

Bouwhistorische verkenning

Oude Kijk in 't Jatstraat 4, Groningen

Naam:	Nanne Talsma
Opdracht:	Verdiepingsmodule 1 – Praktijkopdracht 1
Docent:	Jan van der Hoeve
Datum:	06 februari 2021

Bouwhistorische verkenning

Oude Kijk in 't Jatstraat 4, Groningen

Auteur:

Nanne Talsma

Colofon

Foto omslag:	Voorgevel pand Oude Kijk in 't Jatstraat 4
Auteur:	Nanne Talsma
Adres:	Oude Kijk in 't Jatstraat 4, 9712 EG Groningen
Opdrachtgever:	Studieopdracht Hogeschool Utrecht
Monumentnr:	18647
Status:	Rijksmonument
Inschrijving:	9 november 1971
Omschrijving register:	St. Annen of Mepsche Gasthuis, gesticht 1479, herbouwd in 1786. Zeven traveeën breed pand met verdieping onder hoog zadeldak evenwijdig aan de straat en gevat tussen topgevels; onder de gootlijst acht voluutconsoles, laat 18 ^e eeuwse omlijste ingang, waarboven stichtingssteen; zes- en achtruitsvensters. Aan de hof vier gasthuiswoningen.
Kadaster deel/nr:	2140/29
Coördinaten:	53.218281, 6.562687
Functie:	Sociale zorg, liefdadigheid
Eigenaar:	Stichting Mepschen gasthuis

©Onderliggend rapport is vervaardigd als studieopdracht van Hogeschool Utrecht in het kader van de opleiding Bouwhistorie & Restauratie.

Het is uitsluitend bedoeld voor onderwijsdoeleinden. Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur van het rapport. Het gebruiksrecht bij de auteur en de Hogeschool Utrecht.

Zowel Hogeschool Utrecht als de auteur verklaren dat zij het rapport niet zonder onderlinge afstemming en voorafgaande goedkeuring van de eigenaar van het onderzoeksobject zullen verspreiden of reproduceren, dan wel op andere wijze zullen gebruiken dan voor onderwijsdoeleinden. Hergebruik van informatie uit het rapport geschiedt op eigen verantwoordelijkheid.

Inhoudopgave

1	Inleiding	5
1.1	Afbakening en toegankelijkheid project	5
1.2	Opzet van het onderzoek	5
2	Samenvatting	6
2.1	Samenvatting bouwgeschiedenis.....	6
2.2	Samenvatting waardering.....	7
2.3	Samenvatting advies	8
3	Bouw- en gebruiksgeschiedenis	9
3.1	Stedenbouwkundige geschiedenis.....	9
3.2	Bouwgeschiedenis	12
4	Bouwhistorische beschrijving	38
4.1	Stedenbouwkundige context.....	39
4.2	Exterieur.....	40
4.2.1	Bouwmassa.....	40
4.2.2	Gevels	41
4.3	Constructie	55
4.3.1	Fundering.....	55
4.3.2	Draagconstructie.....	56
4.3.3	Kapconstructie	59
4.4	Interieur.....	67
5	Waardstelling	77
5.1	Toelichting op waarderingsmethodiek.....	77
5.2	Externe waardering.....	77
5.3	Interne waardering	79
6	Conclusies en aanbevelingen	86
6.1	Aanbevolen vervolgonderzoek.....	86
6.2	Advies voor de toekomst	86
7	Bronnen en literatuuropgave	87
8	Bijlagen	88
8.1	Bijlage 1: monumentomschrijving	88
8.2	Bijlage 2: verklarende woordenlijst.....	89
8.3	Bijlage 3: tekeningen en schetsen	90

1 Inleiding

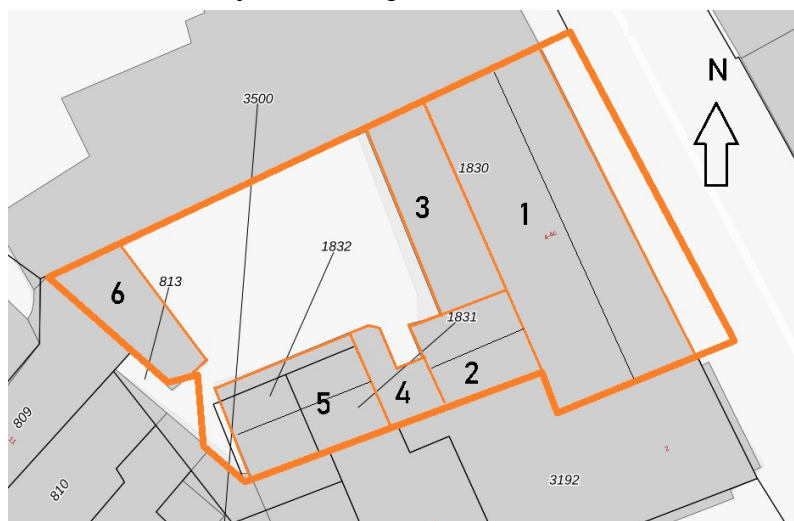
In het kader voor het afstuderen van de opleiding Bouwhistorie & restauratie aan de Hogeschool Utrecht heb ik voor de Oude Kijk in 't Jatstraat 4 te Groningen een bouwhistorische verkenning geschreven.

Voor de opdracht is het de bedoeling dat ik in de periode van september tot januari leer om zelfstandig een volwaardige bouwhistorische verkenning met waardestelling te schrijven. De uitkomsten worden in een beknopt, leesbaar rapport vastgelegd.

Voor de toegang tot het gasthuis wil ik de bestuursleden en bewoonsters voor hun gastvrijheid bedanken zij hebben mijn onderzoek mogelijk gemaakt. Voor de begeleiding en het beantwoorden van mijn vragen wil ik J. van der Hoeve en Taco Tel graag bedanken.

1.1 Afbakening en toegankelijkheid project

Het onderzoek vindt binnen de oranje kader plaats (afb. 1). De volgende beperkingen worden genoemd. Er heeft tijdens het onderzoek geen ontmanteling, ontgraving of aanvullende (kleur)onderzoeken plaatsgevonden. De fundering en de wanden tegen de aangrenzende buurpanden waren tijdens de velddagen onbereikbaar. De ruimten zijn in overleg met de bestuursleden en bewoners toegankelijk.

Afbeelding 1: Huidige situatie van de Oude Kijk in 't Jatstraat 4 met de genummerde bouwdelen. In dit onderzoek worden bouwdelen één tot en met zes meegenomen (**Kadestrale kaarten**).

1.2 Opzet van het onderzoek

Als opzet van het onderzoek wordt er duidelijk onderscheid gemaakt tussen de volgende zaken. Gegevens, interpretaties en waardestelling. Gegevens verzamelen vormt de basis voor dit bouwhistorische rapport. Het gebouw is de belangrijkste informatie bron, daarnaast zijn er aanvullende bronnen zoals literatuur/ bureaustudie en archiefonderzoek. Tijdens de bezoeken aan het pand zijn aan de hand van de zichtbare bouwdelen gegevens verzameld. De geanalyseerde gegevens leiden tot interpretaties waardoor de bouwfaserings van het pand chronologisch bepaald kan worden. Met de gegevens in combinatie met de interpretaties is er uiteindelijk een waardestelling opgesteld.

Voor het onderzoek is de opdrachtschrijving uit *Cursuswijzer Afstudeeronderzoek BH_01.09.2020 def.* van de hogeschool Utrecht en de richtlijnen bouwhistorische onderzoek 2009 aangehouden. De bronvermelding is volgens de KNOB richtlijnen uitgevoerd.

Door middel van *cursieve tekst* wordt in het rapport aangegeven dat het om een interpretatie op basis van de gegevens gaat. Waar in de tekst nodig is wordt verwezen naar voetnoten, afbeeldingen of bijlagen.

Datering is met Romeinse cijfers in de tekst aangeduid. Bijvoorbeeld XIII, betekent dertiende eeuw. De helften zijn aangeduid met A of B, de kwarten met een kleine a, b, c, en d en midden een eeuw wordt met een kleine 'm' aangegeven. Voorbeeld XVIII d, betekent laatste kwart van de achttiende eeuw.

2 Samenvatting

2.1 Samenvatting bouwgeschiedenis

Het stenen dwarshuis onder een zadeldak is gelegen aan de Oude Kijk in 't Jatstraat. Het pand is tussen 1456-1479 gebouwd, er zijn gevelonderdelen van voorgangers in opgenomen. Het is niet duidelijk dat het pand na afronding van de bouw direct bestemd was als gasthuis. Mogelijk was het eerst een bedrijfspand dat in 1479 als gasthuis in gebruik is genomen. Het gasthuis is dus vermoedelijk in een bestaand gebouw gesticht.

In de zeventiende eeuw vinden we de eerste aanwijzingen dat het gasthuis werd uitgebreid. Maar in het laatste kwart van de achttiende eeuw werden de voorgevel, inclusief schuiframen en de kap van het dwarshuis verbouwd. Mogelijk was hier sprake van het maken van individuele kamers op de begane grond en stamt de gangstructuur uit deze fase.

Tussen 1860-1877 begon zowel intern als extern een groot bouwcampagne. In het gasthuis kwamen zelfstandige bewoonbare kamers die elk een eigen schouw, venster en bedstede kregen. Intern werd de verdieping bij het gasthuis betrokken en voorzien van kamers. Extern werd het gasthuis aan de achterzijde, richting het noorden en daarna richting het westen uitgebreid. De bestaande aanbouwen uit de zeventiende eeuw zijn daarbij vervangen. In 1877 werd het laatste grote bouwvolume toegevoegd, daarna was er alleen sprake van interne wijzigingen of vernieuwingen.

In het tweede kwart van de twintigste eeuw volgde een modernisatie slag plaats. Het gasthuis kwam aan de gemeentelijke riolering en daardoor voorzien van vier water closets. Naast de gedeelde toiletten kregen meer kamers een eigen keuken.

Rond 1986 had het gasthuis een grootschalig onderhoudsbeurt nodig. De restauratie werkzaamheden waren op het exterieur gericht. Zoals daken en gevels. De losstaande berging werd met deze restauratie herbouwd.

Aan het einde van de twintigste- en begin eenentwintigste eeuw werden kamers tot grotere appartementen samengevoegd. Naast dat de woonoppervlakte per inwonende steeg kwamen er douches in het gasthuis. Tegenwoordig heerst in de verkeersruimtes de negentiende-eeuwse sfeer, terwijl de appartementen modern zijn afgewerkt. Het oorspronkelijke gasthuis was geschikt voor vijftien personen. In verloop van tijd is dit door modernisatie tot zes inwonenden verminderd. Maar het gasthuis heeft zijn functie behouden. Een prestatie dat niet alle middeleeuwse gasthuizen in Groningen kunnen zeggen.

2.2 Samenvatting waardering

Contextuele waardestelling

Uit vergelijking van de cultuurhistorische waarden van het pand met soortgelijke gebouwen op landelijk of regionaal niveau, blijkt het Mepschen gasthuis een hoge monumentale waarde te hebben. Niet alleen van de algemeen historische waarde die het gasthuis voor de stad Groningen heeft, maar ook voor de architectonische aspecten, de samenhang tussen exterieur en interieur en de conditie ervan, vanwege de bouwhistorische kwaliteit, het materiaalgebruik, bouwtechniek en historische gelaagdheid. In belang van prominente bewoners verdient Syerd Lewe te worden genoemd. Syerd Lewe bewoonster en eigenaar van het Hinckaertshuis sticht in 1479 het gasthuis. Beide gebouwen hebben door de geschiedenis heen een sterke relatie met elkaar, dat bij de waardering ervan bijdraagt.

Interne waardestelling bouwdeel één

Wanneer het belang van de elementen en aspecten van het gebouw binnen de context van het gebouw zelf worden beschouwd, krijgt de bouwmassa van het dwarshuis een hoge monumentwaarde: de achttiende en de negentiende-eeuwse indeling en de middeleeuwse bouwmassa van het gebouw zijn grotendeels intact gebleven, inclusief de kapconstructie.

Ook de bouwmuren hebben een hoge monumentwaarde: ze zijn in hun middeleeuwse staat behouden gebleven. De voorgevel is in de achttiende- en de negentiende eeuw aangepast, de reden voor deze verbouwingen had te maken met de uitbreiding van het gasthuis en wordt door deze ingrepen hoog gewaardeerd. De balklagen uit de vijftiende- en achttiende eeuw zijn authentiek en van cruciaal belang voor de structuur van het huis en hebben daarom een hoge monumentwaarde. Voor het interieur geldt dat de tweede helft twintigste-eeuwse toevoegingen zoals binnenwanden, verlaagde plafonds en vloerafwerkingen een indifferente monumentwaarde hebben. Ook de laat twintigste-eeuwse wijzigingen/toevoegingen van vensters in de achtergevel hebben een indifferente waarde. De restauratie werkzaamheden in 1986-1987 zijn afhankelijk van de situatie positief (vernieuwd maar dezelfde vorm, positie en materiaal) of afwijkend indifferent gewaardeerd.

Elementen met een hoge monumentale waarde zijn van cruciaal belang voor de betekenis van het object. Elementen met een positieve monumentwaarde zijn van belang voor de betekenis van het object. En tot slot zijn de elementen met een indifferente monumentwaarde van weinig belang voor de betekenis van het object.

Interne waardestelling overige bouwdelen

De aanbouwen vormen (op uitzondering van bouwdeel zes) telkens kleine toevoegingen van zelfstandige kamers aan de achterzijde van het dwarshuis. De aanbouwen zijn waardevol voor de afleesbaarheid van de negentiende-eeuwse uitbreidingsverhaal. Om deze reden hebben de bouwmassa's van de aanbouwen een hoge monumentwaarde: de negentiende-eeuwse indeling en kameropzet zijn grotendeels intact gebleven, de dakconstructie bij bouwdeel twee en drie zijn vernieuwd maar hebben hun vorm behouden.

Ook de bouwmuren hebben een hoge monumentwaarde: ze zijn in hun negentiende- en begin twintigste-eeuwse staat behouden gebleven, uitzondering is bouwdeel vier die door een aanbouw in 1928 deels is vertroebeld. De balklagen uit de negentiende- en begin twintigste-eeuwse zijn authentiek en van cruciaal belang voor de structuur van de aanbouwen en hebben daarom een hoge monumentwaarde. Voor het interieur geldt dat enkel de tweede helft twintigste-eeuwse toevoegingen zoals binnenwanden, verlaagde plafonds en vloerafwerkingen een indifferente monumentwaarde hebben. Ook de laat twintigste-eeuwse toegevoegde venster in de achtergevel van bouwdeel drie heeft een indifferente waarde. De restauratie werkzaamheden in 1986-1987 zijn afhankelijk van de situatie positief (vernieuwd maar dezelfde vorm, positie en materiaal) of indifferent gewaardeerd.

Elementen met een hoge monumentale waarde zijn van cruciaal belang voor de betekenis van het object. Elementen met een positieve monumentwaarde zijn van belang voor de betekenis van het object. En tot slot zijn de elementen met een indifferente monumentwaarde van weinig belang voor de betekenis van het object.

2.3 Samenvatting advies

Er worden een aantal vervolgonderzoeken geadviseerd. Die zijn als volgt:

Een nader onderzoek kapconstructie van het dwarshuis kan informatie leveren betreffende het vraagstuk of het dwarshuis en de zoldervloer zijn verhoogd. Maar daarnaast is het een algemeen aanvulling om meer over vijftiende en de achttiende-eeuwse kapconstructies te weten te komen.

Een nader onderzoek van de zuidgevel van het dwarshuis kan nieuwe inzichten over de datering, bouwfasering en de verhoging vraagstuk opleveren.

Interieurhistorisch onderzoek centrale hal. Van deze meest samenhangende bouwfase is in de verkeersruimtes veel overgebleven. Door de interieurelementen te onderzoeken en te vergelijken kan achterhaald worden welke onderdelen uit de achttiende- of negentiende eeuw zijn en welke vernieuwd.

Als laatst kan een sociaal-maatschappelijk of typologische onderzoek worden uitgevoerd. Dit is vooral gericht om het Mepschen gasthuis beter te begrijpen. Hoe is de (veranderde) indeling en hoe functioneert het. Dit wordt gedaan door andere overeenkomende gasthuizen in Groningen te vergelijken.

Voor de toekomst wordt geadviseerd om wanneer er ergens afwerkklagen worden verwijderd een bouwhistoricus te betrekken. Zodat zichtbare bouwsporen gedocumenteerd kunnen worden voor onderzoek.

3 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

In dit hoofdstuk wordt de ruimtelijke ontwikkeling kort behandeld en zal de bouw- en gebruiksgeschiedenis per fase toegelicht worden. Bij fases wordt een plattegrond weergegeven met een gestippelde lijn de contouren van het huidige bouwvolume. Met de oranje arcering wordt de bebouwing aangegeven. De faseringstekeningen worden in de bestaande toestand weergegeven.

3.1 Stedenbouwkundige geschiedenis

Ontwikkeling stad Groningen

Groningen is van oorsprong een esdorp dat ontstaan is op het eind van de Hondsrug, een zandrug met aan weerszijden veengebieden. Het pand grenst aan het oudste deel van de stad, dat ten noorden van de beide pleinen ligt. De pleinen zijn ontstaan op de plaats van de oude dorpsbrinken. Toen de stad aanzienlijk groeide in de elfde- en twaalfde eeuw liet de lokale landsheer de Bisschop van Utrecht een regelmatig straten- en kavelpatroon aanleggen (afb. 2). In de dertiende- en de eerste helft van de veertiende eeuw werden veel huizen in baksteen gebouwd. Daardoor kwam het stratenpatroon vast te liggen. In de eeuwen erna ging de versterking door zodat een stadsbeeld van aaneengesloten rijen stenen gebouwen ontstond (G. Kortekaas, 2012), p. 53-54.

Afbeelding 2: Groningen rond 1565 op de kaart van Jacob van Deventer. Zwart omcirkeld is in een bebouwd blok de locatie van het pand. De paarse lijnen zijn de planmatig aangelegde straten die in de elfde eeuw zijn verhard. De oranje lijn is de Oude Kijk in 't Jatstraat die eindigt tegen de noordelijke stadsmuur en in de twaalfde eeuw verhardt. Blauw omkaderd is de zuidelijke uitbreiding rond 1470 (Rutte Reinout, 2018), p. 372-373.

Ontwikkeling de Oude Kijk in 't Jatstraat

De Oude Kijk in 't Jatstraat was bescheiden van omvang met veel één laags houten vakwerk panden. Door de omstreeks 1425 opgestelde bouwvoorschriften tegen stadsbranden versteende de Oude Kijk in 't Jatstraat in de vijftiende eeuw. De straat werd in tegenstelling tot de parallel gelegen Oude Boteringstraat als minder van belang gezien. Omdat het tot de noordelijke uitleg in het begin van de zeventiende eeuw een doodlopende straat was (afb. 3). In de negentiende eeuw werden veel huizen door hoge nieuwbouw vervangen of bestaande panden verhoogd (afb. 4 en 5). Bij de bevrijding van Groningen in april 1945 ontspong de straat grotendeels aan de oorlogsschade in tegenstelling tot het verlengde Stoeldraaierstraat (G. Kortekaas, 2012), p. 69-70, 297-298.

Afbeelding 3: Kaart van E. Haubois Groningen rond 1643, met zwart omcirkelde locatie van het pand. Na de reductie van Groningen in 1594 verbeterde de stad tussen 1615-1624 opnieuw zijn verdedigingswerken (paars). Hierdoor was de Oude Kijk in 't Jatstraat geen doodlopende straat meer. De straat werd verlengd door de Nieuwe kijk in 't Jatstraat (oranje) (Groningen).

Vervolg - Ontwikkeling de Oude Kijk in 't Jatstraat

Afbeelding 5: Verzamelplan van Groningen (MIN01014VK1). Omcirkeldis de locatie van het pand, de oranje lijn geeft de Oude Kijk in 't Jatstraat aan (Cultureel Erfgoed, 2020).

Afbeelding 4: Uitsnede van de kadastrale kaart (MIN01014K01) van de Oude Kijk in 't Jatstraat. Oranje omkaderd is het perceel van het pand (Cultureel Erfgoed, 2020).

3.2 Bouwgeschiedenis

Stichting van het gasthuis en de voogdij

Tegenwoordig staat het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat bekend als het Mepschen gasthuis. Maar oorspronkelijk werd het gasthuis ook het Sint Annen Gasthuis genoemd, ter ere van de heilige Anna, de moeder van Maria.

Syerd Lewe weduwe van Otto ter Hansouwe was een welgestelde dame die in het Hinckaertshuis woonde. Otto was bij leven een bierbrouwer en burgemeester, die nauw betrokken bij de stad Groningen was. Hoewel Syerd een Lewe was en geen Mepsche, was zij wel familie van De Mepsche. Syerd sticht in 1479 het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat. Voor dit doel stelde Syerd het huis ten zuiden van haar eigen (Hinckaerts)huis beschikbaar (afb. 6). Syerd beheerde tot haar dood het gasthuis, daarna kwam het beheer in handen van de Vicaris (Der Aa-kerk).

Door de reductie van Groningen in 1594 hielden de katholieke functies van de Vicaris op te bestaan, de voogden (twee gegoede burgers uit Groningen) werden door burgemeesters en raad benoemd. Na 1661 eigenen de erfgenamen in het Hinckaertshuis het eigendom en het bestuur toe¹. Nazaten Coender van Huizinge en later Storm van 's Gravesande namen het stokje over. Daarna bestuurden de niet verwante H.O. Feith en Cornelis Starman het gasthuis. In 1982 werden de statuten opgesteld en sindsdien is het een stichting (R.J.H. Brink, 2009), p. 8-31.

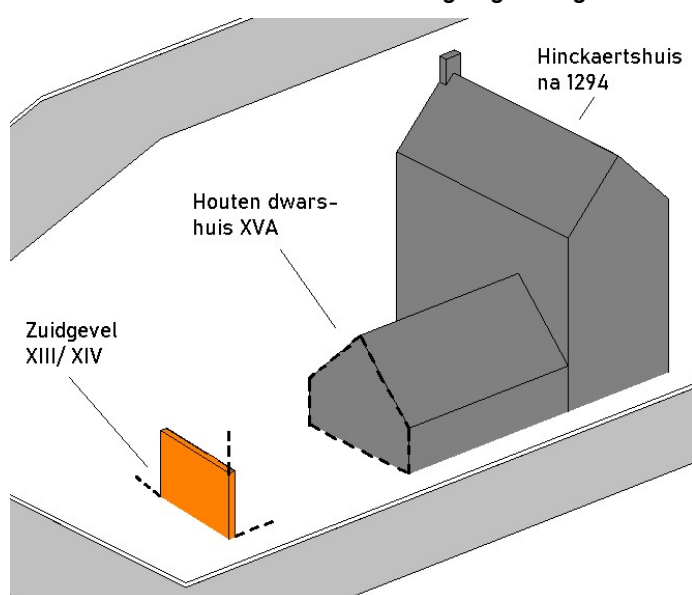
Afbeelding 6: De verzette gasthuis stichtingssteen met een spitse vorm.

¹ Erfgenamen van de stichtingsfamilie konden voor eigendom en bestuur van het gasthuis beroep doen op de fundatiebrief.

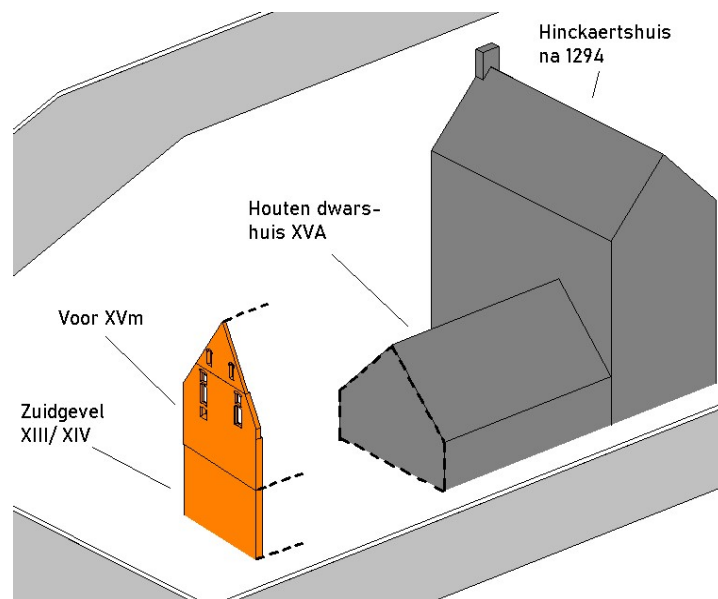
Fase 0: voor XVm - Voorgangers

Voor het midden van de vijftiende eeuw heeft ten zuiden van het Hinckaertshuis een fors dwarshuis gestaan. Tijdens bouwhistorische onderzoek van het Hinckaertshuis is hiervan een aftekening op de zuidelijke zijgevel gevonden. Hoe breed dit dwarshuis was is niet bekend maar de zuidgevel lag vermoedelijk op de plaats van het gasthuis (afb. 7). Het houten dwarshuis werd kort na 1456 gesloopt en vervangen door een bakstenen zijhuis (G. Kortekaas, 2012), p. 75.

Meer ten zuiden zijn op begane grond niveau restanten van een in kettingverband gemetselde muur aangetroffen, mogelijk behorend bij een zelfstandig gebouw. Strak gemetselde muren in kettingverband kwamen reeds in de dertiende- en veertiende eeuw voor. De binnenkant van deze muur is richting het Hinckaertshuis georiënteerd (noorden). Omdat de muur als enige in kettingverband is gemetseld doet het vermoeden dat dit van een voorganger is geweest.

Afbeelding 7: In oranje wordt de in kettingverband gemetselde muur op begane grond weergegeven. Door de zichtzijde van de gevel is bekend dat de binnenkant gericht was naar het Hinckaertshuis (noorden). Doorgetrokken lijnen zijn geconstateerde elementen, gestippelde lijnen zijn interpretaties.

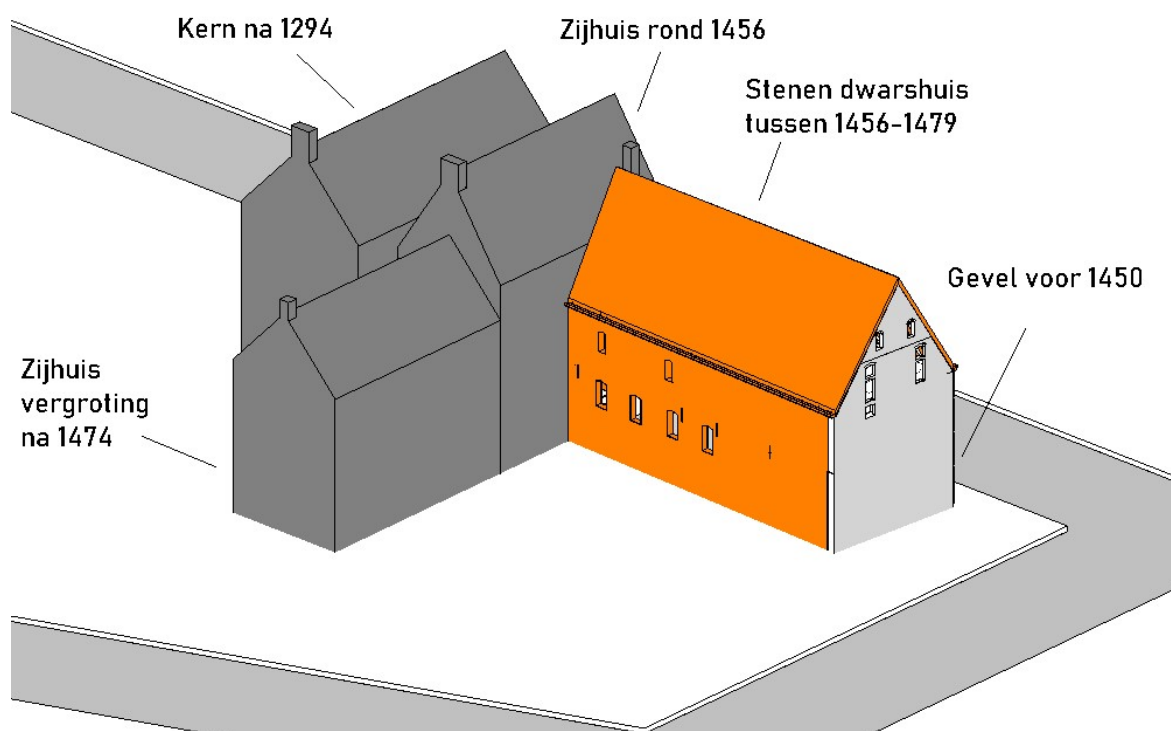
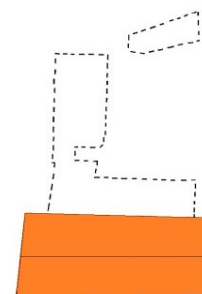
Afbeelding 8: In oranje wordt de zuidgevel, die mogelijk is verhoogd weergegeven. De verspringende topgevel geeft aan dat de binnenkant gericht was naar het Hinckaertshuis (noorden). Doorgetrokken lijnen zijn geconstateerde elementen, gestippelde lijnen zijn interpretaties.

De topgevel van de zuidgevel toont een ander metselverband dan de begane grond (afb. 8). Deze verschillen doen vermoeden dat de gevel is verhoogd of opgemetseld. Wat voor metselverband ter hoogte van de verdieping is uitgevoerd kon niet worden geïnspecteerd en blijft onbekend.

Is de zuidgevel verhoogd toen het een zelfstandig gebouw (voorganger) was? De bestaande situatie verteld ons dat de gevel strak in kloostermoppen is gemetseld, en geeft geen indruk van hergebruikte stenen. De twee kloostervensters in de topgevel zijn aan de dagkanten behakt afgewerkt. Dit is een vrij luxe afwerking die niet ongebruikelijk is bij een achterliggende verblijfsruimte. Doordat de gevel niet compleet kon worden geïnspecteerd kan geen precieze datering van het opgaande werk gegeven worden. Het vermoeden is dat de begane grond uit de dertiende- of veertiende eeuw dateert en het bovengelegen deel in ieder geval van voor het midden van de vijftiende eeuw dateert.

Fase 1: XVB - Bouw van het stenen dwarshuis

Tussen 1456-1479 bouwde Syerd Lewe een twee bouwlagen hoog stenen dwarshuis onder een zadeldak. Het is niet duidelijk of het na afronding meteen bestemd was als gasthuis. Mogelijk was het eerst een bedrijfspand, waarvan pas in 1479 een deel als gasthuis in gebruik is genomen². Deze redenatie komt door de gevonden baksteenvloer en de pakhuisluiken. De genoemde onderdelen zijn kenmerken voor een bedrijfspand. Aan de hand van de baksteenvloer kan het om een graanopslag voor een (bier)brouwerij gaan³. De begane grond werd vermoedelijk als gasthuis in gebruik genomen terwijl de verdieping mogelijk langer een bedrijfsfunctie hield. Het gasthuis kon vijftien personen herbergen (afb. 9) (R.J.H. Brink, 2009), p. 8-9.

Afbeelding 9: Door het bouwen van de langs gevels met kap werd het dwarshuis gerealiseerd (oranje gearceerd). Doorgetrokken lijnen zijn geconstateerde elementen, gestippelde lijnen zijn interpretaties.

Chronologie

Het gebouw werd tussen het Hinckaertshuis en de kettingverband muur ten zuiden van het terrein geplaatst. De bestaande gevel werd met het dwarshuis geïntegreerd. Een ander gevolg was dat twee kloostervensters in de zuidmuur van het Hinckaertshuis werden dichtgezet. Aandacht gaat naar de baksteenvloer, die als verdiepingsvloer is toegepast. De positie van deze baksteenvloer is bijzonder, hier zijn zeer beperkt andere voorbeelden van bekend in Groningen. Op basis van materiaalgebruik en uitvoering, zijn de jukken oorspronkelijke onderdelen van de kapconstructie (G. Kortekaas, 2012), p. 87.

² De kans bestaat dat Syerd het pand alvast heeft laten bouwen met oog op de stichting van het gasthuis.

³ Een onderdeel van het brouwerijproces is het laten ontkiemen van vochtige gerst dat op vloeren werd uitgespreid, een baksteenvloer is hier zeer geschikt voor (G. Kortekaas, 2012), p. 88.

Datering – Fase 1

De datering komt voort uit de combinatie van dateringen van verschillende onderdelen van het gebouw en het bouwhistorisch onderzoek van Oude Kijk in 't Jatstraat 6.

Het toepassen van zacht oranje-rood en gesinterde kloostermoppen zijn aanwijzingen voor middeleeuws metselwerk. Men kon in de middeleeuwen bakstenen nog niet hoger dan 900-1000° bakken (Hollestelle, 1976), p. 96.

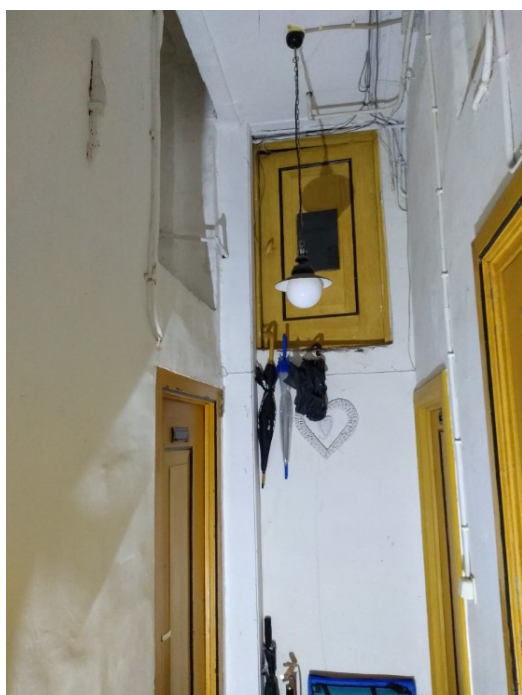
Baksteenvloeren komen vooral in de vijftiende- en zestiende eeuw voor. Na de noordelijke uitleg in 1619 zijn er geen baksteenvloeren meer gevonden (Hoeve, 1999), p. 67-76.

In de kap zijn gesneden telmerken met gebroken richtingsteken gevonden. Samen met het gebruik van eikenhout en windschoren die alleen in de flieringen gepend zijn, geeft het ons een indicatie dat het om een vijftiende-eeuwse kap gaat (Janse, 1989), p. 87-88, 134.

Beschrijving

Hoe de oorspronkelijke indeling eruit heeft gezien, kan door gebrek van bouwsporen moeilijk herleid worden⁴. De begane grond heeft een uitzonderlijke vrije hoogte van ongeveer 3,7m met in de achtergevel vijf hooggeplaatste vensters (afb. 10 en 11). We kunnen niet zien of de vensters langer naar onderen toe doorliepen. Op verdiepingsniveau geven de twee smalle en hoge vensters in de achtergevel een gesloten karakter. De steile kapconstructie maakte de zolder wind- en waterdicht.

Slaap- en gemeenschappelijke eetzalen kwamen tot in het begin van de twintigste eeuw bij gasthuizen voor. Het ging om grote onverdeelde ruimten. In de hoge luchtige zaal waren mogelijk langs de wanden bedsteden getimmerd. Voor een verdieping met een opslagfunctie kon de zaal in schotten zijn opgedeeld (Montijn, 2006), p. 33-35.

Afbeelding 10: De linkerwand is de achtergevel, met de hooggeplaatste openingen.

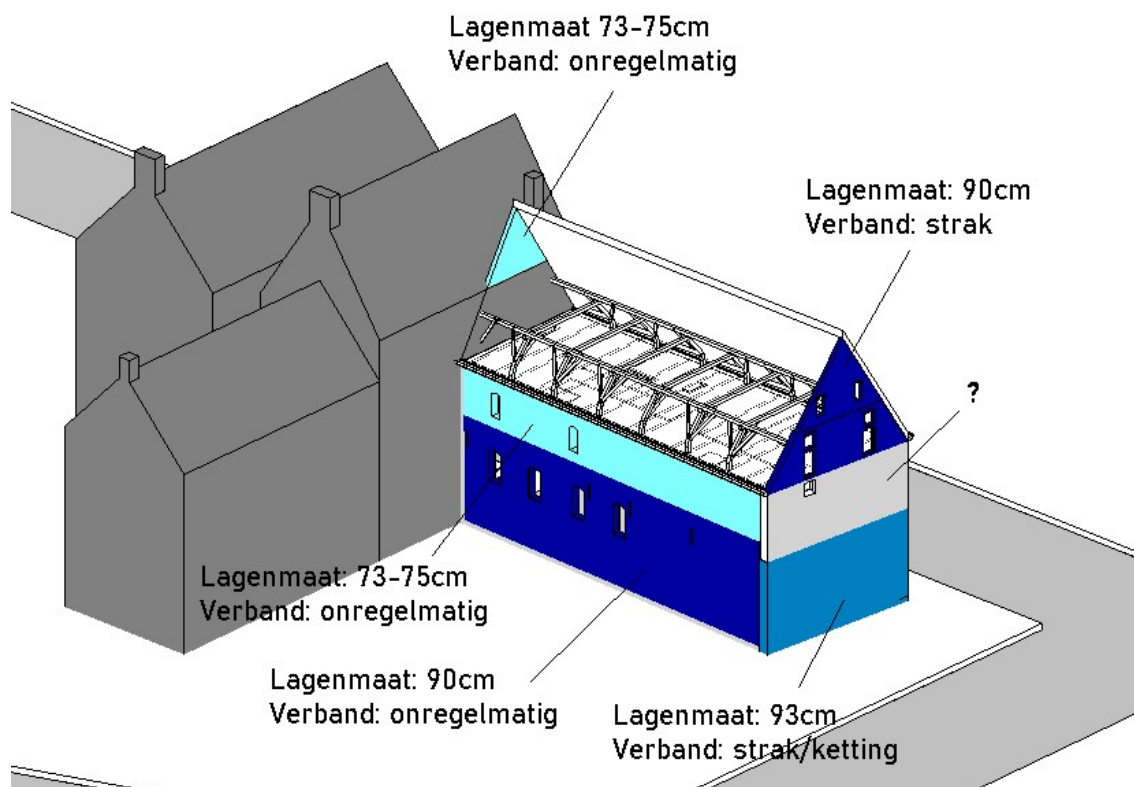

Afbeelding 11: De samenhang tussen beide gebouwen kan worden uitgemaakt uit de pakhuisluiken van het Hinckaertshuis. Er was geen sprake van burenrrecht op het binnenterrein (G. Kortekaas, 2012), p. 84.

⁴ Een nader (typologie) onderzoek kan meer over het functioneren en de indeling van het gasthuis vertellen.

Metselwerk gevels – Fase 1

Op basis van de verzamelde gegevens zal getracht worden om het metselwerk van de gevels met elkaar te vergelijken (afb. 12 en 13).

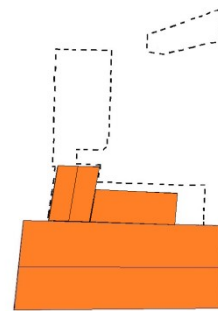
Afbeelding 12: 'Strak' betekent dat er overwegend weinig koppen zichtbaar zijn (geen hergebruik). 'Onregelmatig' betekent dat er overwegend veel koppen zichtbaar zijn (aanwijzing voor hergebruik). Op basis van de lagenmaat is het metselwerk met kleuren aan elkaar gekoppeld.

Afbeelding 13: Een vergelijking met het donkerblauw metselwerk (lagenmaat 90cm). De linker afbeelding: zuidelijke topgevel, strak metselwerk met veel strekken. Rechter afbeelding: achtergevel, onregelmatige metselwerk met veel koppen in het zicht.

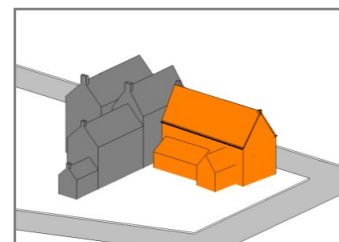
Fase 2: XVIIA – Uitbreiding achterzijde

Op de kaart van E. Haubois uit 1643 (afb. 14) staan twee aanbouwen aan de achterzijde van het dwarshuis weergegeven. Er is weinig over deze bouwphase bekend. Wat de exacte gebruiksfunctie van de beide aanbouwen was, kunnen we alleen maar gissen. Het is onbekend onder welke voogdij het werk is uitgevoerd. In de eerste helft van de zeventiende eeuw wisselde de voogdij om de zoveel jaar. Er zijn geen rekeningen voor 1722 bekend, die het aantal conventuelen vermelden. (R.J.H. Brink, 2009), p. 44.

Chronologie

De rib van het lessenaarsdak is met smeednagels en hangbeugels tegen de achtergevel van het dwarshuis bevestigd (afb. 15).

Datering

De datering is op basis van grenenhout (vanaf 1600) in combinatie met de kaart van E. Haubois (voor 1643) op de eerste helft van de zeventiende eeuw bepaald. Echter is dit een voorzichtig datering door het beperkte tastbare bewijs van deze bouwphase.

Beschrijving

Er zijn twee aanbouwen afgebeeld. Een één laags lessenaarsdak aanbouw en een aanbouw waarvan de nok van het zadeldak loodrecht op het dwarshuis staat. Naast de rib stammen de opgeklampte deuren op de zolder van het dwarshuis uit de zeventiende eeuw.

Volgens H. Janse leveren lessenaarsdaken meestal op den duur constructieve problemen op. Doordat hout krimpt, zakt het bovenste punt (de rib tegen de gemetselde gevel) van een dak altijd in. Soms werd de rib gefixeerd met ijzeren beugels of ankers. Maar dit zorgde dat de kap los brak of vervormde (Janse, 1989), p. 119.

Afbeelding 14: Kaart uitsnede van E. Haubois uit 1643. Oranje omkaderd zijn de aanbouwen aan de achterzijde. (Groningen).

Afbeelding 15: De rib is dosse gezaagd en gezien dat de bout in het zachtere hout is getrokken duidt dit op grenenhout. Op de rib steunde het lessenaarsdak.

Beschrijving – Fase 3

De voorgevel, vensters en de entree op de begane grond zijn achttiende-eeuwse aanpassingen (afb. 17 en 18). Mogelijk hadden deze verbouwingen samenhang met een veranderde of vernieuwde interne indeling. De wisseldorpels van de schuiframen zijn uitgelijnd met het kalf van de entree. De verdieping heeft een vrije hoogtemaat van ongeveer drie meter met een vernieuwde zoldervloer. Op de zolder werden de daksporen vernieuwd (afb. 20). Archiefmateriaal vermeldt dat de verdieping en de zolder voor 1860 als turfopslag diende (Groningen Archieven, s.a.).

Vermoedelijk is de zoldervloer verhoogd, omdat de krommers ongewoon laag bij het vloerniveau zitten (afb. 19 en 21). Waarom de vloer is verhoogd blijft onduidelijk. De verdieping kan een gemengde verblijf- en opslagfunctie hebben gehad, dan wel in relatie met het Hinkaertshuis.

Afbeelding 17: De verdiepte gevelsteen met het jaartal 1786 erop vermeld. Hiervoor werd een nis in het metselwerk gehakt dit betekent dat er geen bovenlicht aanwezig was.

Afbeelding 18: Een verdwaalde balustrade met de achttiende-eeuwse hol/ bol profilering. De bovenste treden komen ongelukkig uit met het verdiepniveau.

Beschrijving - Fase 3

Afbeelding 19: Krommers die ongewoon laag bij de vloer zitten.

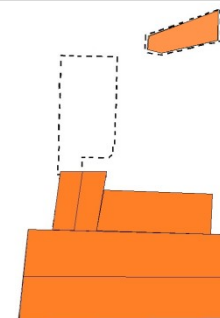
Afbeelding 21: De positie van de zoldervloer gevelankers sluiten niet aan op de onderliggende gevelankers.

Afbeelding 20: Naaldhouten daksporen zonder telmerken. De sporen zijn halfhouts met de hanenbalken verbonden. Dit zijn dateringkenmerken voor een achttiende-eeuwse kap, foto: J. van der Hoeve.

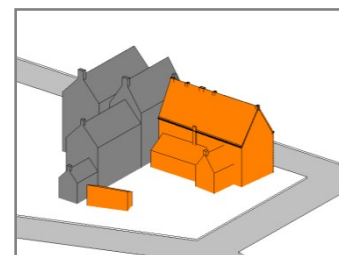
Fase 4 – XIXc (ca. 1860-1872) Zelfstandige kamers

De voorgedij (1843-1895) begon zowel intern als extern met een grote bouwcampagne. Met het timmeren van kamers werd de verdieping bij het gasthuis getrokken. Naast de interne veranderingen werden de bestaande aanbouwen aan de tuinzijde vervangen⁶. De negen kamers zijn zelfstandige bewoonbare ruimten met een eigen deur, venster, schouw en kastenwand (met bedstede). Deze schakeling van kamers zijn in het hele gasthuis, inclusief de aanbouwen herkenbaar. Volgens rekeningen woonde er in 1860 negen conventuelen (**Groningen Archieven, s.a.**).

Chronologie

Intern is de chronologie gebaseerd op het vergelijken van de overeenkomende deurkozijnen en metselwerk (geeltjes). De binnenwanden op de verdieping zijn met een stroomlaag en passtenen, na de achttiende-eeuwse zoldervloer aangevuld. Dit heeft een indruk dat de wanden onder de bestaande balklaag zijn gemetseld (**afb. 22**). In de kap komt deze chronologie terug, de kap verloor door de toevoeging van de schoorstenen enkele hanenbalken (**afb. 23**).

Afbeelding 22: Geeltjes aangevuld tegen de zoldervloer. De binnenwanden zijn na de achttiende eeuw geplaatst. De schoorstenen van de kamers zijn met dezelfde geeltjes gemetseld.

Afbeelding 23: Daksporen (oranje omcirkelt) met ontbrekende haanhout ter plaatse van een schoorsteen doorbraak.

⁶ Bouwdeel twee en drie aan de achterzijde.

Chronologie – Fase 4

Extern is het metselwerk van de aanbouwen onderzocht. De hoekverbanden langs de vensters sluiten aan met het omliggende metselwerk. Gezien de inboet bouwsporen in het metselwerk is te herleiden dat de noordelijkste kamer tegen de bestaande kamer werd gebouwd (afb. 24).

Afbeelding 24: Inboet bouwsporen in de achtergevel van bouwdeel drie (oranje omkadering). Rechts van de inboet sporen de kamer die halverwege de negentiende eeuw is vervangen/ vernieuwd. Links van de inboet sporen een uitbreiding van een extra kamer, die rond 1871 werd gebouwd.

Datering – Fase 4

Intern zijn de deurkozijnen op basis van de ongelijke paneelindeling, bossing en opleglijsten als negentiende-eeuws gedateerd (afb. 25) (Zantkuijl, 1973-1992), p. 287-289.

Extern zijn de aanbouwen door de roede-indeling van de kozijnen gedateerd op de twee helft van de negentiende eeuw. Het archiefmateriaal en de kadastrale hulpkaarten, passen in de datering. De noordelijkste kamer is volgens de hulpkaart tussen 1871-1872 gedateerd (afb. 26). In een rekening uit 1860 worden drie kamers op de verdieping genoemd. Dit komt overeen met de drie voordeuren (brievenbussen). Hieronder vertaalde en geciteerd uit de rekening:

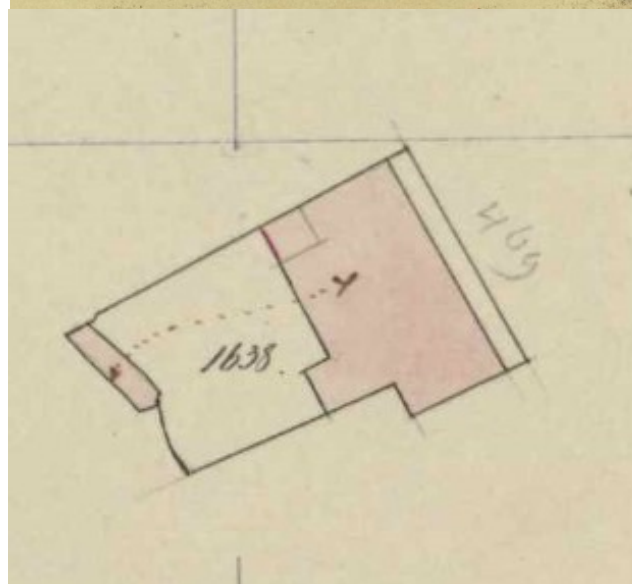
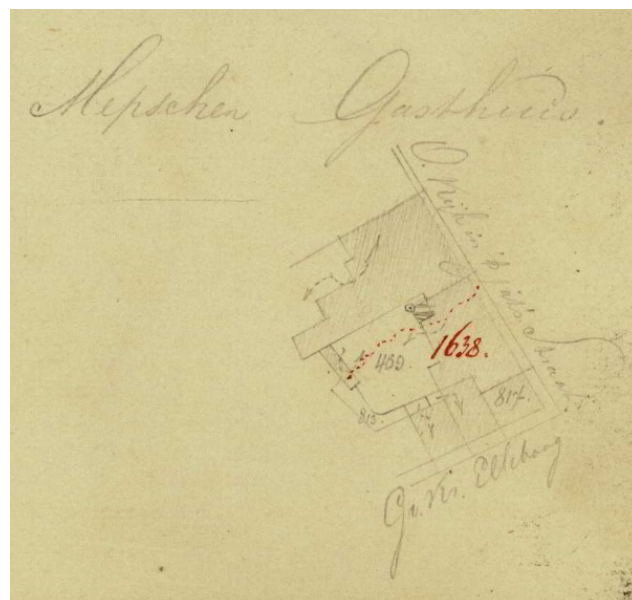
“Daar de kap van het gasthuis en de balklaag moeten worden hernieuwd heeft men het voordelig beschouwd zich niet bij het noodzakelijkste te bepalen maar deze gelegenheid te nuttigen tot het inrichten van de ongebruikte ruimte voor woningen. Vroeger werd de ruimte in het gasthuis turf in de beneden verdieping en de zoldering ook alleen als zoldering gebruikt. Van deze ruimte nu, zijn drie kamers getimmerd die verhuurd worden tegen een wekelijkse huur van 3.75 gulden” (Groningen Archieven, s.a.).

Dit geeft een indruk dat de verdieping en de zolder van het dwarshuis lang als opslagruimten werden gebruikt. Was er genoeg verblijfsruimte in het gasthuis met de bestaande aanbouwen dat pas rond 1860 de verdieping voor kamers werd vertimmerd?

Afbeelding 25: Boven: het bovenste rechthoekige paneel is hoger dan de onderste. Deze vorm was gebruikelijk in de achttiende en negentiende eeuw. De sobere opleglijst neigt meer naar de negentiende eeuw.

Afbeelding 26: Rechts: de kadastrale hulpkaart en veldschets uit 1872 met de rode lijn de toegevoegde bebouwing aangegeven (kadaster).

Beschrijving – Fase 4

Het interieur werd op beide bouwlagen gemoderniseerd. Als we de brievenbussen tellen waren er drie kamers op de verdieping en zes kamers op de begane grond. Met de interne aanpassingen werden er stookplaatsen aan de kamers toegevoegd (afb. 27). De binnenwanden rondom de gang zijn gemetseld, in rode bakstenen. De binnenwanden op de verdieping en de schoorstenen bestaan uit geeltjes met een formaat van 18x9x4cm. Sommige deurkozijnen hebben fijne, platte architraaflijsten.

De binnenwanden rondom de gang zijn herhaaldelijk gewit en afgewisseld met pleisterwerk, wat een indicatie geeft dat deze wanden al lang in het zicht bestaan (afb. 28). Dit ontbreekt bij de wanden op de verdieping. De geeltjes zijn vermoedelijk in (west) Friesland gebakken omdat Groningen geen kalkrijke klei heeft. De geeltjes waren gewild om schoorstenen te metselen (Stenvert, 2012), p. 28, 46-47.

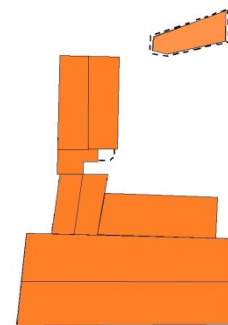
Afbeelding 27: Schoorstenen in geeltjes gemetseld.

Afbeelding 28: Rondom de centrale hal is rood metselwerk aangetroffen.

Fase 5 – XIXd (ca. 1872-1877) Uitbreiding kamers richting het westen

Na de noordelijke uitbreiding werd richting het westen uitgebreid. Deze uitbreiding gebeurde in twee fasen met eerst een één bouwlaag hoog L-vorm aanbouw met een onduidelijke gebruiksfunctie. De tweede fase was een dubbele kamer van één bouwlaag hoog onder een zadeldak. Met deze laatste uitbreiding wordt het huidige bouwvolume van het gasthuis met totaal elf kamers voltooid. Daarna is er alleen sprake van interne wijzigingen of vernieuwingen. Volgens rekeningen woonde er in 1877 elf conventuelen (**Groningen Archieven, s.a.**).

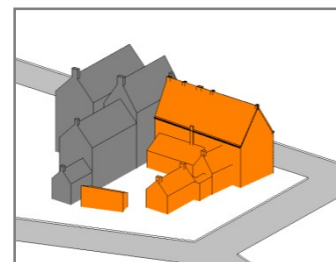

Chronologie

De chronologie is te herleiden door het metselwerk. Er is een koude aansluiting in de binnenhoek zichtbaar, dat verraad dat deze bouwdelen niet tegelijk zijn gebouwd.

Datering

De datering is gebaseerd op het metselwerk, kozijn en raamwerk die alle een (tweede helft) negentiende-eeuwse karakter hebben. De kadastrale hulpkaarten uit 1877 komt met de genoemde periode overeen ([afb. 29](#)).

Afbeelding 29: Bij bouwdeel vijf is het jaartal 1877 in één van de bakstenen gestempeld. Dit komt overeenkom met het jaartal van de kadastrale hulpkaart (**kadaster**).

Fase 6 – XXa (ca. 1908) Verbouwing aan de achterzijde

De begane grond, gevels, zoldervloer en de kapconstructie van bouwdeel twee werden onder de voorgedij (1895-1913) verbouwd. De zelfstandige kamer heeft dezelfde opzet als de overige kamers van het gasthuis. De reden voor deze vernieuwing is onbekend. Maar door de restauratie uit 1986 is bekend dat de achterzijde last had van verzakkingen. Volgens rekeningen woonde er in 1908 tien conventuelen (Groningen Archieven, s.a.).

Chronologie

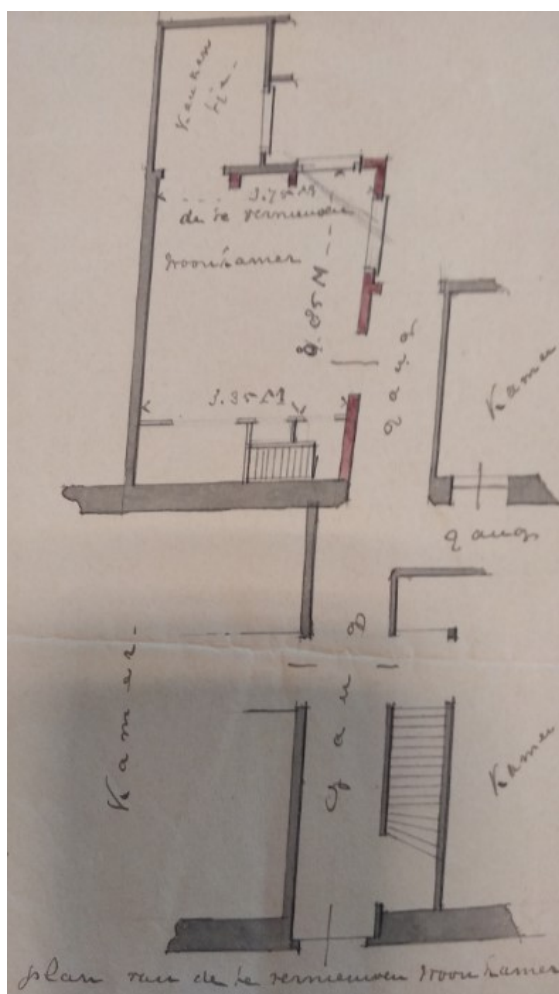
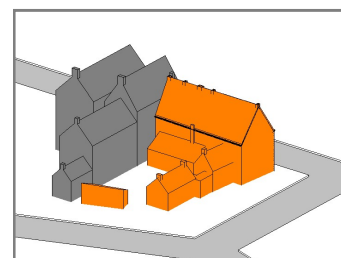
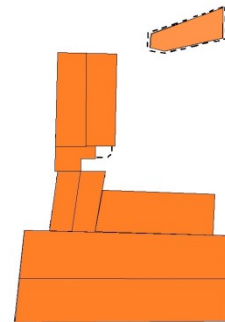
De chronologie is ter herleiden naar het (strakke machinaal) metselwerk. Dit metselwerk wijkt ten opzichte van de overige aanbouwen die tegen de achtergevel van het dwarshuis staan af. Het metselwerk komt overeen met de aangegeven vernieuwde delen op de tekening (afb. 32 en 33).

Datering

De datering is gebaseerd op de datum van de verbouw tekening. De tekening (uit de Groninger Archieven) dateert uit 1908.

Beschrijving

De zolder van de kamer was bereikbaar met een vaste trap. Opvallend is dat de schouw afwijkt ten opzichte van de overige schouwen bij het gasthuis. Volgens de tekening is de schouw vernieuwd.

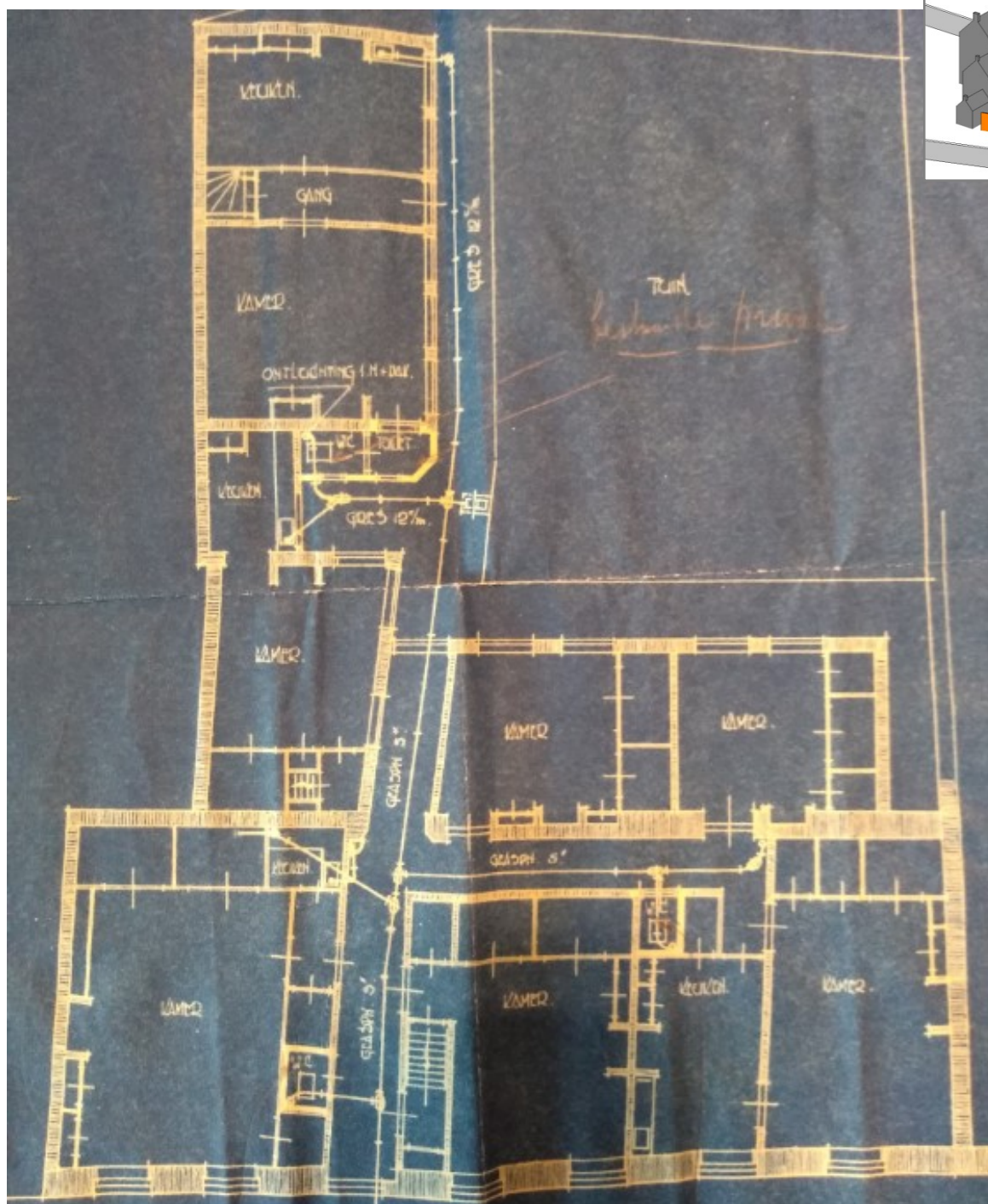
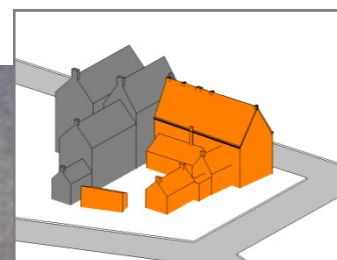
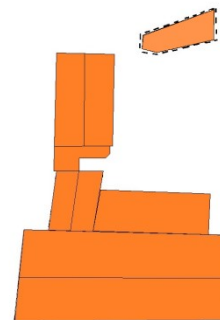
Afbeelding 32: Rood ingekleurd zijn de vernieuwde delen (Groningen Archieven, s.a.).

Afbeelding 33: Aanzicht vernieuwde ramen staat op de tekening. Hier worden net als bij de bestaande situatie schuiframen toegepast (Groningen Archieven, s.a.).

Fase 7 – XXb Modernisatie en verbouwing

Het gasthuis werd tijdens de voogdij (1921-1947) gemoderniseerd en hersteld van licht oorlogsgeweld. De modernisatie in de eerste helft van de twintigste eeuw begon met het toevoegen van keukens en aansluiting op de gemeentelijke riolering in 1928. Bij de aanleg van het riool zijn er vier toiletten rondom de verkeersruimtes geplaatst. Eén toilet daarvan kwam in bouwdeel vier, die verbouwd werd (afb. 34). Tussen de volgende fase werden er twee toiletentoegevoegd. Door de samenvoeging (na 1877) van de twee kamers in bouwdeel vijf zijn er totaal tien kamers voor twaalf bewoners (Groningen Archieven, s.a.).

Afbeelding 34: Begane grond gasthuis rond 1928. Voor de bereikbaarheid van de riolering zijn enkele natuurstenen tegels met ijzeren ringen voorzien. Deze tegels liggen ter plaatse van het leidingverloop dat op de rioleringstekening wordt aangegeven (Groningen Archieven, s.a.).

Chronologie – Fase 7

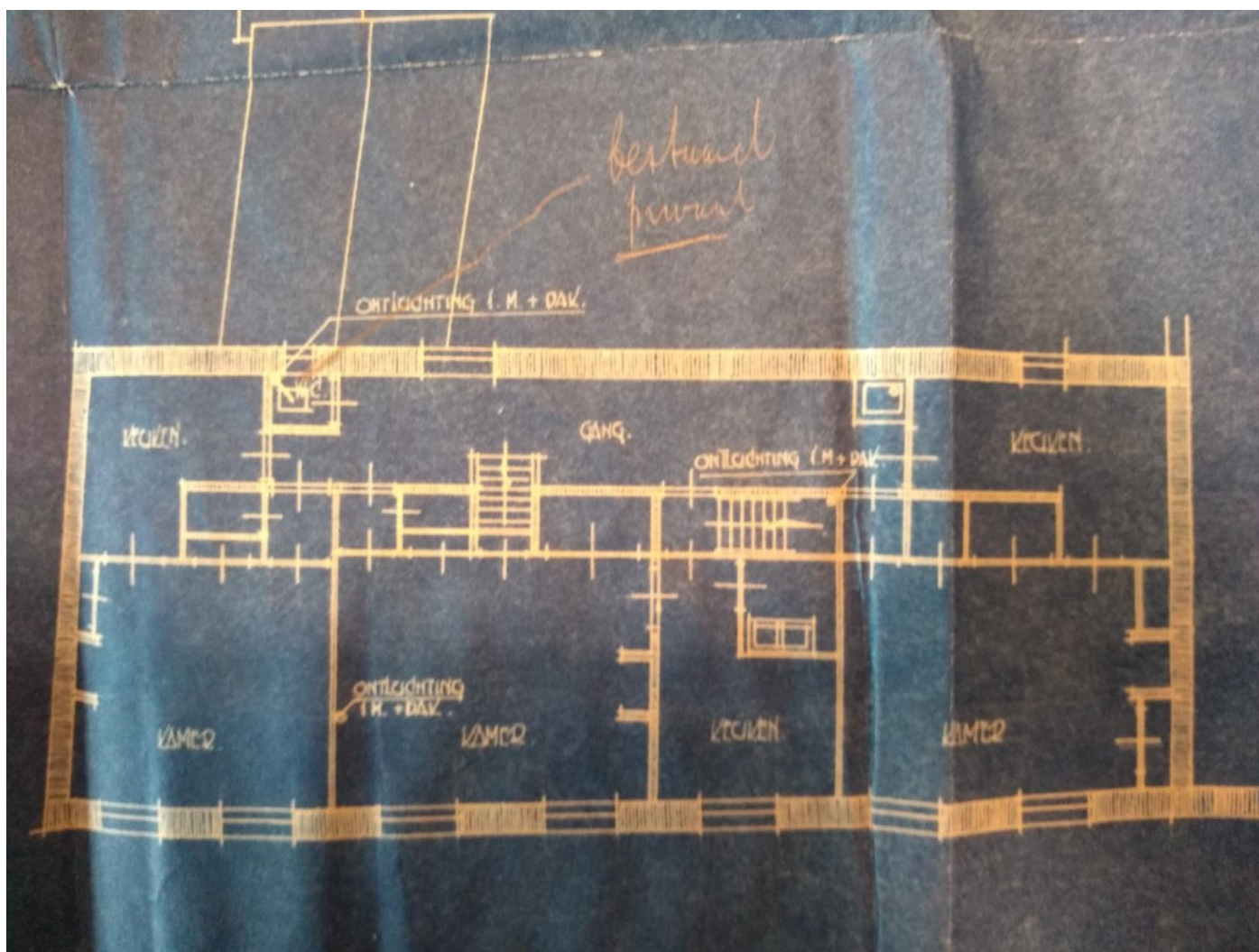
In de binnenhoek tussen bouwdeel vier en vijf verspringen de lintvoegen ten opzichte van elkaar. Intern zijn de toiletten te 'koppelen' met de overeenkomende deurkozijnen en de granitovloeren.

Datering

De datering is gebaseerd op de blauwdruk uit 1928. De paneeldeuren zonder bossing en met vlakke panelen, passen bij de datering van begin twintigste eeuw (Zantkuijl, 1973-1992), p. 287-289.

Beschrijving

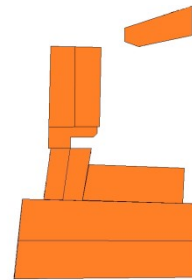
Cornelis Star Numan leefde niet in het verleden hij liet het Hinckaerts- en het gasthuis moderniseren. Er kwam een aansluiting op de riolering en er werden keukens toegevoegd (afb. 35). Een brief van de gemeente uit 1925 verzocht de voogden om een deel van hun stoep af te staan voor de aanleg van riolering door de straat. Cornelis voelde hier niet zoveel voor maar het is wel uitgevoerd (G. Kortekaas, 2012), p. 132-133.

Afbeelding 35: Verdieping van het dwarshuis waar drie kamers een keuken hebben. Bij de begane grond is dit niet overal het geval. Daar moesten bewoners van vier kamers één keuken delen (Groningen Archieven, s.a.).

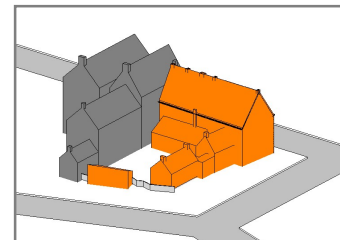
Fase 8 – XXd (ca. 1986) Restauratie van het gasthuis

Het rond 1982 opgerichte stichtingsbestuur liet het gasthuis grootschalig restaureren. Het restaureren was geconcentreerd op het onderhoud en herstel van externe onderdelen zoals fundering, gevels, daken en kapconstructies. Bouwdeel zes van één bouwlaag hoog onder een lessenaarsdak, werd door zijn slechte conditie grotendeels herbouwd (R.J.H. Brink, 2009), p. 31.

Chronologie

Bouwdeel zes is koud tegen de achtergevel van de burens gebouwd (afb. 36). Bij de zijgevels zijn de koude metselwerk aansluitingen zichtbaar (afb. 37).

Datering

De restauratie is volgens de omschrijvingen van het onderhoudsrapport rond 1986-1987 uitgevoerd (Rijksdienst Cultureel Erfgoed, s.a.).

Beschrijving

Bij bouwdeel één, twee, drie, vier en zes is het dak/ kapconstructie gerestaureerd. Daarbij is bij het hoofdgebouw zwamaantasting in de kap geconstateerd en waren er funderingsproblemen (verzakking) bij de achtergevel ter plaatse van bouwdeel twee en drie (Rijksdienst Cultureel Erfgoed, s.a.).

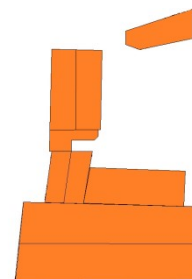
Afbeelding 36: Trekbalk behandeld met menie. De achtergevel is in een moderne klezoor- halfsteens verband gemetseld.

Afbeelding 37: Linkerzijgevel. Een verticale naad en verspringende lintvoegen geven een koude aansluiting aan.

Fase 9 – XXd/ XXIa Samenvoegen vertrekken

De twintigste eeuw betekende een voortzetting van de modernisatie van het gasthuis. Deze modernisatie vertaalde zich door het vergroten van de woonoppervlakte per inwonende en het toevoegen van douches. Daarvoor werden kamers gekoppeld en samengevoegd tot appartementen. Er zijn drie appartementen die een eigen douche hebben de overige drie delen een gemeenschappelijke douche. Tegenwoordig heeft het gasthuis plek voor zes bewoners.

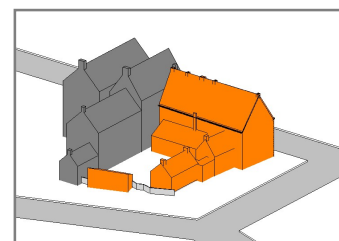

Chronologie

De chronologie is bepaald aan de hand van de wandaansluitingen en door tekeningen uit verschillende perioden te vergelijken.

Datering

De datering is gebaseerd op archiefmateriaal uit de periode 1999-2008.

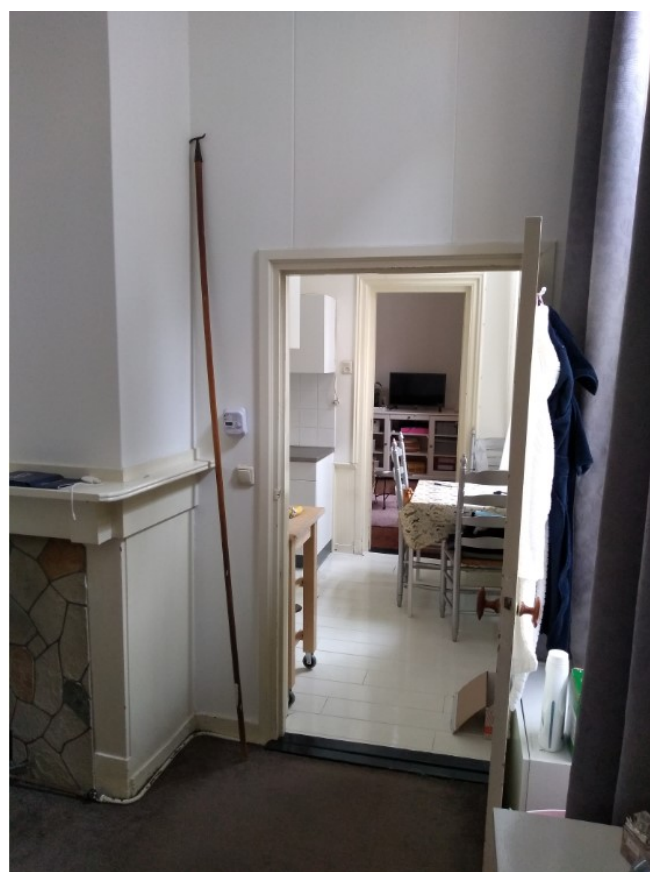

Beschrijving

De middelste kamer op de begane grond van het hoofdgebouw is rond het eind van de twintigste eeuw omgebouwd tot een gemeenschappelijke ruimte (afb. 38). Na 2008 is de gemeenschappelijke ruimte verbouwd en opgesplitst, de rechterkamer werd vergroot (afb. 39 en 40) (Rijksdienst Cultureel Erfgoed, s.a.).

Afbeelding 38: De gemeenschappelijk douche die bij de opsplitsing bij de rechterkamer is toegevoegd. Bij deze verbouwing werd het deurkozijn verplaatst. De oranje lijn geeft de oorspronkelijke entree aan.

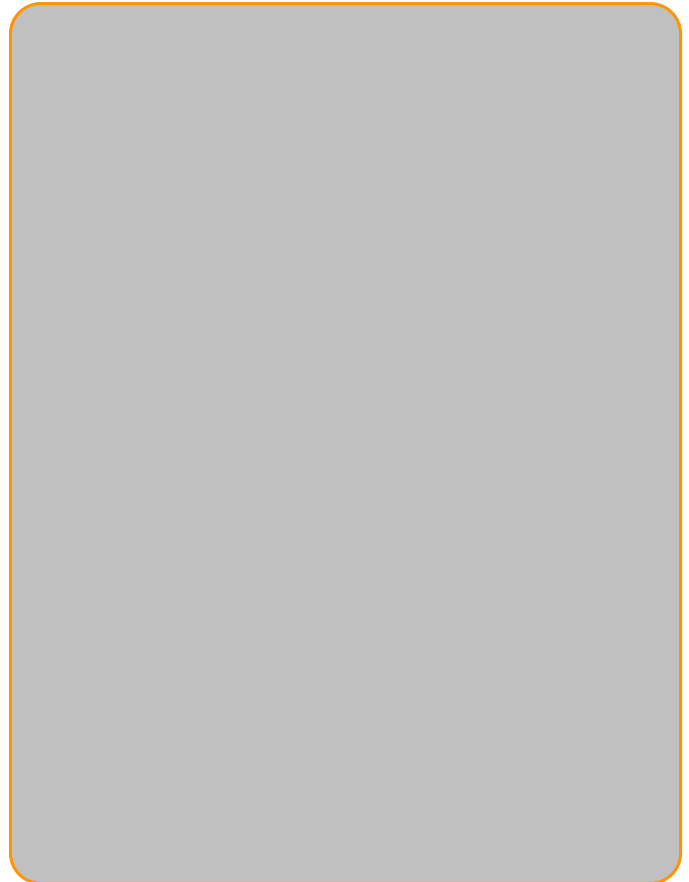
Afbeelding 39: De scheidingsmuur tussen de middelste- en de rechterkamer op de begane grond. Voor de samenvoeging is een doorgang gerealiseerd.

Beschrijving - Fase 9

De linkerkamer op de begane grond van het hoofdgebouw en de kamers van bouwdeel drie zijn na 1928 samengevoegd (afb. 41 en 42). Wanneer dit gebeurd is, is onbekend. Voor de linkerkamer werd in de achtergevel van het hoofdgebouw een doorbraak gerealiseerd om de kamer van bouwdeel twee te verbinden.

Afbeelding 40: De hal van de rechterkamer werd verbouwd. Een toilet werd bij de kamer toegevoegd. Met oranje is de oorspronkelijke entree aangegeven.

Afbeelding 41: Doorbraak in de achtergevel waar de bedstee in bouwdeel twee zat.

Afbeelding 42: De kamers van bouwdeel drie werden doormiddel van een toegang in de scheidingsmuur samengevoegd.

Beschrijving – Fase 9

Van de drie bovenste kamers van het hoofdgebouw werd de middelste tussen 1992-2002 opgesplitst (afb. 40 en 41)⁷. De indeling is, op enkele wijzingen en vastgezette deuren na grotendeels behouden.

Afbeelding 43: Samenvoeging op de verdieping. Bij de voordeuren van de linker- en de middelste kamer werd een gedeelte van de binnenwand verwijderd.

Afbeelding 44: De rechterkamer op de verdieping kreeg een keuken erbij. Met een doorgang werden de kamers verbonden.

⁷ Datum is gebaseerd op een gevonden beschrijving van een bewoonster. De periode komt overeen met de overige verbouwingen van deze fase.

Beschrijving- Fase 9

Bouwdeel vijf bestond oorspronkelijk uit twee kamers die voor 1928 al waren samengevoegd. Een doucheceel werd toegevoegd en de zolder is bereikbaar gemaakt met een houten steektrap met onderkwart (afb. 45 en 46).

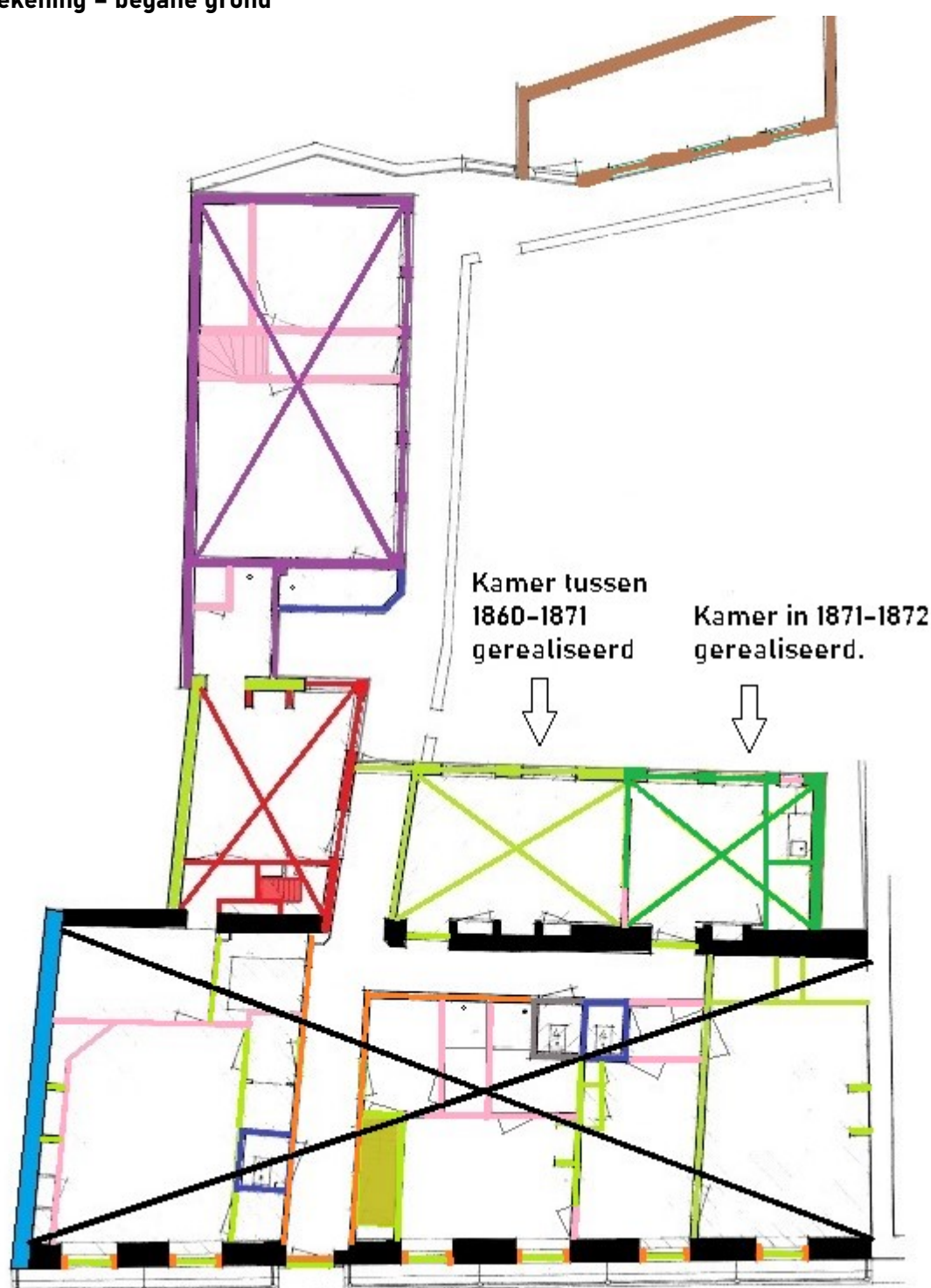

Afbeelding 45: Toegangsdeur naar de bijgebouwde douche.

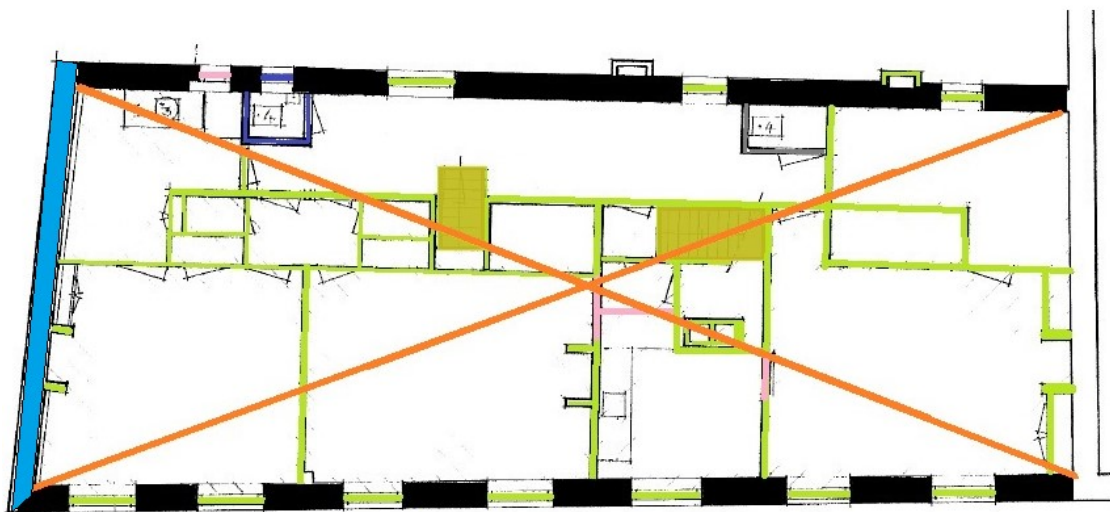
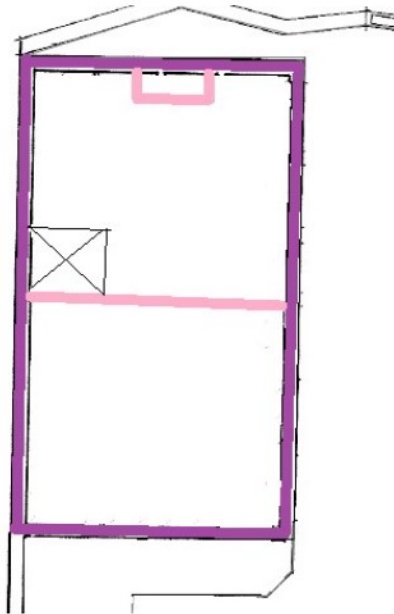
Afbeelding 46: Bij de voordeur valt een deurstijl weg. De 8cm dikke lichte wand is er tegenaan gezet.

Faseringstekening – begane grond

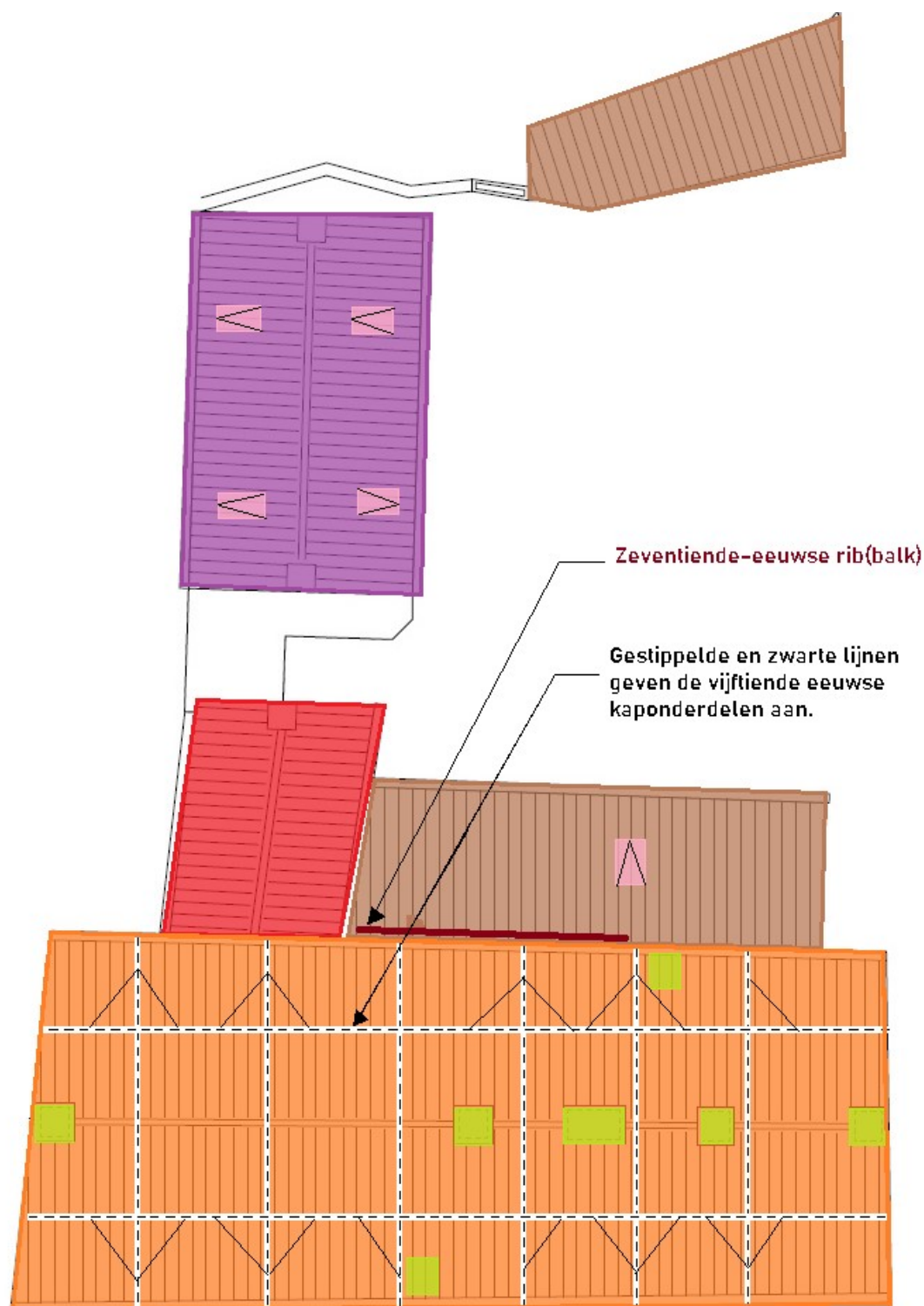
■ Fase 0: voor XvM - Voorgangers	■ Fase 6 - XXa (ca. 1908) Verbouwing aan de achterzijde
■ Fase 1: XvB bouw van het stenen dwarshuis	■ Fase 7 - XXb Modernisatie en verbouwing
■ Fase 2: XvIIA - Uitbreiding achterzijde	■ XXc toegevoegde toilet
■ Fase 3: XvIII d - (ca. 1786) Verbouwingen dwarshuis	■ Fase 8 - XXd (ca. 1986) Restauratie van het gasthuis
■ Fase 4 - XlXc (ca. 1860-1872) Zelfstandige kamers	■ Fase 9 - XXd/XXIa Samenvoegen vertrekken
■ Fase 5 - XlXd (ca. 1872-1877) Uitbreiding kamers richting het westen	⊗ Balklaag/ vloer

Faseringstekening – verdieping en zolder

	Fase 0: voor XVm - Voorgangers		Fase 6 - XXa (ca. 1908) Verbouwing aan de achterzijde
	Fase 1: XVB bouw van het stenen dwarshuis		Fase 7 - XXb Modernisatie en verbouwing
	Fase 2: XVIIA - Uitbreiding achterzijde		XXc toegevoegde toilet
	Fase 3: XVIIIId - (ca. 1786) Verbouwingen dwarshuis		Fase 8 - XXd (ca. 1986) Restauratie van het gasthuis
	Fase 4 - XIXc (ca. 1860-1872) Zelfstandige kamers		Fase 9 - XXd/XXIa Samenvoegen vertrekken
	Fase 5 - XIXd (ca. 1872-1877) Uitbreiding kamers richting het westen		Balklaag/ vloer

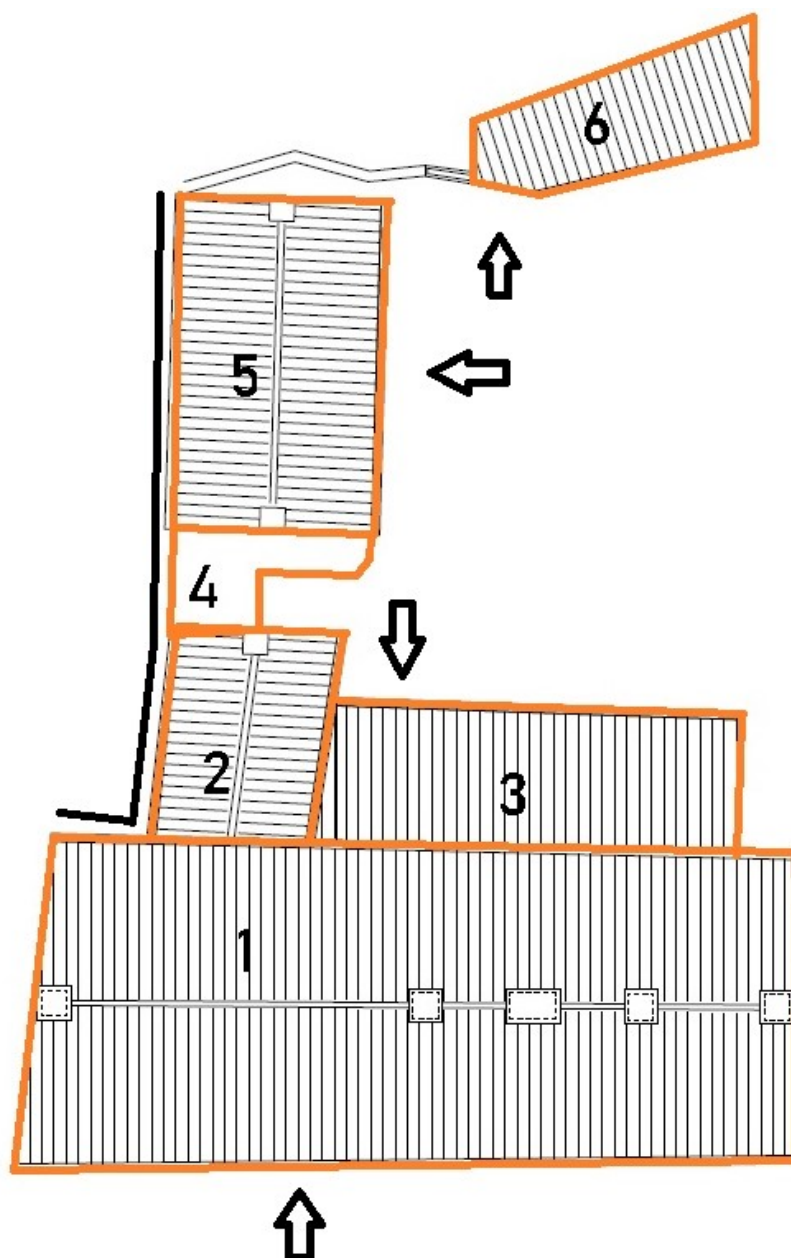
Faseringstekening – dak/ kapconstructie

	Fase 0: voor XVm - Voorgangers		Fase 6 – XXa (ca. 1908) Verbouwing aan de achterzijde
	Fase 1: XVB bouw van het stenen dwarshuis		Fase 7 – XXb Modernisatie en verbouwing
	Fase 2: XVIIA – Uitbreiding achterzijde		XXc toegevoegde toilet
	Fase 3: XVIIIId – (ca. 1786) Verbouwingen dwarshuis		Fase 8 – XXd (ca. 1986) Restauratie van het gasthuis
	Fase 4 – XIXc (ca. 1860–1872) Zelfstandige kamers		Fase 9 – XXd/ XXIa Samenvoegen vertrekken
	Fase 5 – XIXd (ca. 1872–1877) Uitbreiding kamers richting het westen		Balklaag/ vloer

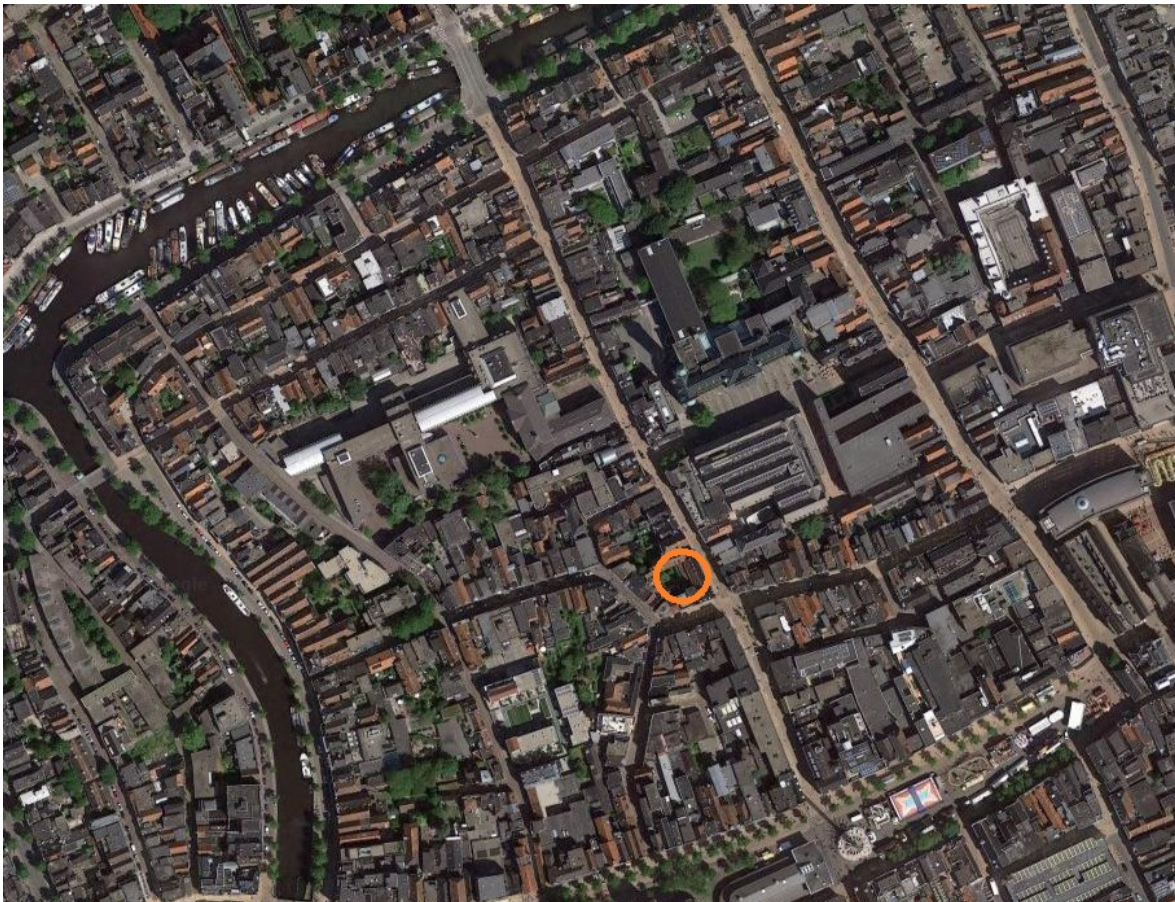
4 Bouwhistorische beschrijving

Ter verduidelijking worden in dit hoofdstuk een aantal oriëntatie termen toegelicht. Oriëntatie termen als voor, achter, links en rechts zijn bekeken ten opzichte van de voorgevel. Afzonderlijke onderdelen zoals gevels en binnenwanden worden van links naar rechts beschreven. De oriëntatie van een vertrek is met de klok mee gerelateerd aan de entree. Voor de bouwlagen wordt van onderen naar boven gehanteerd (afb. 47).

Afbeelding 47: Bouwdeel één (hoofdgebouw): een twee bouwlagen hoog dwarshuis onder een zadeldak, bouwdeel 2: aanbouw van één bouwlaag hoog onder een zadeldak, bouwdeel 3: aanbouw van één bouwlaag hoog met een lessenaarsdak plus één schildvlak, bouwdeel 4: een plat dak tussenlid, bouwdeel: 5 een binnenterreinwoning van één bouwlaag hoog onder een zadeldak en bouwdeel 6: een losstaande berging. Met pijlen worden de ingangen weergegeven en de zwarte lijn geeft de onbereikbare delen aan (Architecten).

4.1 Stedenbouwkundige context

Afbeelding 48: Luchtfoto van het centrum van Groningen omcirkelde locatie van het pand (Google maps).

Afbeelding 49: Links: huidige kadastrale situatie met oranje gemarkeerd het perceel. Perceel nummer GNG00-K-1830/1831/1832. Rechts: met pijlen aangegeven de openingen in het bouwblok (Kadastrale kaarten) (Google maps).

Bouwblok

Het pand bevindt zich in het westelijke deel van de binnenstad. Met uitzondering van drie smalle openingen, die uitkomen ten zuidwesten van de geknikte Kromme Elleboog heeft het bouwblok een gesloten karakter (afb. 50). Het gasthuis en het Hinckaertshuis hebben de grootste achtererven van het blok. Naast de Kleine- en de Grote Kromme Elleboog grenst de Oude Kijk in 't Jatstraat aan het bouwblok.

Straat

De Oude Kijk in 't Jatstraat is een brede straat die grotendeels uit diephuizen en enkele dwarshuizen bestaat. De straat verbindt de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat en de Stoeldraaijerstraat. De huidige bebouwing stamt uit de zestiende- en zeventiende eeuw, veel panden zijn in de late negentiende eeuw verbouwd (G. Kortekaas, 2012), p. 70.

Perceel

Het gasthuis is een samengesteld pand dat op een rechthoekig perceel staat. De bebouwing is geconcentreerd aan de oost- en de zuidzijde van het perceel. Achter op het erf staat een losstaande berging. Kenmerkend voor het perceel is het ruime binnenterrein. Het perceel van ongeveer vierhonderd vierkantenmeter is fysiek afgesloten en alleen via het dwarshuis te bereiken.

Afbeelding 50: Het binnenterrein met zicht richting het zuiden.

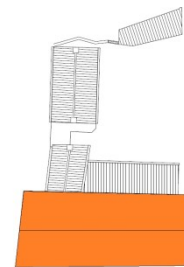
4.2 Exterieur

4.2.1 Bouwmassa

Het samengestelde pand bestaat uit vijf bouwvolumes, op het achtererf staat een losstaande berging. Bouwdeel één, drie, vijf en zes hebben een (scheluwe) rechthoekig plattegrond en bouwdeel twee een vierkante plattegrond. Bouwdeel vier heeft een afwijkende L-vorm. Het hoofdgebouw is het enige bouwdeel dat twee bouwlagen heeft, de rest is één bouwlaag hoog. Bij het hoofdgebouw loopt de nok evenwijdig aan de straatzijde. Bij bouwdeel twee en vijf lopen de noklijnen haaks ten opzichte van de straat. Het hoofdgebouw heeft vijf schoorstenen op de noklijn en één tegen de achtergevel aan. Bouwdeel twee heeft één schoorsteen en bouwdeel vijf heeft bij elke kopgevel een schoorsteen.

4.2.2 Gevels

Eerst zal een aantal gegevens vermeld worden die, tenzij anders aangegeven voor alle gevels gelden. Alle kozijnen (eventueel met roedeverdeling) zijn van hout en bevatten getrokken enkelglas. De stijlen van de kozijnen zijn op de hoeken platrond afgerond.

Bouwdeel één

De asymmetrische lijstgevel is zeven traveeën breed en twee bouwlagen hoog. Tussen de voorgevel en het gietijzeren hekwerk zit een huisstoep (XIX). Het hekwerk is na een aanrijding door een dronken Canadese militair tijdens de bevrijding van Groningen hersteld (G. Kortekaas, 2012), p. 297-298.

Van maaiveld tot daklijn is de bakstenen voorgevel bepleisterd, de plint is donkergrijs geschilderd. Het zachtgele geschilderde opgaande pleisterwerk is een nabootsing van een zandstenen natuursteen. Deze nabootsing is gerealiseerd door een blokverdeling met v-groeven, elke blok is afgewerkt met een imitatie frijnslag. Dit soort bepleistering kwamen in de negentiende eeuw voor met het doel het gevelaanzicht als architectonisch geheel in het straatbeeld te laten passen. Ten hoogte van de verdiepingsvloer zijn negen gevelankers zichtbaar. De gevelankers zijn samengesteld uit een oog en een 'schieters' van zeventig centimeter hoog. Het hart op hart maat van de ankers varieert tussen de 0,8-3,8m. Ten hoogte van de zoldervloer zijn blindankers toegepast (afb. 51) (G. Kortekaas, 2012), p. 125-126.

Het pleisterwerk van de voorgevel steekt in de lintvoegen van de entree omlijsting door, wat suggereert dat het er tegenaan is gesmeerd. Het lintvoeg niveau en de kleur van het pleisterwerk verschillen met het Hinckaertshuis. Op basis van chronologie wordt de bepleistering gedateerd tussen 1786-1863. In 1863 werd het bovendeel opnieuw bepleisterd (Groningen Archieven, s.a.).

Afbeelding 51: De blindankers (oranje ruitvorm) zijn verticaal niet uitgelijnd met de ankers eronder. Bij de onderste kozijnen zijn bouwsporen van verhoogde wisseldorpels gevonden. De kozijnen op de verdieping hebben deze bouwsporen niet en de stijlen zijn smaller dan de kozijnen eronder (Architecten).

Vervolg - Bouwdeel één

De voorgevel heeft veertien openingen. Zes vensters en een deur op de begane grond en op de verdieping zeven vensters. Er is sprake van een entree met een dicht bovenlicht (afb.52). Gezamenlijk zijn ze voorzien van een omlijsting met schijnvoegen en een sobere kroonlijst. Het kalf is versierd in een Lodewijk XVI-stijl, met een schelpmotief en een kraallijst (XVIIIld). Het bovenlicht is slechts een nis in het muurwerk voorzien van een zandstenen gevelsteen met tekst over een verbouwing van het gasthuis.

De kozijnen op de eerste bouwlaag zijn breder dan op de verdieping, de vastgezette schuiframen (2x3+2x1) zijn vernieuwd (XIXc). Twee kozijnen wijken qua bovenlicht af, één kozijn heeft een uitzetraam en de ander een valraam. De vensters op de tweede bouwlaag zijn vastgezette schuiframen (2x2+2x1) (XIXc). Naast afwijkingen in de bovenlichten en naar buiten draaiende ramen bevatten enkele ruiten glas in lood imitatiewerk.

De kozijnen op de begane grond hebben bouwsporen die mogelijk te verklaren zijn van een andere indeling uit de achttiende eeuw. Uit de bouwsporen (afb. 53) is te herleiden dat de schuiframen een gelijk onder- en bovenraam verdeling hadden. De hoogte van de wisseldorpel komt overeen met het kalf van de entree, dit vormt een link met de achttiende-eeuwse datering (1786). De ramen zijn in de negentiende eeuw vernieuwd.

Onder de ingekorte kroonlijst/ goot zitten consoles met een overeenkomende profilering die ook in het interieur voorkomt (XIXB). Het hoge steile zadeldak is met rechtsdekkende zwart gekleurde OudHollandse pannen bedekt. Ten hoogte van de daklijn zit een klein ijzeren dakvenster (XIXc).

Afbeelding 52: De voordeur is opgeklampt uit horizontale en verticale delen. De opleglijsten hebben een negentiende-eeuwse karakter (doorgebroken lijnen met rondbogen/ cirkels).

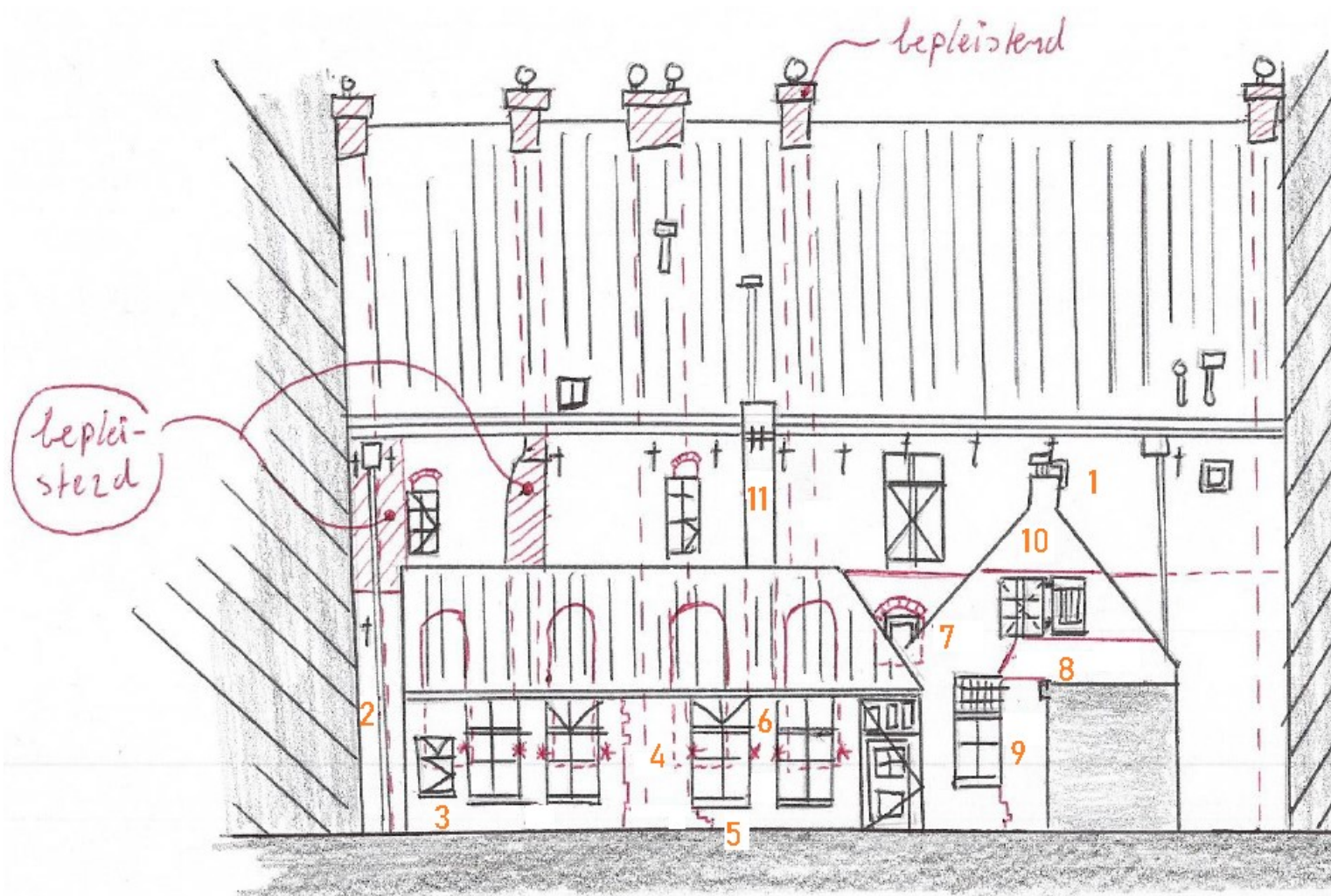

Afbeelding 53: Bouwspoor van een verhoogde wisseldorpel (oranje omkaderd). De hoogte van de wisseldorpels zijn uitgelijnd met het kalf van de entree.

Vervolg - Bouwdeel één

De asymmetrisch achtergevel is een twee laags langs gevel die bestaat uit het dwarshuis en de lagere aanbouwen van één bouwlaag hoog (afb. 54). Tegen de achtergevel steken twee gemetselde schoorsteenkanalen uit het vlak, één daarvan is bepleisterd.

Van maaiveld tot daklijn bestaat de achtergevel van het hoofdgebouw uit orangerode en gesinterde kloostermoppen⁸. De lagenmaat ten hoogte van de begane grond is 90cm en op de verdieping 73,5-75cm. (XVB). Het is in een onregelmatige koppen- strekenlaag gemetseld met veel koppen in het metselwerk zichtbaar. De platvolle voeg is voorzien van een dagstreep, die niet overal zichtbaar is. Ten hoogte van de verdiepingsvloer zijn vier gevelankers gelokaliseerd met 'schieters' van zeventig centimeter hoog. Ten hoogte van de zoldervloer zijn er dertien gevelankers zichtbaar. Niet alle ankers zijn verticaal met elkaar uitgelijnd.

Afbeelding 54: Schets van de achtergevel met de bouwsporen weergegeven. Sterretjes bij de kozijnen geven bouwsporen van verhoogde wisseldorpels aan.

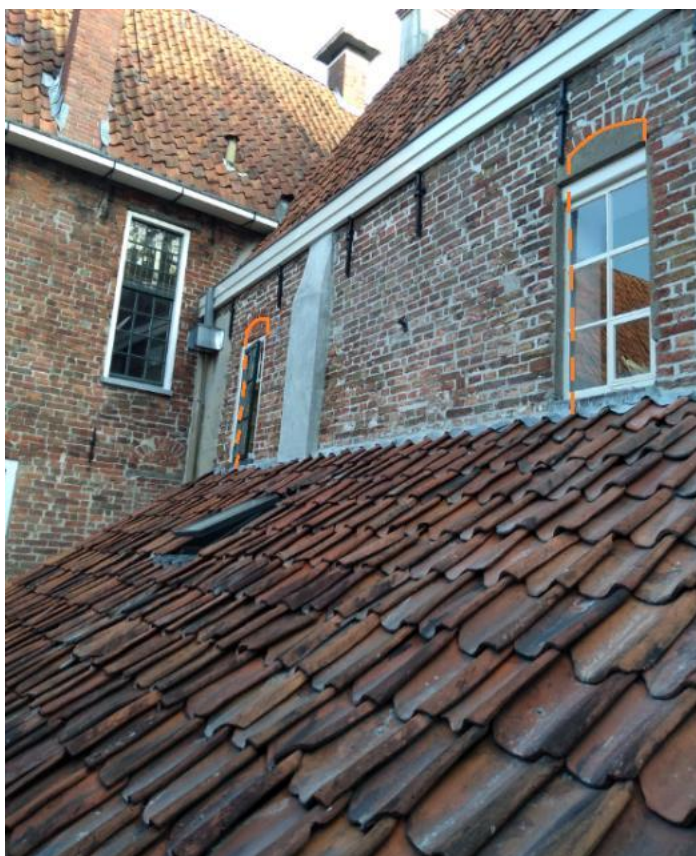
Nummering: 1 kloostermop (onregelmatig verband), 2 kloostermop (onregelmatig verband), 3 halfsteens verband, 4 kruisverband, 5 staand verband, 6 penant kruisverband, 7 kruisverband, 8 kruisverband, 9 kruisverband, 10 kruisverband, 11 halfsteens verband (schoorsteen).

⁸ De verkleining van bakstenen verliep in Groningen anders, zelfs in de late achttiende eeuw werden moppen van 23,5x5,5cm gebruikt (Hollestelle, 1976), p. 104-107.

Vervolg - Bouwdeel één

De achtergevel van bouwdeel één heeft zes zichtbare openingen en acht verscholen openingen. Ten hoogte van de tweede bouwlaag zijn er vijf vensters. Twee zesruitsramen (2x3), een stolpraam met een vast bovenlicht (2x1+2x1) en twee kleine vierkante ramen. Tussen de bouwlagen 'zweeft' een klein vierkante raam, die de gang verlicht. De zesruitsramen en het stolpraam met naar buiten draaiende delen hebben een negentiende-eeuwse karakter. De overige vierkante ramen hebben vast glas en geven een twintigste-eeuws uiterlijk. In het gevelvlak zijn bouwsporen van smalle gemetselde ontlastingsbogen zichtbaar (afb. 55 en 56). De vensteropeningen ten hoogte van de lessenaar zolder zijn aan de dagkant getrapd (XVB). Langs de negge zijn bouwsporen van duimblokken zichtbaar, samen met de brede sponning suggereert dat er een luik in heeft gezeten (afb. 57, 58 en 59)⁹. Het hoge steile zadeldak is met rechtsdekkende orangerode OudHollandse pannen bedekt. Ten hoogte van de daklijn zit een klein ijzeren dakvenster (XIXc).

Net als de bij de voorgevel is hier het vermoeden dat de negentiende-eeuwse vensters in de twintigste eeuw zijn aangepast (draaiende raamdelen).

Afbeelding 55: Achtergevel op de tweede bouwlaag met de bouwsporen aangegeven.

Afbeelding 56: De getrapte dagkant is bij de rechterkant niet zichtbaar, met de gestippelde lijn is een interpretatie weergegeven.

⁹ Getrapte vensters met luikspinningen komen ook in het Hinckaertshuis voor (G. Kortekaas, 2012), p. 59.

Vervolg - Bouwdeel één

Afbeelding 57: Venster met een gemetselde ontlastingsboog met rechts ernaast een gevelanker.

Afbeelding 58: Verscholen venster ten hoogte van de lessenaarsvloer. Omkaderd een bouwspoor van een duimblok. De brede luiksponning is duidelijk zichtbaar.

Afbeelding 59: Naast het venster zijn resten pleisterwerk gevonden.

Vervolg - Bouwdeel één

De twee laags topgevel is voorzien van een centraal geplaatste schoorsteenkanaal. Tot de zolder is de gevel een gemene muur, alleen de topgevels staan 'los' (afb. 60 en 61).

Afbeelding 60: De zuidgevel van het hoofgebouw met de gevonden bouwsporen van de kloostervensters (Architecten).

Afbeelding 61: Topgevel aan de noordzijde, formaat kloostermop is 28-30x6-7cm (XVB). Dit is kleiner dan de zuidgevel en neigt meer naar het formaat van de bakstenen op het verdiepningsniveau van de achtergevel van het dwarshuis, foto: J. van der Hoeve.

Vervolg - Bouwdeel één

Van maaiveld tot nok bestaat de zuidgevel uit orangerode, bruingrauw en gesinterde kloostermoppen. De lagenmaat ten hoogte van de begane grond is 93cm en in de topgevel 90cm. De begane grond is gemetseld in een kettingverband en de topgevel in een koppen- en strekkenverband. Gelet op het kettingverband, strak voegwerk en gesinterde koppen kan deze muur mogelijk uit de dertiende- of viertiende eeuw zijn. De topgevel verjongt aan de binnenkant met sprongen tot steens dik (voor XVm). De voegen in de topgevel zijn platvol afgewerkt en op de begane grond keurig platvol gevoegd. De kloostermoppen schoorsteen is in de wand verwerkt waar een versleept schoorsteenkanaal van geeltjes tegenaan is gesloten.

In de kopgevel zijn vijf dichtgezette vensters gevonden. In de topgevel zitten aan weerszijden van het schoorsteenkanaal twee vensters met gemetselde ontlastingsbogen. Lager bij het vloerniveau zitten er twee getrapte kloostervenster (afb. 62 en 63). Onder het de rechter kloostervenster is het vijfde venster gevonden (afb. 64).

De bovenlichten van de kloostervensters hebben een smalle sponning wat een indicatie is dat er glas in lood heeft gezeten. Als deze vensters bij het gasthuis horen zou dit zou een luxe afwerking zijn voor een zolderruimte. Een nader onderzoek kan mogelijk meer informatie opleveren om de datering en de bouwfaserings van de kopgevel te bepalen.

Afbeelding 62: Stenen kloostervenster met een eikenlatei voor het bovenlicht langs. Het kloostervenster had vaak bij de onderste opening een luik. Dit komt zonder borstwering ongelukkig uit en doet vermoeden dat de vloer is verhoogd, foto: J. van der Hoeve.

Afbeelding 63: Ingezoomde foto met behakte dagkant stenen zichtbaar, foto: J. van der Hoeve.

Vervolg - Bouwdeel één

Afbeelding 64: Een getript en dichtgezet venster met een ontlastingsboog van baksteen.

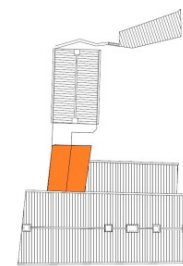
Afbeelding 65: Zichtzijde van de kettingverband muur, dit is te herkennen aan de zorgvuldig geplaatste gesinterde koppen in het gevelvlak.

Afbeelding 66: Overzicht foto van de topgevel met de bouwsporen en schoorsteenkanaal. De vensters zijn dichtgezet of kijken uit naar het metselwerk van het buurpand, foto: J. van der Hoeve.

Bouwdeel twee

De punt- en zijgevel bestaat grotendeels uit bakstenen met een machinaal uiterlijk¹⁰. De gevels zijn in een kruisverband gemetseld met drieklezoren in de strekklag (afb. 67). Het formaat van de baksteen op de buitenhoek is 21-22x10x5cm met een lagenmaat van 60cm (XXa). Opvallend is dat de gevel uit verschillende soorten baksteen bestaat (afb. 68). Op uitzondering van de topgevel (verdiepte voegwerk) zijn beide gevels met een gesneden voeg afgewerkt.

Er zijn drie openingen in de gevel. Op de begane grond twee vastgezette schuiframen (2x2+2x1) (XXa) en in de topgevel een stolpraam dat een rollaag en een opgeklampt luik bevat. De bovenlichten van de schuiframen zijn met imitatie glas in lood en een strekse rollaag voorzien. In de bovendorpels zijn twee toognagels zichtbaar. Het dak is met rechtsdekkende zwarte OudHollandse pannen bedekt.

Afbeelding 67: Gevels van bouwdeel twee.

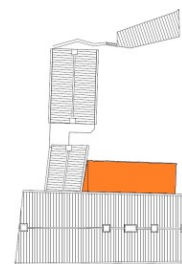

Afbeelding 68: Met oranje scheidslijnen de verschillende metselwerk aangegeven. Het stolpraam is asymmetrisch in de topgevel geplaatst.

¹⁰ In Groningen werd met vette klei onbezande handvorm bakstenen geproduceerd. Deze baksteen heeft een glad uiterlijk en maakt het onderscheid tussen een machinale- en een traditionele baksteen lastig (Stenvert, 2012), blz. 95-96.

Bouwdeel drie

De achter- en linkerzijgevel van bouwdeel drie bestaat uit verschillende bakstenen en metselverbanden. Dit is zonder de lagenmaat te meten herkenbaar. De zijgevel en het linkerdeel bestaat uit een halfsteens verband (XIXc). Het gemetselde rechterdeel bestaat uit een kruis- en een staand verband met drieklezoren in de streklaag (XIXc). Het afwijkende gemetselde penant in het midden bestaat uit een kruisverband met drieklezoren in de koppenlaag. Langs de randen van deze penant zijn inboet bouwsporen zichtbaar (afb. 69). De voegen zijn platvolle afgewerkt waar plaatselijk een dagstreep zichtbaar is.

Ten hoogte van de lessenaars zoldervloer zitten er negen gevel- en twee strijk balk ankers met 'schieters' van zestig centimeter hoog. De achtergevel heeft zes openingen, vijf vensters en een deur. Vier schuiframen zijn vastgezet (2x2+2x1) (XIXc), daarvan hebben twee een uitzetraam. Alle vier schuiframen hebben aan de dagkant bouwsporen van verhoogde wisseldorpels. Het kleiner naar buiten draaiende raam is na 1928 geplaatst. De achterdeur met ruiten en een vast bovenlicht (2x2+3x1) heeft toagnagels in de bovendorpel. Het dak is met rechtsdekkende oranjerode OudHollandse pannen bedekt. Midden in het dakvlak zit een moderne dakvenster (XXd/ XXIa).

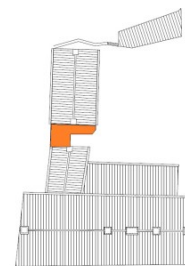
De plint van de achtergevel bestaat uit een stuk staand verband metselwerk, dat afwijkt van de opbouw. Mogelijk is dit een hergebruikte deel van de voorganger waar op verder is geborduurd.

Afbeelding 69: Het linkerdeel (tot en met de derde kozijn) en de zijgevel bestaat uit halfsteens verband. Het overige metselwerk op het oranje omkadering na is in kruisverband gemetseld. In het middenpenant zijn bouwsporen zichtbaar waar de linker- in de rechterzijde is ingeboet. Het linkerdeel kwam tegen het rechtergedeelte aan.

Bouwdeel vier

De gevels bestaan uit twee verschillende bakstenen formaten die in een halfsteens verband zijn gemetseld (afb. 70). Zonder de lagenmaat op te meten is zichtbaar dat de gevels in de binnenhoek koud op elkaar aansluiten. De gevels zijn met een gesneden of platvolle voeg afgewerkt.

Er zijn drie openingen in de gevel. Van de drie vensters is er één een vastgezette schuiframen (2x2+2x1) (XIXd) en twee kleine vierkante ramen, waarvan één als een valraam is uitgevoerd (XXb). Het bovenlicht van de schuifraam is uitgevoerd als een valraam, in de bovendorpel zijn twee toognagels zichtbaar (afb. 71). De twee kleine vierkante vensters bevatten een eenvoudige rechte rollaag.

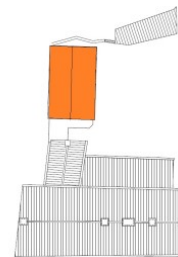
Afbeelding 70: Venster met bouwsporen aan de dagkant van een verhoogde wisseldorpel (oranje stippellijn). De muur met de twee kleine vensters sluiten koud tegen het andere bouwdeel aan.

Afbeelding 71: Oranje omcirkelde toognagel met een afgerond profiel aan de dagkant van het kozijn.

Bouwdeel vijf

De twee laags topgevels en één laags langsgevel zijn in een kruisverband gemetseld met drieklezoren in de streklaag (afb. 72, 73 en 74). Het formaat van de baksteen is 22x10-11x4,5cm met een lagenmaat van ongeveer 55cm (XIXd). De bakstenen zijn met een gesneden voeg afgewerkt.

Er zijn zes openingen in de gevel, vier vensters en twee deuren, symmetrisch verdeeld. De vensters zijn vastgezette schuiframen (2x2+2x1) (XIXd). Bij twee bovenlichten van de kozijnen is de ruit als een valraam uitgevoerd. De twee houten paneeldeuren hebben een natuurstenen onderdorpel en een bovenlicht dat wordt gescheiden door een vaste kalf. Het rechter bovenlicht van de deur is een valraam. Alle vensters en deuren bevatten boven de opening een gemetselde getoogde boog. Ten hoogte van de daklijn zit een eenvoudige fries en een goot tegen de gevel aan. Het flauwe zadeldak is met rechtsdekkende zwart gekleurde OudHollandse pannen bedekt. Midden in elke dakvlak zijn twee moderne dakvensters aangebracht (XXd/ XXIa).

Afbeelding 72: Aanzicht van de binnenterrein woning met twee voordeuren waarvan de rechterdeur toegankelijk is. Kenmerkend zijn de gemetselde getoogde vormen in de gevel, die omstreeks het laatste kwart van de negentiende eeuw voorkwamen.

Vervolg - Bouwdeel vijf

Afbeelding 73: Baksteen met 1877 erin gestempeld. Aan weerszijden van de penant zijn de natuurstenen onderdorpels en neuten met fijnwerk zichtbaar.

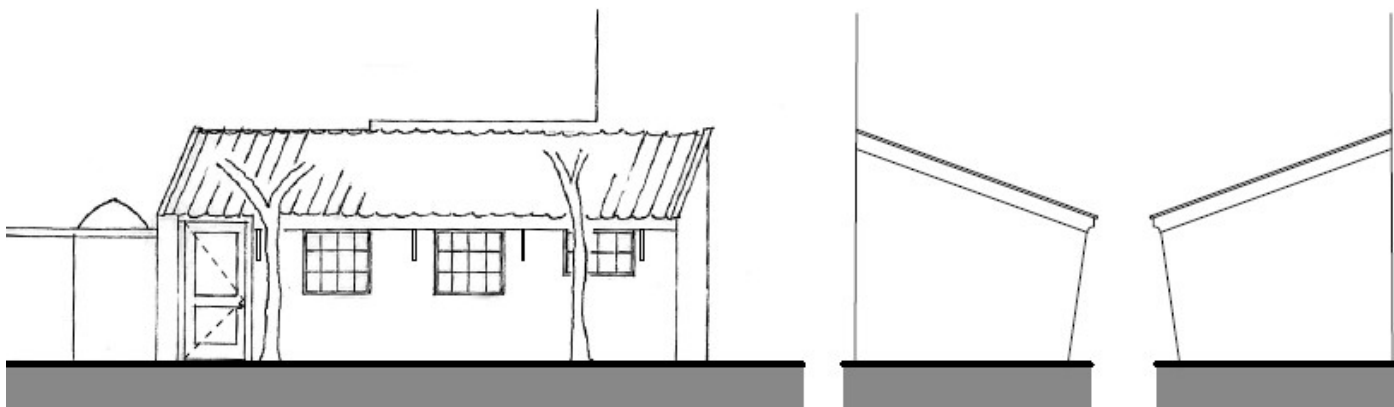
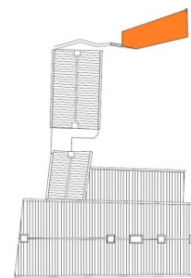

Afbeelding 74: Zijgevel met strijkankers. Het metselwerk bestaat uit een kruisverband met drieklezoren in de streklagen.

Bouwdeel zes

De gevels bestaan uit verschillende bakstenen formaten. Dit is zonder de lagenmaat op te meten herkenbaar (afb. 75). De gevels zijn in een moderne klezoor- en halfsteens verband gemetseld (XXd)¹¹. De stoot- en lintvoegen zijn met een platvolle voeg op cementbasis afgewerkt.

De voorgevel heeft vier openingen, drie vensters en een deur (afb. 76, 77 en 78). De vensters hebben een roedeverdeling van 4x3 ruiten en 4x2 ruiten. Het deurkozijn heeft toognagels in de bovendorpel. Het dak is met rechtsdekkende orangerode OudHollandse pannen bedekt en wordt langs de kopgevels afgesloten met een houten waterbord en windveer.

Afbeelding 75: De voorgevel heeft twee steens dikke steunberen en wijkt daarmee af van de rest van de wanden. Bij de geverfde voorgevel steken vier gevelankers voorbij het boeideel (Architecten).

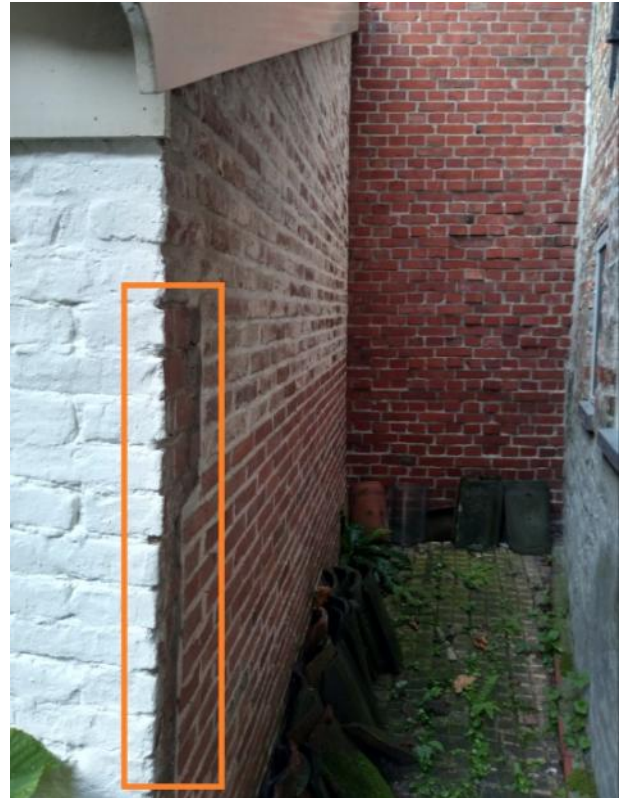
Afbeelding 76: De geverfde voorgevel van de berging met de vensters en gevelankers zichtbaar.

¹¹ Uit het onderhoudsrapport is bekend dat het gebouw met de restauratie van 1986–1987 geheel is vernieuwd (Rijksdienst Cultureel Erfgoed, s.a.).

Vervolg –Bouwdeel zes

Afbeelding 77: Linkerzijgevel met de ongelijke verdeelde paneeldeur en verticale delen.

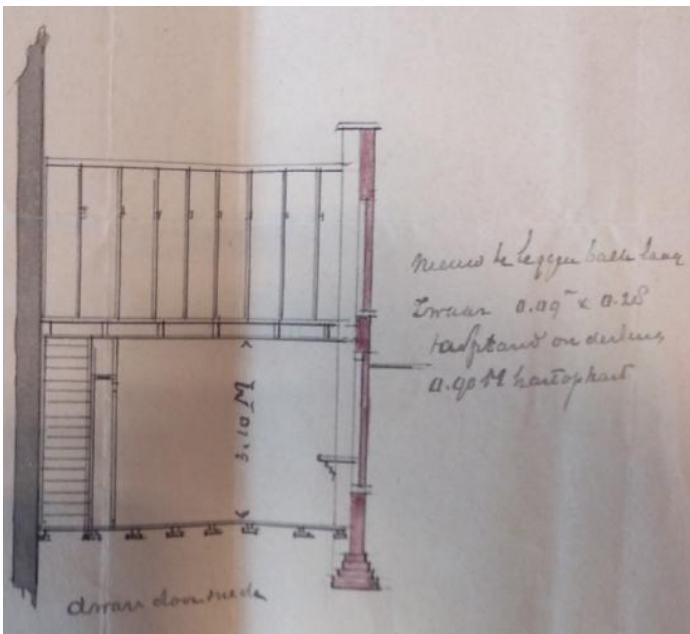

Afbeelding 78: De rechterzij- en voorgevel zijn deels vertand (oranje omkadering). De zijgevel sluit 'koud' tegen de achterbuurpand aan.

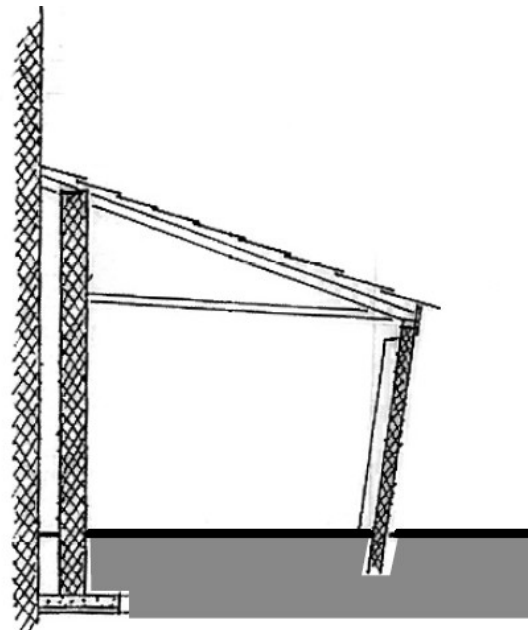
4.3 Constructie

4.3.1 Fundering

Het enige wat over de fundering bekend is wordt op de tekeningen weergegeven (afb. 79 en 80).

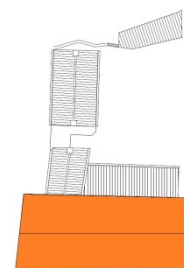
Afbeelding 79: Doorsnede bouwdeel twee met een bakstenen getrapte fundering op staal (Groningen Archieven, s.a.).

Afbeelding 80: Doorsnede bouwdeel zes met een betonnen strokenfundering op staal (Architecten).

4.3.2 Draagconstructie

De draagconstructie van de bouwdelen bestaan uit dragende wanden en houten balklagen. De enkelvoudige balklagen overspannen in één stuk de breedte van een bouwdeel en zijn op de bouwmuren opgelegd. De dragende langs gevels van het hoofdgebouw hebben op de dikste (minimaal anderhalfsteens) wanden variërend tussen de 52-45cm. De steens wanden van bouwdeel twee, drie en vijf zijn ongeveer 21cm dik. De wanden van bouwdeel vier zijn halfsteens gemetseld en bij bouwdeel zes zijn de wanden in half- en steens metselwerk uitgevoerd.

Bouwdeel één

De verdiepingvloer van het hoofdgebouw is een baksteenvloer (XVB). De eiken binten hebben een afmeting van 25-30x30cm met een hart op hart maat van 125-140cm. Daarop liggen de eiken ribben van 9x7cm met een hart op hart maat van 22cm. Dwars op de ribben liggen verbandloos de kloostermoppen van 28x15x6-7cm (afb. 81, 82 en 83).

Er zijn geen bouwsporen van een verlaagd plafond of spreidsels gevonden. Het is mogelijk dat de onderzijde van de vloer in het zicht was en dat zegt iets over het functie van het gebouw. Mogelijk had de vloer een brandscheiding of graanopslag functie. Door langdurige vloerbelasting kan het dat de balken zijn doorgebogen en met een tweede vloer is uitgevlakt (Hoeve, 1999), p. 67-76.

Afbeelding 81: De balklaag met op de ribben zaag aftekeningen zichtbaar. Een aangebracht plafond (ingekeept) onttrekt de vloer uit het zicht.

Vervolg –Bouwdeel één

Afbeelding 82: Oranje omkaderd een rib waar aftekening van zaagwerk zichtbaar is.

Afbeelding 83: Oplegging bint. De spijkerlijnen van het verlaagde plafond komen overeen met de afstand tussen de ribben.

De zoldervloer van het hoofdgebouw is een grenen enkelvoudige balklaag (afb. 84). De balken hebben een afmeting van 16,5x27cm met een hart op hart maat van 80-126cm (XVIII). Op de balken zijn rechte grenendelen (24-27x2,5-3cm) bevestigd.

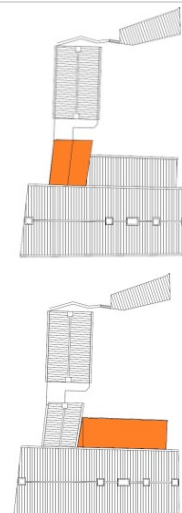
Afbeelding 84: Kraalafwerking en verankering van de enkelvoudige zolder balklaag.

Bouwdeel twee

De zoldervloer is een grenen enkelvoudige balklaag met een afmeting van 9x28cm (XXa). Een stroken dekvloer van grenenhout (19cm breed) is bevestigd op de balken. De vloer kon door afwerkingen beperkt worden geïnspecteerd.

Bouwdeel drie

De zoldervloer is een grenen enkelvoudige balklaag (afb. 85). De balken hebben een afmeting van 12x14cm met een hart op hart maat van 98cm (XIXc). Ter plaatse van de gang verschillen de geprofileerde balken met 16x20cm. Dit verschil komt terug in de dekvloer. De stroken dekvloer van grenenhout is ter plaatse van de kamers voorzien van afdeklatjes. De breedte van de houten delen verschillen sterk, tussen de 16,5-25cm.

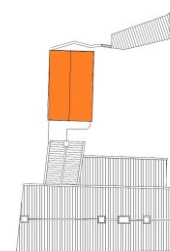
Afbeelding 85: Balklaag bouwdeel drie met oranje omcirkelde gevelankers.

Afbeelding 86: Afwijkende balk van de zoldervloer in bouwdeel vijf. Onderzijde balk is afgewerkt met een kraal profilering.

Bouwdeel vijf

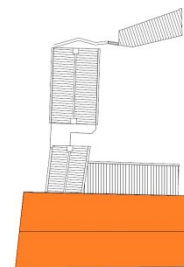
De zoldervloer is een enkelvoudige grenen balklaag. De balken hebben een afmeting van 12x14cm met een hart op hart maat van 95cm (XIXd). Alle balken zijn aan de onderkant voorzien van een kraal. De balk naast de trapsparring wijkt met een breedte van 19,5cm af van de rest (afb. 86). Een stroken dekvloer van grenenhout (23,5cm breed) is bevestigd op de balken.

Aannemelijk is dat de balklaag is aangepast. Zo is de zolder met een vaste trap toegankelijk gemaakt en werd de zolder met een binnenwand gesplitst. Onze afwijkende balk 'draagt' de binnenwand.

4.3.3 Kapconstructie

Eerst zal een aantal gegevens vermeld worden die tenzij anders aangegeven voor alle daken gelden. Alle dakconstructies bestaan uit hout en de daken zijn bedekt met keramische dakpannen. Per kap wordt de redentie voor de datering omschreven.

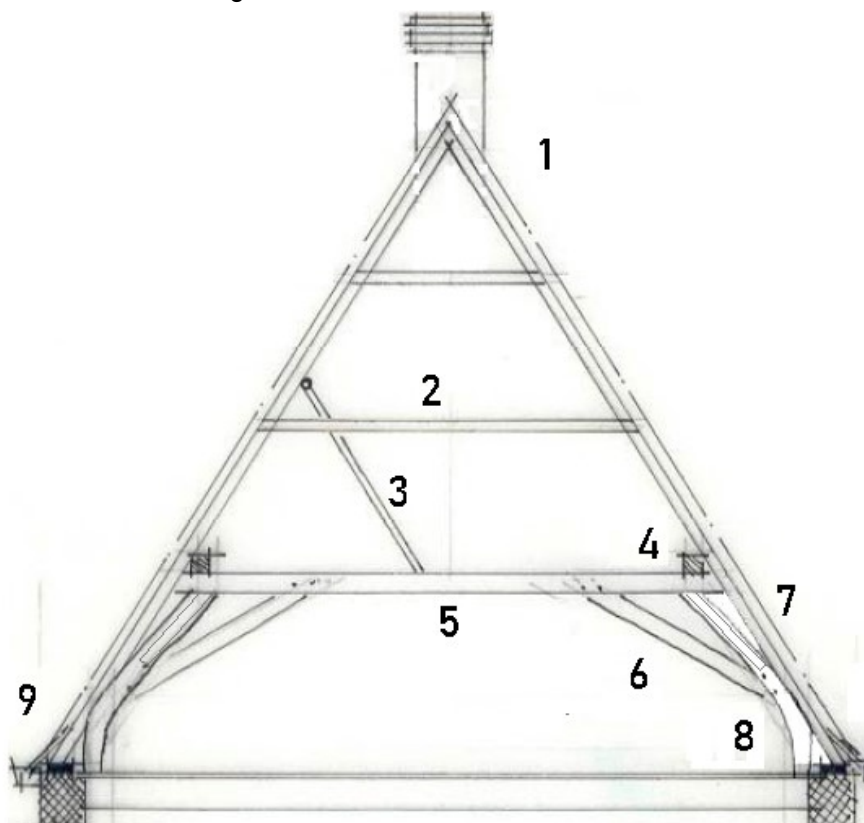

Bouwdeel één

De steile kapconstructie is samengesteld uit enkelvoudige jukken (afb. 87, 88, 89 en 90). Flieringen met windschoren naar de krommers koppelen de zes jukken¹². Over de flieringen/klossen lopen van dakvoet tot de nok ronde sporenparen. De sporenparen verbinden half verdiept en met twee smeedijzeren nagels de dubbele hanenbalken (XVIII). Er is geen nokbalk aanwezig. Met een horizontale delen dakbeschot en dakpannen is de kap wind- en waterdicht gemaakt. De verbindingen van de spanten bestaan uit pen- en gat verbindingen, maar de windschoren naar de krommers zijn vernageld. In de kap komen gesneden telmerken met gebroken richttekens voor. Aan deze 'constructie zijde' zijn enkele niet afgezaagde toognagels zichtbaar. De verbindingen vallen tussen de gekraste lijnen en geven een indruk dat de kap niet is gedemonteerd. De kap wordt door zijn bouw, materiaal, verbindingwijze en telmerken gedateerd tussen 1425-1600. De kap is in 1986-1987 deels gerestaureerd, er werd zwam geconstateerd (Janse, 1989), p. 87-96, 134, 251.

Redentie voor de datering:

- Gesneden telmerken (in het noorden) met gebroken richtingstekens	1350-1675
- Gebruik eikenhout	1325-1650
- Type constructie, sporenkap met één juk	1275-1625
- Nokbalken kwamen na 1600 voor in Groningen	1600
- Gepende windschoor verbinding	1425-1575

Afbeelding 87: 1: sporen 12x12cm hart op hart. 60cm, 2: haanhout 11x13cm, 3: schoor 8x8cm, 4: flieringen 17x16cm, 5: dekbalk 17x15,5cm, 6: korbeel 17x8cm, 7: windschoor 13x6,5cm, 8: krommer 17x28 hart op hart. 2,2/ 2,5m, 9: muurplaat afmeting is onbekend (Architecten).

¹² Zie bijlage drie voor aanvullende schetsen.

Vervolg - Bouwdeel één

Afbeelding 88: Drie toognagels zichtbaar, oranje omcirkelt. De korbelen worden boven met twee toognagels en onder met twee of drie toognagels verbonden. De windschoren zijn aan de bovenkant met één toognagel bevestigd. De onderkant is genageld.

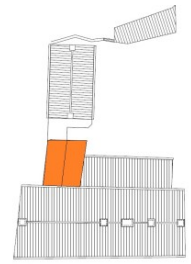
Afbeelding 89: Mogelijk een oorspronkelijk losse spoor van de kapconstructie, telmerk 21.

Afbeelding 90: Verbinding tussen een juk en fliering. Achter de fliering een houten spie, die veel bij Groningse kappen voorkomt. De spie diende vermoedelijk om tijdens montage de fliering op zijn plek te houden, de zwaluw verbinding is de werkelijke verbinding. De dekbalk en krommer worden met twee toognagels met elkaar verbonden, foto: J. van der Hoeve.

Bouwdeel twee

De steile grenen sporenkap heeft een enkele haanhout in de top. Aan de onderzijde van de sporen zijn de blokkelen en muurplaten zichtbaar. Aan weerszijden van het dakvlak verbindt een zweep de sporen en zorgt voor een langsverband in de lengte richting van de kap (afb. 91). De onderdelen zijn onderling koud genageld. Het haanhout is met een zwaluwverbinding en twee nagels met de sporenparen verbonden (afb. 92). De kap wordt door zijn materiaal, verbindingwijze en archiefmateriaal gedateerd op 1908. De kap is in 1986-1987 gerestaureerd (Groningen Archieven, s.a.).

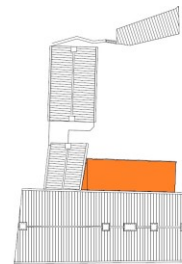
Afbeelding 91: Oranje omcirkelde blokkelen, de sporen hebben een hart op hart maat van 76cm.

Afbeelding 92: Het haanhout met een zwaluw verbinding (6x11cm) die slechts gering in het spoor is ingekeept.

Bouwdeel drie

De sporenkap bestaat uit verschillende onderdelen zoals sporen, rechthoekige sporen, gordingen en ribben (afb. 93). De sporen (6x13cm, hart op hart 76cm) zijn ingekeept met vier gordingen (6x7,5cm). Bij de korte zijde overspannen vier sporen met enkele gordingen. Het dakbeschot bestaat uit geschaafd- en geploegde grenen delen van 16,5cm breed. De onderdelen zijn onderling met inkepingen of genageld bevestigd.

Opvallend is de grenen rib die met smeednagels en ijzeren hangbeugels aan de achtergevel van het dwarshuis is bevestigd (afb. 94). Vermoedelijk een hergebruikt onderdeel. De kapconstructie lijkt met de restauratie uit 1986-1987 compleet te zijn vernieuwd (Rijksdienst Cultureel Erfgoed, s.a.).

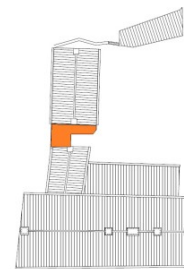
Afbeelding 94: Overzicht van de samengestelde sporenkap.

Afbeelding 93: De rib met hangbeugel lijkt als enige onderdeel van voor 1986 te zijn. Mogelijk nog een oorspronkelijk onderdeel van de aanbouw die op de kaart van E. Haubios staat.

Bouwdeel vier

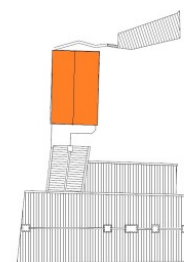
Dit bouwdeel heeft een plat dak met balken van 10x6cm die op een hart op hart maat van 84cm liggen (afb. 95). Door de zichtbare naden aan de onderzijde lijken de balken te zijn omtimmerd. Door het gesloten plafond is het niet mogelijk om de constructie te verifiëren. De dakconstructie is in 1986-1987 gerestaureerd.

Afbeelding 95: Het strakke schrootjesplafond geeft een laat twintigste-eeuwse indruk.

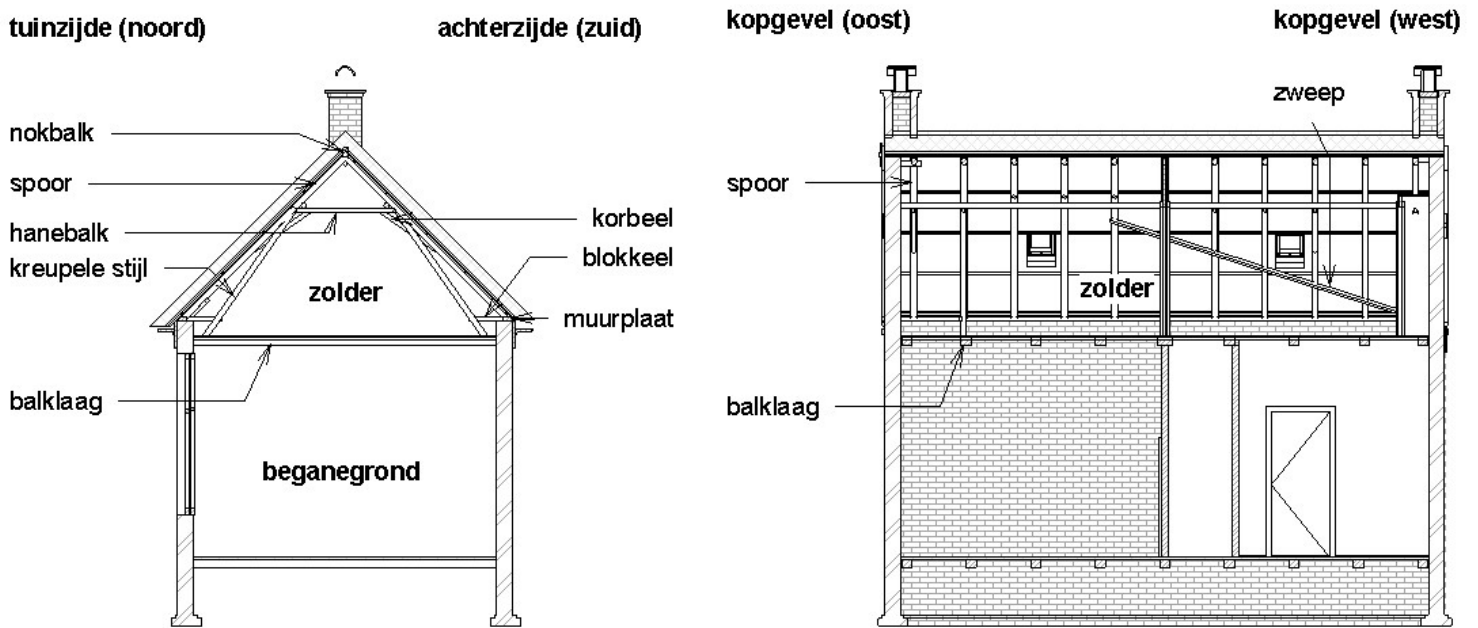
Bouwdeel vijf

De flauwe naaldhouten sporenkap heeft een enkele haanhout in de top (afb. 96 en 98). Aan de onderzijde van de sporen zijn de blokkelen en muurplaten zichtbaar. Opvallend is dat sommige sporen zijn uitgevoerd met kreupele stijlen of korbelen. Een zweep en nokbalk verbinden de sporen in de langs richting. Het dak wordt met tengels, panlatten en gebakken dakpannen afgewerkt. De onderdelen zijn onderling koud genageld, waarbij het haanhout aan beide zijden met één nagel met de sporen zijn verbonden. De kap wordt door zijn bouw met rechte kreupele stijlen, materiaal, verbindingwijze en archiefmateriaal gedateerd op 1877.

Opvallend is dat bij drie naast elkaar liggende sporenparen het haanhout is verhoogd, mogelijk werd de zolderfunctie veranderd. Bouwsporen op de grenen delenvloer en in de dakconstructie bevestigen dit (afb. 97).

Vervolg – Bouwdeel vijf

Afbeelding 96: Langs dwarsdoorsnede met de kapconstructie terminologie.

Afbeelding 97: Kapconstructie, met oranje zijn de bouwsporen op de vloer en de afwijkende hanenbalken aangegeven.

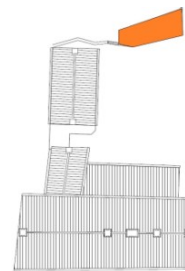
Vervolg – Bouwdeel vijf

Afbeelding 98: 3D model van de kapconstructie van bouwdeel vijf. Afbeelding boven: voorzijde, afbeelding onder: achterzijde.

Bouwdeel zes

De flauwe naaldhouten lessenaarskap is met vier trekbalen verankerd (afb. 99). Op de muurplaten zijn de sporen opgelegd. Aan de voorgevel liggen de sporen met een visbek inkeping op de muurplaat (afb. 100). De onderdelen zijn vernageld verbonden en met panlatten en dakpannen wordt het dak wind- en waterdicht gemaakt. Het dak is verbouwd/ gerestaureerd 1986-1987.

Afbeelding 99: 1: sporen rond 6x13cm 2: trekbalk 6x13cm verankerd aan de voor- en achtergevel, 3: panlatten 4,5x2cm, 4: muurplaat 9cm hoog.

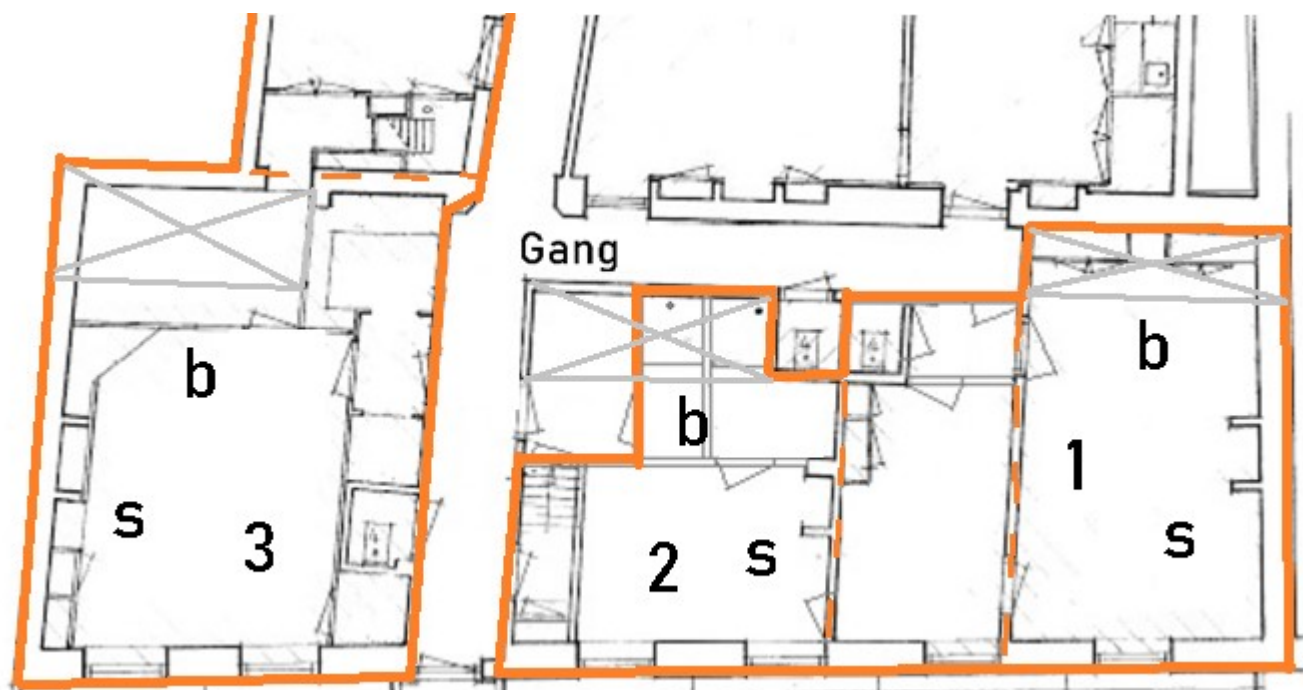
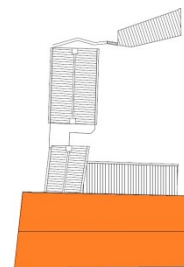

Afbeelding 100: Muurplaat met een gelipte verbinding. De sporen liggen met een visbek inkeping op de muurplaat.

4.4 Interieur

Bouwdeel één

De structuur wordt bepaald door de gang die van de voor- naar de achtergevel gaat. Links daarvan bevindt zich één kamer, rechts daarvan twee kamers (afb. 101). Met daartussen een aparte keuken. De kamers rechts worden ontsloten via een dwarsgang, die tegen de achtergevel is gesitueerd. In de gang bevinden zich drie toiletten. Twee daarvan stammen uit XXb, het toegevoegde toilet stamt vermoedelijk uit XXc. Eind twintigste eeuw zijn de twee kamers rechts van de gang samengevoegd. De linkerkamer is met bouwdeel twee samengevoegd. Elke kamer heeft dezelfde opzet van een raam, deur, schouw en een (veelal verwijderde) bedstede.

Afbeelding 101: Plattegrond van de begane grond. De nummers geven de kamerindeling voor de samenvoeging in XXd/XXIa aan. De letter 's' geven de schouwlocatie aan en de letter 'b' met een grijs kruis, de bedsteden. Met een oranje contourlijn zijn de huidige kamers weergegeven. De gestippelde lijn weergeeft de samenvoeging zones.

Vervolg – Bouwdeel één

De wanden in de gang zijn meerdere malen gewit met kalkwitsel en het plafond is gestukt. In de gang liggen Rode Bremen zandstenen vloertegels (afb. 102 en 103). Voor de entree ligt een hardsteen stoepplaat die aan zijn blauwzwarte kleur en weinig fossielen is te herkennen. Zowel de vloertegels als de stoepplaat, worden gedateerd als achttiende- of negentiende-eeuwse¹³. De overige kamers hebben een rechte grenedelen vloer met veer (afb. 104).

De gang heeft deuren- en kozijnen met een negentiende-eeuwse karakter terwijl de verblijfruimten modern zijn afgewerkt (XXd/ XXIa). Het hang- en sluitwerk van de deuren in de gang is afwisselend van knier- en paumelle scharnieren voorzien.

Gezien de symmetrisch geplaatste vloertegels in de gang, lijken deze aan te sluiten bij de gangstructuur (wanden). Daardoor is het vermoeden dat de vloertegels uit de achttiende eeuw komen (XVIIIld). Dit past in de eerder genoemde datering.

Uitzondering geldt voor de vloertegels die in de gang tussen bouwdeel twee en drie liggen. De voegen van de tegels sluiten ter plaatse van de muurdoorbraak in de achtergevel van het dwarshuis niet aan. Het is denkbaar dat bij de verbouwingen de tegels verplaatst en hergebruikt zijn.

Afbeelding 102: Symmetrisch gelegde zandstenen vloertegels.

Afbeelding 103: Grenen vloer met oranje omcirkeldeen aansluiten tussen de delen. De veer loopt ter plaatse van de stuiknaad door.

Afbeelding 104: Afwijkingen ter plaatse van de muurbraak, in de gang.

¹³ Bronvermelding: Volgens H.J. Tolboom van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werd de genoemde natuursteen veel in die periode toegepast. Daarnaast kon hij mij een globale datering geven.

Vervolg – Bouwdeel één

De drie schoorsteenmantels op de begane grond zijn met rechte boezems voor de wanden gebouwd (afb. 105). De mantels bestaan uit marmer of hout waarvan sommige in een historisme stijl (voluutconsoles) zijn uitgevoerd. Door de sobere, smalle en lage mantels geven de schouwen een negentiende-eeuwse indruk, bij sommige haarden zijn de oorspronkelijke ijzeren kachels vervangen.

De steektrap naar de verdieping is uitgevoerd met gesloten stootborden (afb. 106). De grenen trap is afgewerkt met kunststof waardoor de wel(lat) niet zichtbaar is. De trap past bij de negentiende-eeuwse indeling. Een kleine trap is in de gang, in een gevelopening geplaatst (afb. 107).

Afbeelding 105: Schoorsteenmantel (noordgevel), de mantel is in een historisme stijl uitgevoerd.

Afbeelding 106: Trap naar verdieping met een klein bordes halverwege de klim.

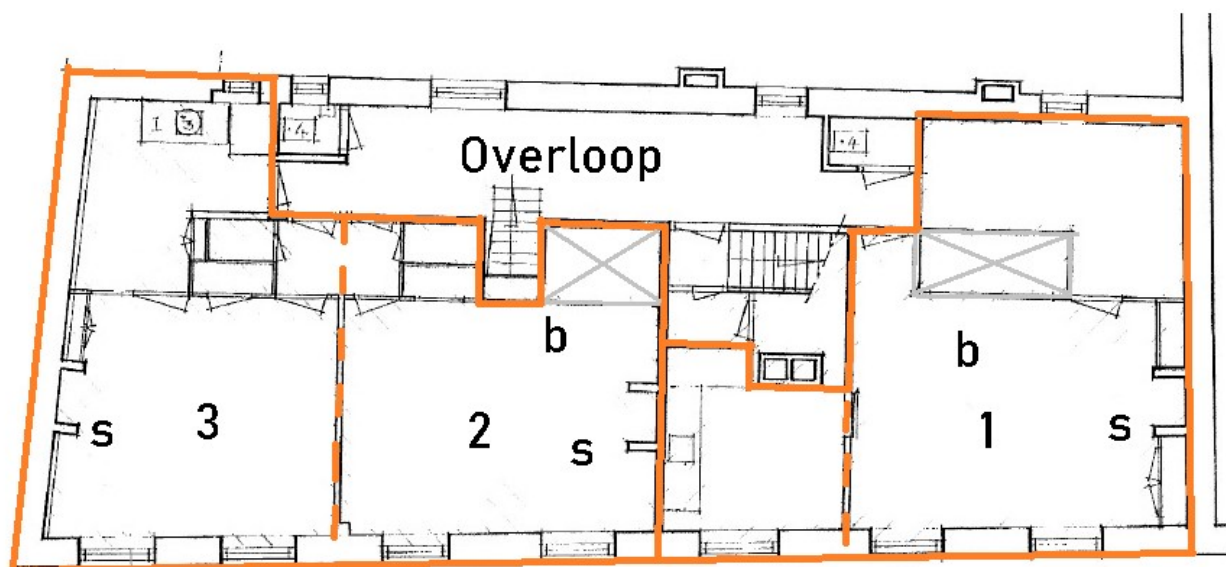
Afbeelding 107: De trap die hoog in de gang bevindt. De wellat profiel komt overeen met die van de zoldertrap.

Vervolg – Bouwdeel één

De verdieping is een hoge bouwlaag die verdeeld is in twee kamers (afb. 108). Deze kamers liggen in een U-vorm om de overloop. Twee individuele toiletten zijn op de overloop aanwezig, waarvan één uit (XXb). Het toegevoegde toilet stamt vermoedelijk uit (XXc). Eind twintigste eeuw zijn de kamers vergroot. De rechterkamer werd met de keuken van de middelste kamer samengevoegd. De linkerkamer is met de overige middelste kamer samengevoegd. Elke kamer heeft dezelfde opzet van een raam, deur, schouw en een (veelal verwijderde) bedstede.

De wanden in de overloop zijn gewit met kalkwitsel en het plafond en balken zijn geschilderd. De vloer van de kamers en overloop bestaat uit een rechte grenedelen vloer, die in de overloop met een kunststof zeil is afgewerkt.

De overloop heeft deuren- en kozijnen met een negentiende-eeuwse karakter terwijl de verblijfruimten modern zijn afgewerkt (XXd/ XXIa). Het hang- en sluitwerk van de deuren in de gang is afwisselend van knier- en paumelle scharnieren voorzien.

Afbeelding 108: Plattegrond van de verdieping. De nummers geven de kamerindeling voor de samenvoeging in XXd/ XXIa aan. De letter 's' geven de schouwlocatie aan en de letter 'b' met een grijze kruis, de bedsteden. Met een oranje contourlijn zijn de huidige kamers weergegeven. De gestippelde lijn weergeeft de samenvoeging zones.

Vervolg – Bouwdeel één

De drie schoorsteenmantels op de verdieping zijn met rechte boezems voor de wanden gebouwd (afb. 109). De mantels bestaan uit marmer of hout. Door de sobere, smalle en lage mantels geven de schouwen een negentiende-eeuwse indruk, bij sommige haarden zijn de oorspronkelijke ijzeren kachels vervangen.

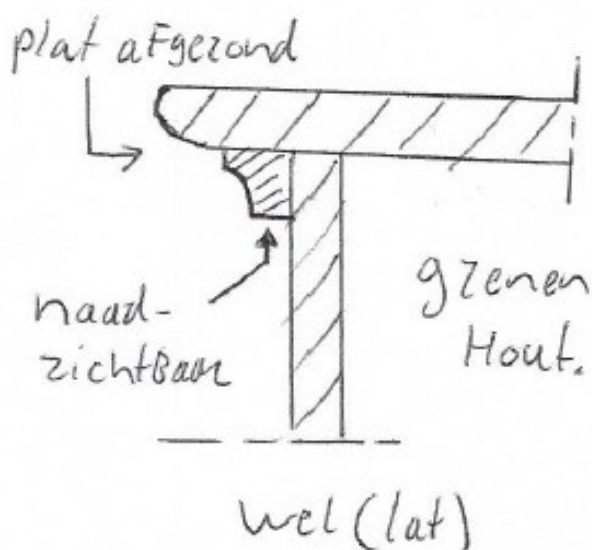
De steektrap naar de zolder is uitgevoerd met gesloten stootborden (afb. 110). De wel van de trappen is afgerond als een papegaaienbek met een wellat die een holprofiel heeft (afb. 111 en 112). De trap wordt door zijn materiaal en wellat profilering op negentiende-, begin twintigste eeuw gedateerd.

Afbeelding 110: Schoorsteenmantel (zuidgevel) dat uit rode Belgische marmer bestaat.

Afbeelding 109: Zoldertrap met de wellat profilering.

Afbeelding 111: Principe van de trapdoorsnede in het hoofgebouw.

Afbeelding 112: Merkwaardig aansluiting bij (binnen draaiende) het kozijn en de zoldertrap. Mogelijk is de trap later geplaatst dan de indeling op de verdieping.

Vervolg – Bouwdeel één

De zolder is verdeeld in meerdere bergingsruimten (afb. 113). Op de zolder zijn er meerdere bouwfases herkenbaar, jukken (XVB), sporen (XVIII), ijzeren dakvensters en schoorstenen (XIXc). De zoldervloer is afgewerkt met een moderne geïsoleerde dekvloer (XXIa).

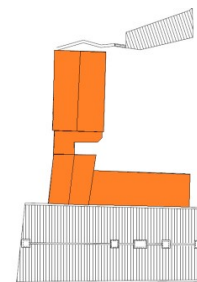
Bijzonder zijn de bergingsruimten die opgebouwd zijn als lattenwanden uit verschillende onderdelen. Vermoedelijk zijn dit hergebruikte materialen uit het pand zelf. We vinden eikenhouten, deuren uit de zeventiende eeuw en vertimmeringen uit de negentiende eeuw, mogelijk onderdelen van de oorspronkelijke bouwfase. Dit geeft een indruk dat men zuinig met het materiaal was en waar het mogelijk was, een andere functie gaf. Materiaal was lang kostbaarder dan arbeid.

Afbeelding 113: Naast eiken vloerdelen en kapmateriaal zijn er opgeklampte deuren met gehengen hergebruikt. Aan de hand van de profilering zijn deze deuren uit de zeventiende eeuw, foto: J. van der Hoeve.

Overige bouwdelen

De begane grond van de overige bouwdelen is lager dan die van het hoofdgebouw. De vierkante en rechthoekige kamers van bouwdeel twee en drie worden ontsloten door de gang. Bouwdelen twee en drie worden door de gang gesplitst. De vertrekken van de bouwdelen richting het westen hebben vierkante- en/ of rechthoekige plattegronden. Net als bij het dwarshuis was er bij de aanbouwen ook sprake van kamering van het gasthuis (afb. 114). Eind twintigste eeuw zijn de kamers van bouwdeel twee en drie vergroot en samengevoegd. De twee kamers van bouwdeel vijf zijn volgens de blauwdruk uit 1928 al eerder samengevoegd. Elke kamer heeft dezelfde opzet van een raam, deur, schouw en een (veelal verwijderde) bedstede.

Afbeelding 114: Plattegrond van de overige bouwdelen. De nummers geven de kamerindeling voor de samenvoeging in de tweede helft van de twintigste eeuw aan. De letter 's' geven de schouwlocatie aan en de letter 'b' met een grijs kruis, de bedsteden. Met een oranje contourlijn zijn de huidige kamers weergegeven. De gestippelde lijn weergeeft de samenvoeging zones.

Vervolg - Overige bouwdelen

Bouwdeel twee is in 1908 grotendeels verbouwd en gemoderniseerd (XXd/ XXla). De schouw en de oorspronkelijk bedstee hebben renaissance kenmerken (afb. 115). De vloer bestaat uit houten delen en op de oorspronkelijk bedstee plek liggen plavuizen (afb. 116). Het plafond is met schootjes afgewerkt.

Men verwacht eerder dat plavuizen in het binnenhuis voor de hygiëne op huishoudelijke plekken bevinden en niet bij een bedstee. Ondanks dat de tegels erg hergebruik gevoelig zijn is dit mogelijk één van de weinig interieuronderdelen die voor de negentiende eeuw stamt (Bot, 2009), p. 433.

Afbeelding 115: Doorbraak naar bouwdeel vier met aan de linkerkant een wegvallende deurstijl. De schouw heeft met zijn diagonale consoles neorenaissance kenmerken (Zantkuijl, 1973-1992), p. 382-391.

Afbeelding 116: Plavuizen van 21x21x2cm, dat ongeveer acht duim in het vierkant is. Deze duimmaat met de geglazuurde kleuren geel en groen werden tussen de zestiende- en de achttiende eeuw gebruikt. Na de negentiende eeuw werden vloertegels groter (Bot, 2009), p. 433.

Vervolg - Overige bouwdelen

In bouwdeel drie scheidt een binnenwand de vertrekken. Ondanks de modernisatie stammen de omgebouwde bedstee, twee schouwen en consoles onder de vensterbanken uit de negentiende eeuw (XIXc) (afb. 117). Deze voluut ornamenten komen terug bij enkele schouwen in het hoofdgebouw en bij de consoles in de voorgevel (afb. 118). Het plafond bestaat uit deels uit schrootjes en een deel balken in het zicht.

Afbeelding 117: Een vergelijking en koppeling met negentiende-eeuwse elementen die elders in het gasthuis aanwezig zijn.

Vervolg - Overige bouwdelen

Afbeelding 118: Omgebouwde bedstee met rechts een schouw, de voluutconsoles en kraallijst zijn in een historische stijl uitgevoerd.

Bouwdeel vijf uit 1877 is met een gang verdeeld en een binnenwand splitst de zolder in tweeën. De natte cel van bouwdeel vier is bij de woning toegevoegd (XXb) (afb. 119). Het interieur is geheel gemoderniseerd (XXd/ XXIa). De interieurelementen zoals de schouwen en bedsteden zijn verdwenen en de indeling is gewijzigd. Het plafond bestaat uit vloerbalken in het zicht.

Afbeelding 119: Natte cel van bouwdeel vier. De vloer bestaat deels uit een granitovloer en vloertegels. Aan de hand van de tegelpatronen is dit mogelijk een vooroorlogse vloer (Bot, 2009), p. 436.

5 Waardestelling

In deze hoofdstuk wordt de externe en interne waardestelling beschreven. Bij de beschrijving wordt zoveel mogelijk dezelfde structuur aangehouden als in hoofdstuk drie.

5.1 Toelichting op waarderingsmethodiek

Voor de waardering zijn de richtlijnen van Bouwhistorisch Onderzoek 2009 gehanteerd. De waardestelling bevat twee delen: de externe (contextuele) waardestelling en de interne waardestelling. Hierbij is het gebouw als beschouwingniveau aangehouden.

5.2 Externe waardering

Bij de contextuele waardestelling worden de cultuurhistorische waarden van het bouwwerk vergeleken met die van soortgelijke gebouwen op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau. De waardestelling komt voort uit vijf deelwaarden:

- Algemene historische waarde
- Ensemble- en stedenbouwkundige waarde
- Architectonische waard;
- Bouwhistorische waarde
- Waarde vanuit de gebruiksgeschiedenis.

Elk van deze deelwaarden wordt getoetst aan de hand van de criteria gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid. Hierin wordt onderscheid gemaakt in de volgende categorieën:

- Hoog (categorie 1): cruciaal belang voor de betekenis van het object.
- Positieve (categorie 2): belang voor de betekenis van het object.
- Indifferent (categorie3): van weinig belang voor de betekenis van het object.

De externe waardestelling heeft feitelijk al plaatsgevonden omdat het pand tot een rijksmonument is aangewezen¹⁴. Er wordt slechts een summier redengevende beschrijving bij het rijksmonument gegeven. In aanvulling hierop wordt hier kort aangegeven waarom het pand historisch belangrijk is.

¹⁴ Zie bijlage één voor een omschrijving.

Algemeen historische waarden

De algemeen historische waarde van het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat is hoog. Het gasthuis is een authentiek en gaaf voorbeeld in de komst en ontwikkeling van sociale zorg en liefdadigheid in Groningen. Wat het extra bijzonder maakt is dat deze nog steeds als gasthuis in functie is. Aan alle verbouwingen en aanbouwen kun je ook de ontwikkeling in het functioneren en gebruik (meer privacy, hygiëne en zelfstandigheid) van het gasthuis door de eeuwen heen zien.

Bij de achttiende- en de negentiende-eeuwse verbouwingen is het hoofdgebouw verdeeld in kamers. De uitbreidingen aan de tuinzijde bevatten ook kamers. Deze ontwikkeling is in opzet en indeling te herleiden.

Ensemble- en stedenbouwkundige waarde

De stedenbouwkundige waarde van het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat is hoog. In zijn middeleeuwse vorm met steile kap herkent het gebouw zich in de straat. Achter het dwarshuis zijn de aanbouwen uit het straatbeeld. Dit geeft een gesloten indruk die bij een gasthuis past.

Het gasthuis heeft een verbondenheid met het Hinckaertshuis (ensemble waarde). De samenhang tussen deze twee gebouwen is door ontwikkeling aan de binnenplaats herkenbaar. Ondanks de herkaveling en aanpassingen van de bebouwing, is de stedelijke structuur intact gebleven.

Architectuurhistorische waarden

De architectuurhistorische waarde van het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat is positief. De voorgevel is in een Lodewijk-XVI stijl en een historisme architectuur uitgevoerd. De negentiende-eeuwse architectuur komt in het interieur terug (samenhang extern/ intern). Het gasthuis was een functioneel gebouw waar weinig decoraties aan zijn toegevoegd. In het belang voor de geschiedenis van de architectuur is het gebouw geen zeldzaamheid.

Daarmee gezegd mag de deels zichtbare zuidgevel niet vergeten worden. De eindgevel toont een voorbeeld van een middeleeuwse architectuur, die door zijn vensters en bouwwijze met gesinterde koppen in het zicht hoog wordt gewaardeerd.

Bouwhistorische waarden

De bouwhistorische waarde van het gasthuis is hoog. Vanaf de vijftiende eeuw is de bouwgeschiedenis van het pand afleesbaar. Het is af te lezen aan de achtergelaten bouwsporen, die een hoge waarde hebben. De bouwgeschiedenis uit zich in de massa, gevels, constructie, indeling en afwerking.

Bijzonder voor de bouwtechnisch geschiedenis is de gave samengestelde vijftiende- en achttiende-eeuwse kapconstructie. De baksteenvloer die als verdiepingsvloer is toegepast is een zeer zeldzame voorbeeld van een typische Groningse vloerconstructie. De baksteenvloer geeft informatie over het gebruik van het dwarshuis.

Gebruikshistorische waarde

De gebruikshistorische waarde van het gasthuis in de Oude Kijk in 't Jatstraat is hoog. Tegenwoordig is het één van de weinige middeleeuwse gasthuizen in Groningen die tot heden zijn functie heeft behouden en krijgt door deze zeldzaamheid een hoge waarde toegekend.

In belang van prominente bewoners verdient Syerd Lewe te worden genoemd. Syerd Lewe bewoonster en eigenaar van het Hinckaertshuis sticht in 1479 het Mepschen gasthuis, daarvoor werd het dwarshuis ter beschikking gesteld. Door de sterke relatie tussen beide gebouwen had het Hinckaertshuis en het dwarshuis vermoedelijk tijdelijke een gezamenlijke gebruikshistorie (bedrijvigheid).

5.3 Interne waardering

Als aanvulling op de tekst worden de waarden van de bouwmassa, de gevels, de constructies en de het interieur weergegeven in de waardestellingsrepresentatietekeningen, opgezet conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek. Hierin wordt onderscheid gemaakt in de volgende categorieën:

- blauw: hoge monumentwaarden
- groen: positieve monumentwaarden
- geel: indifferente monumentwaarden

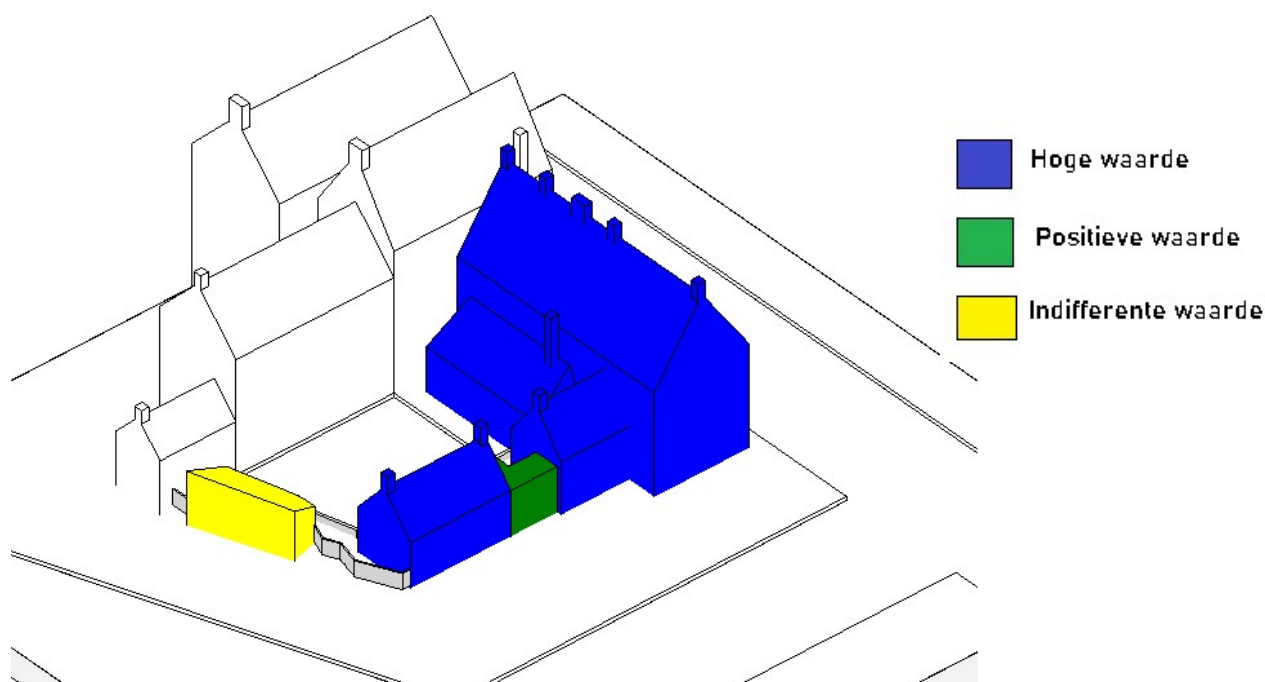
Hoge monumentwaarden (blauw gekleurd in de tekening) worden toegekend aan elementen die van cruciaal belang zijn voor de betekenis van het object. Positieve monumentwaarden waarden (groen) worden toegekend aan elementen die van belang zijn voor de betekenis van het object. Indifferentie monumentwaarden (geel) worden toegekend aan elementen die weinig of geen belang zijn voor de betekenis van het object.

Voor de algemene interne waardering worden de onderstaande uitgangspunten voor de beoordeling gehanteerd. Bij uitzonderingen zal de redenering toegelicht worden.

Onderdelen uit de middeleeuwen, zeventiende-, achttiende-, en de negentiende eeuw hebben hoge waarden (positie, vorm en materiaal). Deze waarden zijn op basis van de historische afleesbaarheid en het gasthuis uitbreidingsverhaal toegekend.

Onderdelen die vernieuwd of gekopieerd zijn, worden door hun behouden positie, vorm en materiaal, positief beoordeeld.

Alle onderdelen die zijn vervangen of zijn gewijzigd in positie, vorm en materiaal krijgen een indifferente waarde toegekend. Zulke onderdelen vertroebelen de middeleeuwse opzet en/ of het uitbreidingsverhaal.

Afbeelding 120: 3D weergave van de bouwdelen met de waardering van de bouwmassa's.

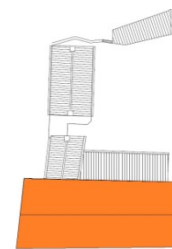
Bouwdeel één

De bouwmassa van bouwdeel één heeft een hoge monumentwaarde: de middeleeuwse structuur en vorm van het gebouw zijn geheel intact gebleven en nauwelijks aangetast door latere ingrepen.

De buitengevels en vensters van bouwdeel één hebben een hoge monumentwaarde: ze zijn grotendeels in hun middeleeuwse staat behouden gebleven. De achttiende- en de negentiende-eeuwse aanpassingen in de langs gevels worden hoog gewaardeerd omdat dit bij het uitbreidingsverhaal behoort. In de achtergevel zijn de aanpassingen uit de tweede helft twintigste-eeuwse, indifferent. Zij vertroebelen de middeleeuwse opzet en missen de samenhang met het uitbreidingsverhaal.

De constructie van bouwdeel één krijgt een hoge monumentwaarde: de gemetselde bouwmuren zijn authentiek en van cruciaal belang voor de structuur van het dwarshuis. De balklagen zijn van belang voor de structuur van het gebouw en vertellen ons over het gebruik van het gasthuis. Bijzonder is de baksteenvloer dat een overblijfsel van de middeleeuwse opzet is. De samengestelde kap uit de vijftiende- en achttiende-eeuws is gaaf en compleet en krijgt daarom een hoge waardering.

Het interieur en de afwerkingen van bouwdeel één bevatten elementen met een hoge monumentwaarde: de gangstructuur uit de achttiende eeuw en de kamerstructuur op beide bouwlagen in de negentiende eeuw worden in verband met het uitbreidingsverhaal (ontwikkeling van zaal naar zelfstandige kamers) hoog gewaardeerd. Twintigste-eeuwse modernisatie toevoegingen/ aanpassingen in het interieur met scheidingswanden, plafonds of vloerafwerkingen worden in verband met het ontbreken van samenhang met het uitbreidingsverhaal indifferent gewaardeerd. Uitzondering zijn de natte cel/ toiletten uit 1928. Dit laat een ontwikkeling van de gemeentelijke rioleringsaansluiting zien, dat bekend was in het begin van de twintigste eeuw en wordt positief gewaardeerd. De authentieke trappen, schouwen en wand afwerkingen/ lambrisering die uit de achttiende- en de negentiende eeuw stammen, worden hoog gewaardeerd. Zij vormen een samenhang met de externe verbouwingen (voorgevel).

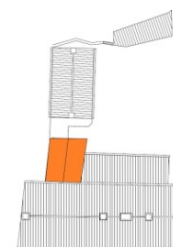
Bouwdeel twee

De bouwmassa van bouwdeel twee heeft een hoge monumentwaarde: de negentiende-eeuwse structuur en vorm van de aanbouw is intact gebleven en nauwelijks aangetast door latere ingrepen.

De buitengevels en vensters van bouwdeel twee hebben een hoge monumentwaarde: de gevels markeren een kleinschalige toevoeging van een enkele kamer en worden in het kader van het uitbreidingsverhaal hoog gewaardeerd. De in 1908 vernieuwde delen worden hoog gewaardeerd omdat de vorm en opzet behouden is gebleven en het uitbreidingsverhaal niet vertroebeld.

De constructie van bouwdeel twee krijgt een hoge monumentwaarde: de bouwmuren zijn van belang voor de structuur van de aanbouw. De gave verdiepingsbalklaag is van belang voor de structuur van de aanbouw, maar ook om constructieve redenen behoudenswaardig. De kapconstructie uit 1908 is gaaf en compleet en krijgt mede door zijn behouden vorm een hoge waardering.

Het interieur en de afwerkingen van bouwdeel twee bevatten elementen met een hoge monumentwaarde: de kamer opzet van een schouw, kastenwand, bedstede, raam en een eigen voordeur wordt in verband met het uitbreidingsverhaal (zelfstandige kamer) hoog gewaardeerd. Laat twintigste-eeuwse modernisatie aanpassingen in het interieur zoals scheidingswanden, plafonds of vloerafwerkingen worden in verband met het ontbreken van samenhang met het uitbreidingsverhaal indifferent gewaardeerd. Uitzondering zijn de plavuizen. Dit is mogelijk één van de weinige interieur onderdelen die van voor de negentiende eeuw stammen en worden daardoor hoog gewaardeerd. De sobere steektrap is vernieuwd en wordt positief gewaardeerd. De schouw met neorenaissance kenmerken wordt door deze vormgeving en behouden positie hoog gewaardeerd.

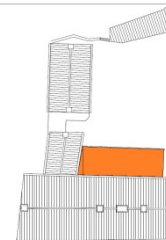
Bouwdeel drie

De bouwmassa van bouwdeel drie heeft een hoge monumentwaarde: de negentiende-eeuwse structuur en vorm van de aanbouw is grotendeels intact gebleven, maar aangetast door de restauratie uit 1986-1987.

De buitengevels en vensters van bouwdeel drie hebben een hoge monumentwaarde: de gevels markeren een aanbouw ten behoeve van twee zelfstandige kamers en worden in het kader van het uitbreidingsverhaal hoog gewaardeerd. De twintigste-eeuwse aanpassingen in de achtergevel worden echter indifferently gewaardeerd omdat het venster een toevoeging betreft die niet bij het uitbreidingsverhaal behoort.

De constructie van bouwdeel drie krijgt een hoge of positieve monumentwaarde: de bouwmuren zijn authentiek en van belang voor de structuur van de aanbouw en worden hoog gewaardeerd. De gave verdiepingsbalklaag is van belang voor de structuur van de aanbouw, maar ook om constructieve redenen hoog behoudenswaardig. De kapconstructie, vermoedelijke gerestaureerd in 1986-1987, vertroebeld de authentieke opzet maar wordt door zijn vorm positief gewaardeerd.

Het interieur en de afwerkingen van bouwdeel drie bevatten elementen met een hoge of positieve monumentwaarde: de kamers hebben een vaste opzet van een schouw, kastenwand, bedstede, raam en een eigen voordeur en worden in verband met het uitbreidingsverhaal hoog gewaardeerd. Laat twintigste-eeuwse modernisatie aanpassingen in het interieur zoals scheidingswanden, plafonds of vloerafwerkingen worden in verband met het ontbreken van samenhang met het uitbreidingsverhaal indifferently gewaardeerd. Uitzondering is de vernieuwde binnenwand tussen beide kamers. Door zijn oorspronkelijke scheidingspositie tussen de twee kamers wordt deze wand positief gewaardeerd. De sobere steektrap past niet bij de kamer opzet en is indifferently gewaardeerd. De schouw met zijn historische kenmerken hoort bij de kamer opzet en wordt daarom hoog gewaardeerd.

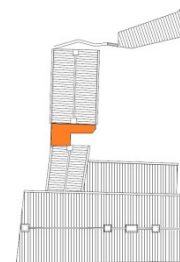
Bouwdeel vier

De bouwmassa van bouwdeel vier heeft een positieve monumentwaarde: de reden voor deze waardering is dat de negentiende-eeuwse structuur door de aanbouw uit 1928 deels is vertroebeld.

De buitengevels en vensters van bouwdeel vier hebben een hoge of positieve monumentwaarde: de negentiende-eeuwse gevels vormden de eerste aanzet om richting het westen uit te breiden en worden daarom hoog gewaardeerd. De toevoeging van de natte cel/ toilet uit 1928 vertroebeld deels deze zaak en wordt positief gewaardeerd.

De constructie van bouwdeel vier krijgt een indifferente monumentwaarde: de gerestaureerde kapconstructie wijkt met zijn platdak historisch af en vertroebeld daarmee de overige negentiende-eeuwse aanbouwen, die gericht zijn op het binnenterrein.

Het interieur en de afwerkingen van bouwdeel vier krijgen een indifferente of positieve monumentwaarde: de laat twintigste-eeuwse modernisatie aanpassingen in het interieur zoals scheidingswanden, plafonds of vloer afwerkingen worden in verband met het ontbreken van samenhang met het uitbreidingsverhaal indifferently gewaardeerd. Aandacht gaat naar de vooroorlogse natte cel/ toilet met de oorspronkelijke granitovloer (1928). Dit laat een ontwikkeling van de gemeentelijk rioleringsaansluiting zien, dat bekend was in het eerste kwart van de twintigste eeuw. En wordt daardoor positief gewaardeerd.

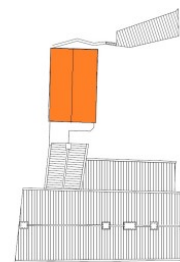
Bouwdeel vijf

De bouwmassa van bouwdeel vijf heeft een hoge monumentwaarde: de negentiende-eeuwse structuur en vorm van de dubbele kamerwoning is geheel intact gebleven en nauwelijks aangetast door latere ingrepen.

De buitengevels en vensters van bouwdeel vijf hebben een hoge monumentwaarde: de gevels markeren een toevoeging van een dubbele kamerwoning en worden in het kader van het uitbreidingsverhaal hoog gewaardeerd.

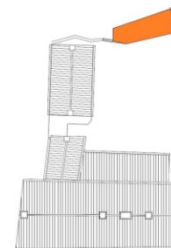
De constructie van bouwdeel vijf krijgt een hoge monumentwaarde: de bouwmuren zijn authentiek en van belang voor de structuur van de aanbouw. De verdiepingsbalklaag is met een trapsparing in de laat twintigste eeuw aangetast maar blijft van belang voor de structuur van de aanbouw. De kapconstructie uit 1877 is gaaf en compleet en krijgt daarom een hoge waardering.

Het interieur en de afwerkingen van bouwdeel vijf krijgen een indifferente of positieve monumentwaarde: de vernieuwde scheidingswand tussen beide kamers wordt door zijn oorspronkelijke positie positief gewaardeerd. Laat twintigste-eeuwse modernisatie aanpassingen in het interieur zoals binnenwanden, plafonds of vloerafwerkingen worden in verband met het ontbreken van samenhang met het uitbreidingsverhaal indifferent gewaardeerd. De laat twintigste-eeuwse trap met onderkwart hoort niet bij de kamer opzet uit de negentiende eeuw en wordt indifferent gewaardeerd. De schouwen, kasten, en bedstede ontbreken in de beide kamers.

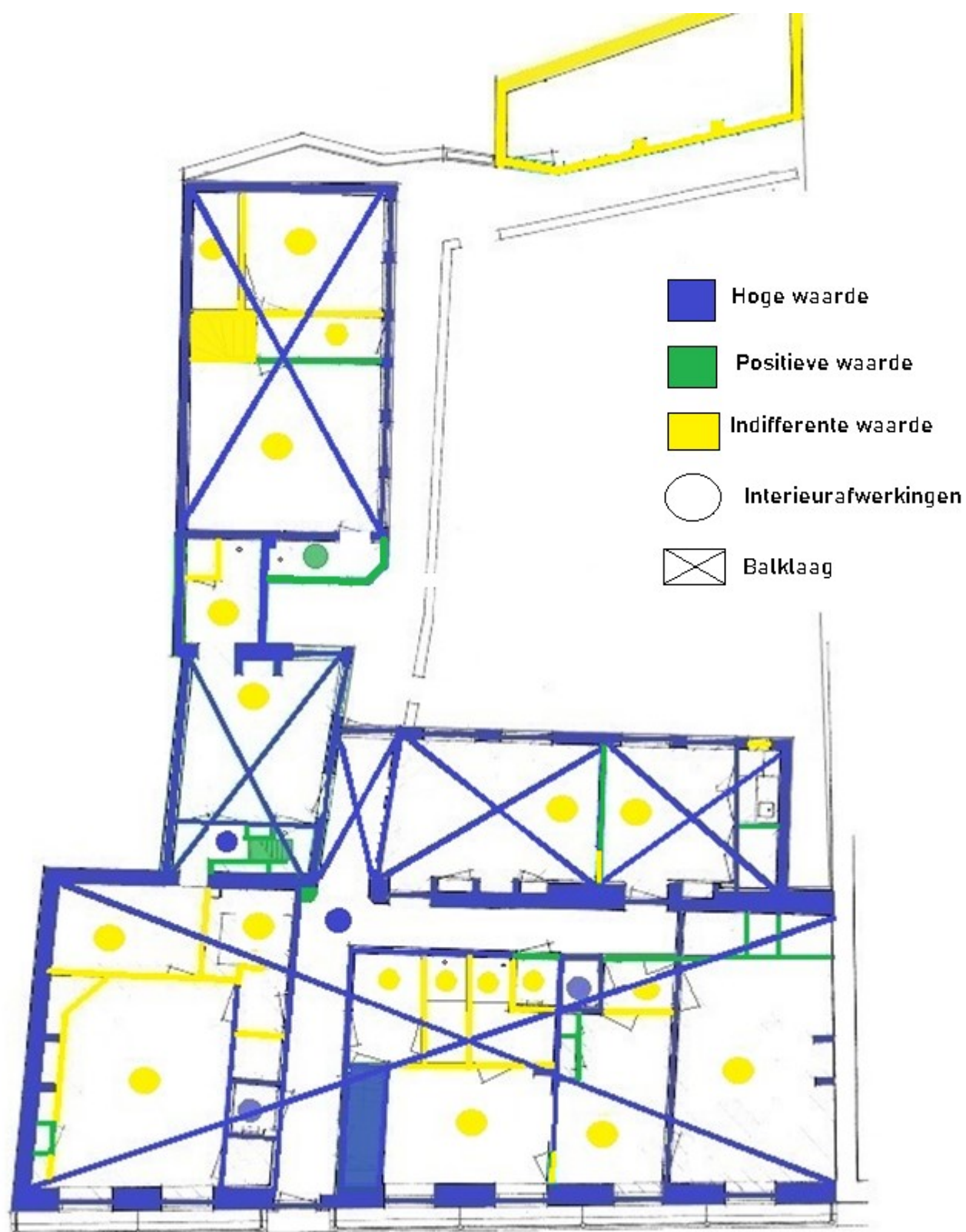

Bouwdeel zes

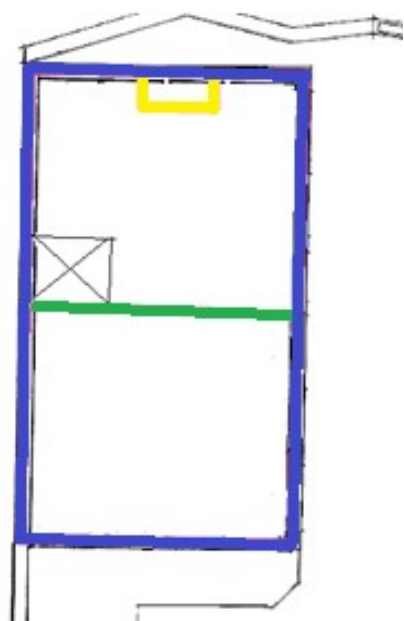
Door de slechte conditie van het gasthuis werd in 1986-1987 een grootschalig restauratie uitgevoerd. Daarbij is bouwdeel zes herbouwd. Door deze recente verbouwing en de weinige samenhang met de uitbreiding van het gasthuis wordt aan dit bouwdeel indifferente waarde toegekend

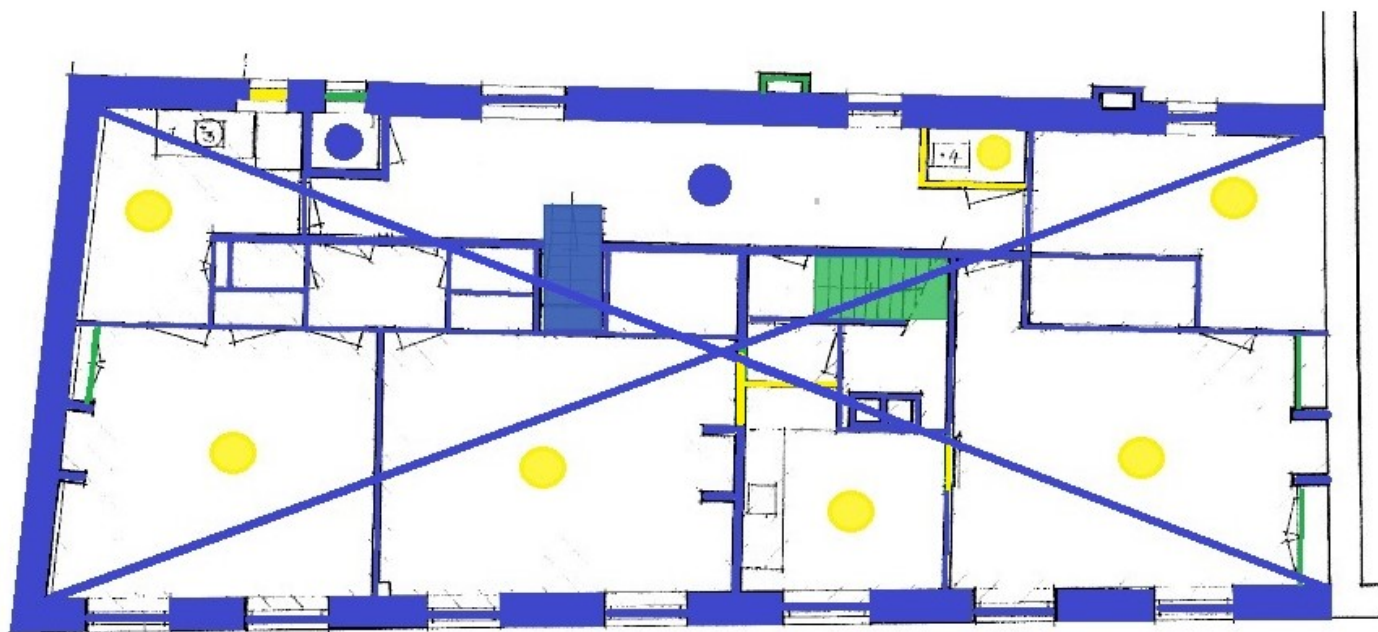
Waarderingsplattegronden - begane grond

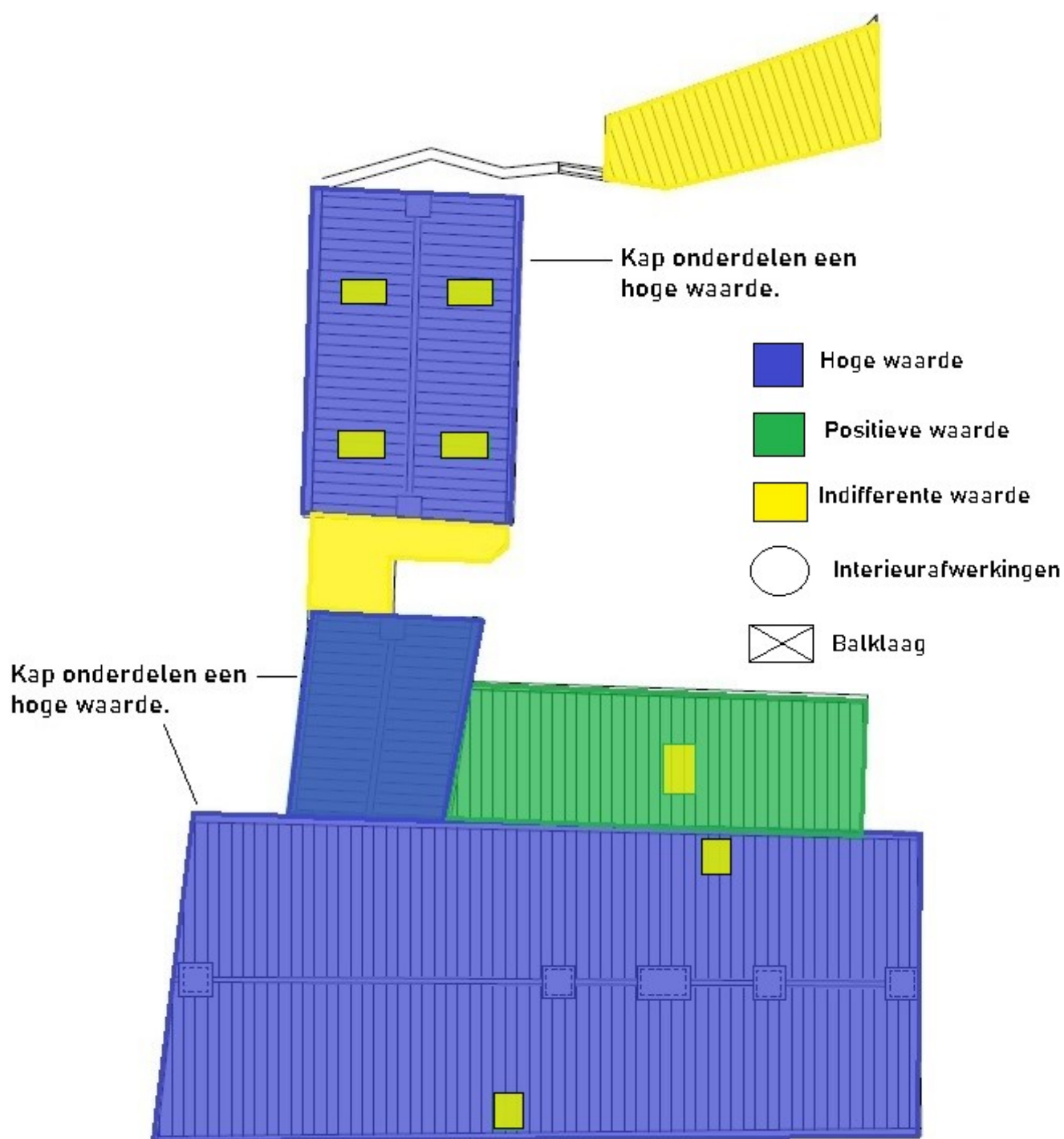
Waarderingsplattegronden - verdieping en zolder

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Interieurafwerkingen
- Balklaag

Waarderingsplattegronden - dak/ kapconstructie

6 Conclusies en aanbevelingen

Deze bouwhistorische verkenning weergeeft in hoofdlijnen de bouwgeschiedenis van het pand. Binnen het kader van dit onderzoek is er geen gelegenheid om bepaalde elementen of ruimtes diepgaand te onderzoeken waardoor niet alle vragen beantwoord zijn. Hier kan het aanbevolen vervolgonderzoek een antwoord op geven. Tot slot worden een aantal adviezen voor de toekomst gegeven.

6.1 Aanbevolen vervolgonderzoek

Nader onderzoek kapconstructie van het dwarshuis

De oorspronkelijke vijftiende-eeuwse kapconstructie geeft een indruk dat het niet is gedemonteerd. Dit is een belangrijk gegeven bij het vraagstuk of het dwarshuis is verhoogd of niet. Alle onderdelen van de kap zouden nauwkeurig bekeken moeten worden. Gelet op de afmeting, kwaliteit, bewerking van het hout en transport sporen. Daarnaast kan het inzicht geven over de, vermoedelijk verhoogde zoldervloer en de vijftiende en de achttiende-eeuwse kapconstructies in het algemeen. Een dendrochronologisch onderzoek kan inzicht geven in een meer preciezere datering.

Nader onderzoek zuidgevel van het dwarshuis

Mede omdat de zuidgevel beperkt kon worden geïnspecteerd verdient de zuidgevel een nader onderzoek. Een nader onderzoek kan mogelijk meer informatie over de datering, bouwfasering en de verhoging vraagstuk opleveren. Nauwkeurig wordt getracht om de opbouw en de dikte van de kopgevel te achterhalen.

Interieurhistorische onderzoek centrale hal

De centrale hal heeft een negentiende-eeuwse karakter. Er zijn veel interieurelementen uit deze tijd herkenbaar, zoals de lambrisering en de deurkozijnen. De deurkozijnen en het hang- en sluitwerk verschillen sterk. Deze kunnen nader onderzocht en vergeleken worden. Hierdoor kan achterhaald worden welke onderdelen uit de achttiende- of negentiende eeuw zijn en welke zijn vernieuwd.

Sociaal-maatschappelijke of typologische onderzoek

Door een sociaal-maatschappelijk of typologisch onderzoek kan het functioneren van het Mepschengasthuis beter begrepen worden. Hoe functioneerde het gasthuis en hoe zag de (veranderde) indeling eruit. Door andere gasthuizen uit Groningen, uit die periode te vergelijken kan hier een aanvulling worden gegeven.

6.2 Advies voor de toekomst

In de waardestelling is aangegeven welke waarde aan elk onderdeel wordt toegekend. Deze waarden kunnen als leidraad bij toekomstige ontwikkelingen gebruikt worden. De adviezen zijn als volgt:

- Bij toekomstige verbouwingen moet geprobeerd worden de kamerstructuur van de verschillende bouwdelen zoveel mogelijk intact te laten of als het mogelijk is zichtbaar te maken.
- De baksteenvloer, kettingverband muur en de kapconstructie moeten door hun (oorspronkelijk) opzet, positie en zeldzaamheid gekoesterd worden. Met name over de baksteenvloer is erg weinig bekend.
- Tot slot wordt geadviseerd om wanneer er ergens afwerkklagen worden verwijderd een bouwhistoricus te betrekken. Deze kan de zichtbare bouwsporen documenteren en aanvullen bij het onderzoek, voordat ze weer achter nieuwe afwerkklagen verborgen worden.

7 Bronnen en literaturopgave

Geraadpleegde literatuur

- Bot, P. (2009) *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, 61, 433-436, 508, 510, 618. Veerhuis.
- G. Kortekaas en T. Tel (2012) *Het Hinckaertshuis zeven eeuwen bouwhistorie en bewoners*, 27-143, 297-298. Drukkerij Tienkamp / Van waarden, Zaandam.
- Hoeve, J. v. (1999) *Hervonden stad - Baksteen vloeren*, 67-76.
- Hollestelle, J. (1979) *De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560*, 96, 104-107. Arnhem: Gybers & Van Loon.
- Janse, H. (1989) *Houten kappen in Nederland 1000-1940*, 87-98, 119, 134, 251-252. Delft: Delftse Universitaire Pers.
- Montijn, I. (2006) *Tussen stro en veren Het bed in de Nederlandse interieur*, 33-35. Uitgeverij Matrijs.
- Stenvert, R. en G. van Tussenbroek (2015) *Inleiding in de bouwhistorie, Opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*, 83, 96-97, 192-202, 176-177. Uitgeverij Matrijs.
- R.J.H: Brink (2009) *Mepschen Gasthuis 530 jaar voogdij. 8-31*. Studio van Stralen BNO.
- Reinhout, R. (2018) *226 stadsplattegronden uit 1545-1575 schakels tussen verleden en heden*, 372-373. Bussum: THOTH Lannoo.
- Stenvert, R. (2012) *Biografie van de baksteen 1850-2000*, 26, 46-47, 71, 95-96. Zwolle: Wbooks.
- Zantkuijl, H. (1973-1992) *Bouwen in Amsterdam. En de vereniging Vrienden van de Amsterdamser Binnenstad*, 84, 86-87, 102, 286-289, 390, 398, 463. Staatsuitgeverij, 'S- Gravenhage.

Geraadpleegde websites

- Cultureel Erfgoed (sd) www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl. Nr. MIN07005VK1 en MIN07005E02 geraadpleegd op 03 oktober 2020.
- Cultureel Erfgoed (sd) www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/18647 geraadpleegd op 02 september 2020.
- Google maps (sd) www.google/maps.nl geraadpleegd op 28 oktober 2020.
- Groningen (sd) www.groningerarchieven.nl/archieven geraadpleegd op 23 september 2020.
- Kadaster (sd) www.kadaster.nl geraadpleegd op 17 november 2020.
- Kadastralekaarten (sd) www.kadastralekaart.com geraadpleegd op 22 september 2020.

Groningen archieven te Groningen

- 1342 Mepschen- of Sint Annengasthuis 1708-1961 inv. nr. 15 rekeningen jaar: 1908/1877/1860/1863/1786/1722.
- 2129 B.V.G.G bepleisteren voorgevel 1863-05-27.
- 2129 B.V.G.G bouwen twee woonkamers 1877-03-12 nr. 25/202.
- 2129 B.V.G.G vertimmering 1860-06-11 3108 nr. 7/48.
- 2129 B.V.G.G voor gedeeltelijke vernieuwing 1908-07-16 nr. 10/692.
- 2537 RO/EZ aanvraag op adres 1908-1962 6003.

Cultureel Erfgoed te Amersfoort

Pandarchief 475_18647.

Tekeningen

OVT Architecten, 037-7 tekeningen *bestaand_nieuw situatie 2020*, Groningen.

Overige

Alle overige afbeeldingen eigen werk.

8 Bijlagen

8.1 Bijlage 1: monumentomschrijving

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 18647

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 9 november 1971
Kadaster deel/nr: 2140/29

*Monumentnaam***

Sint Annen

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>				
Groningen	Groningen	Groningen				
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Oude Kijk in 't Jatstraat	4		9712 EG	Groningen		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>		
Groningen	K			1832		
Groningen	K			1830		
Groningen	K			1831		

*Rijksmonumentomschrijving***

St.Annen of Mepsche Gasthuis, gesticht 1479, herbouwd in 1786. Zeven traveeën breed pand met verdieping onder hoog zadeldak evenwijdig aan de straat en gevat tussen topgevels; onder de gootlijst acht voluutconsoles. Laat 18e eeuwse omlijste ingang, waarboven stichtingssteen; zes- en achtruitsvensters. Aan de hof vier gasthuiswoningen.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Cultuur, gezondheid en wetenschap	Sociale zorg, liefdadigheid	

8.2 Bijlage 2: verklarende woordenlijst

In dit rapport is de bouwhistorische terminologie uit *Bouwkundige termen. Verklarende woordenboek van de westerse Architectuur- en bouwhistorie* (Haselingshuis en Janse 2005) gebruikt. Hieronder een verklarende woordenlijst dat in dit rapport voorkomt.

Architraaflijst: lijstwerk voor binnenaftimmering van kozijnen.

Bossing: schuin afgestoken rand aan een paneel van een deur, betimmering.

Dagkant: binnenkant van een venster, vroeger meetstal afgeschuind of geprofileerd.

Dagstreep/ dagge: horizontale aandruk streep in een voeg, met een dagge doorstrijken.

Dwarshuis: huis met de lange zijde langs de straat.

Fries: horizontale deel tussen architraaf en kroonlijst, horizontale band.

Fliering: horizontale draaghout in een kapconstructie onder de daksporen in de lengterichting van het dak.

Frijnwerk/ frijnen: eindafwerking van voorbewerkte oppervlakte van (natuur)steen, evenwijdige slagen.

Granitovloer: is een glad geschuurde vloer van gekitte korrels van graniet, marmer, kwarts en cement.

Haanhout/ hanenbalken: horizontale verbindingselementen tussen twee gekoppelde daksporen.

Historisme: architectuur ca. 1850-1918, bestaand uit (classicisme) elementen uit verschillende perioden.

Inboeten: aanbrengen van een nieuwe stuk metselwerk, natuursteen of glas.

Juk: bestaand uit twee schuinsgeplaatste stijlen met een bint daaroverheen of ertussen.

Kalf: dwarsregel tussen een deur en haar bovenlicht.

Kettingverband: metselverband met een afwisseling van twee of drie strekken en een kop in ieder laag.

Kloostermop: grote baksteen, rond XII ontwikkelde kloosterlingen de kunst van het bakken van steen.

Kloostervenster: venster met één opening afgesloten door een luik, waarvan één glasopening.

Knier-scharnier: bochtscharnier, scharnier met omgezette bladen die in kozijn- en deurstijl zit.

Kraal: rondstaaf profiel dat in doorsnede meer dan half rond is.

Krommer: krom eiken onderdeel van een kapspant, met name de stijlen van de onderste juk.

Papegaaienbek: afgeplat rond profiel, veelal aan dekstukken van vensterbanken of lambrisering.

Schuifraam: samenstel van het vensterglas met glasroeden als geheel schuivend in een kozijn.

Spreidseel: enkel dik eikenhout, zuiver kwartiers gezaagd gebruikt om de vloer erboven te onttrekken.

Spie: pin, bout of kleine wig waarmee iets vastgezet of gesloten kan worden.

Stolpraam: dubbele deur of raam waarvan de vleugels met een stolpnaad in elkaar sluiten.

Stroomlaag: rij van enigszins hellend op hun kant gestelde stenen.

Strijkanker: balk langs de gevel.

Telmerken: merken op onderdelen van een houtconstructie dat een getal aangeeft.

Wel(lat): uitstekende voorkant van een traprede met daaronder een afsluitende lat.

Wisseldorpel: bij een schuifraam de beide dorpels tezamen van het boven- en benedenraam.

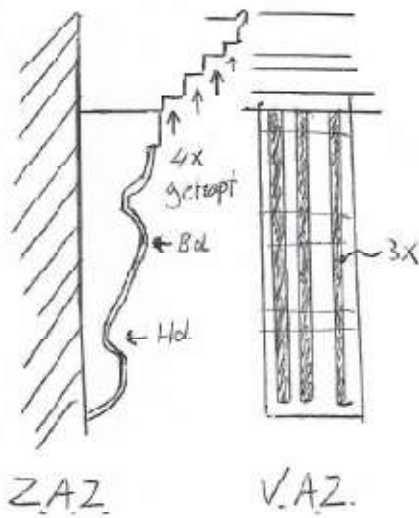
Zwam: schimmel, aantasting van hout(rot).

Zwaluwstaart: verbinding die trekkrachten kan opnemen, gevormd door een keep die zich versmalt.

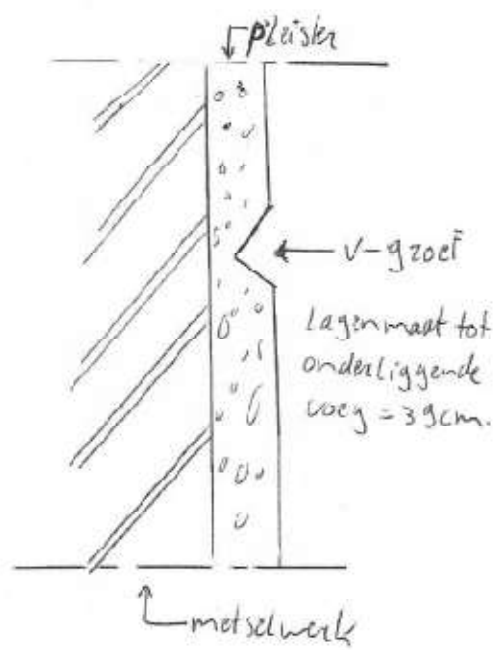
Zweep: windlat, verbindlat in kapconstructie richting het dak.

8.3 Bijlage 3: tekeningen en schetsen

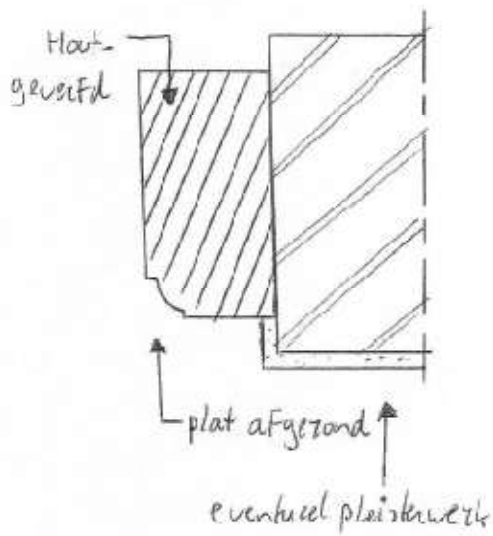
Console voor gevel

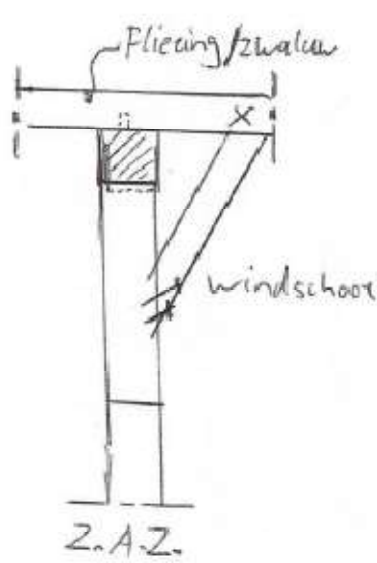
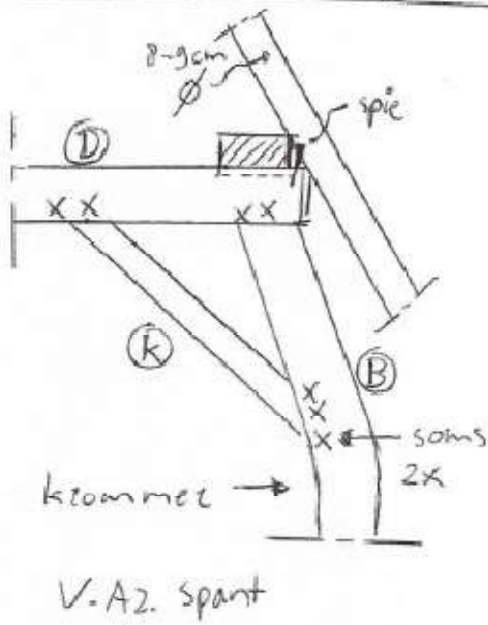
Beploistering

Kozijsdoorsnede (algemeen)

Kapconstructie Dwarsgebouw

Verbinding:
 X = toognagel (Hout)
 > = smeednagel (ijzer)

telmeek:
 k = korbeel
 D = dekbalck
 B = Binf/spant
 x = niet lon bekand

